KARABÂŞ-I VELÎ OĞLU
ŞEYH MUSTAFA MA‘NEVÎ’NİN
HAYATI VE DÎVÂNI

(TRANSKRİPSİYONLU-MUKAYESELİ METİN)

Kenan MERMER

1978 Kasım'ı İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Fatih'te, ortaöğrenimini Üsküdar'da, lisans eğitimini Ankara Üniversitesi (İlâhiyat Fakültesi)'nde tamamladı. Yüksek lisansını ve doktorasını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında (Türk-İslâm Edebiyatı) bitirdi. Doktora tezi olarak, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Değişen Paradigmada Metafizik Farklılık: Abdülhak Hâmid Tarhan*" isimli konuyu çalıştı. Farklı seviyelerde olmakla birlikte; İngilizce, Arapça ve Osmanlıca bilmektedir. Evlidir ve Kerem Ali isminde bir oğlu vardır. Anlama-anlamlandırma seyahati devam etmektedir.

Bu acemilik eserimi, hâtırası azîz dedem merhûm
Mustafa MERMER'e ithâf ve hâlen hayatta bizler için
gayretlerini eksik etmeyen, emektâr babaannem
Nimet MERMER'e hediye ediyorum…

KARABÂŞ-I VELÎ OĞLU ŞEYH MUSTAFA MA‘NEVÎ’NİN HAYATI VE DÎVÂNI

(TRANSKRİPSİYONLU-MUKAYESELİ METİN)

Dr. Kenan MERMER

Emin Yayınları 98

KARABÂŞ-I VELÎ OĞLU
ŞEYH MUSTAFA MA'NEVÎ'NİN HAYATI VE DÎVÂNI
(Transkripsiyonlu-Mukayeseli Metin)

Kenan MERMER

Bursa 2011

Kapak: Emin
Baskı: Bayrak Matbaası,
Davutpaşa Cd. No: 14 K: 2 Topkapı/İstanbul

EMİN YAYINLARI
Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2
Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569
Nilüfer/BURSA
www.eminyayinlari.com

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
KARABÂŞ-I VELÎ OĞLU
ŞEYH MUSTAFA MA'NEVÎ'NİN HAYATI VE DÎVÂNI
(Transkripsiyonlu-Mukayeseli Metin)
Kenan MERMER
1. Şiir 2. Şâir 3. Edebiyat
ISBN: 978-605-4487-12-7
Sertifika No: 21217

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء = ʼ

ا = a,e , ı, i, u,ü

آ = â

او = o,ö,u,ü

ب = b

پ = p

ت = t

ث = s̱

ج = c

چ = ç

ح = ḥ

خ = ḫ

د = d

ذ =ẕ

ر = r

ز = z

س = s

ش = ş

ص = ṣ

ض = ż, ḍ

ط = ṭ

ظ = ẓ

ع = ʻ

غ = ġ

ف = f

ق = ķ

ك = k

ک = k, g, ñ, ğ

ڭ = ñ

ل = l

م = m

ن = n

و = v

ه = h

ى = y

Bunlara ek olarak Osmanlıca metni okuma metodumuz şu şekilde özetlenebilir:

a) Arapça kelimelerin başındaki (ال) harf-i ta'rifleri, kendisinden önceki kelimeye benzer olmadığı zaman "el-" şeklinde yazılmış, önceki kelime veya harfle birleşmiş olur ise (ا) yazılmamış; onun yerine (') işareti konmuştur.

b) Arapça tamlamalar, "Livâü'l-hamd, Şemsü'd-duhâ, İmâmü'l-müttakîn…" şeklinde yazılmıştır.

c) Farsça tamlamalarda terkib esresi, "ı" veya "i" gösterilmiştir. Ses uyumu durumunda bile "u" veya "ü" yazılmamıştır. Kelime içerisinde olup da telaffuz edilemeyen yahut telaffuzu zor gelen (و) harfleri, küçük bir " ˇ " ile gösterilmiştir. Hâˇb-ı, Hâˇce gibi…

d) Soru, çekim ve iyelik ekleri, eklendikleri isim ya da fiilin düzlük-yuvarlaklık-incelik-kalınlık durumu göz önünde bulundurularak okunmuştur. Böylece daha rahat bir okunuş sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin; "gözin" yerine "gözün"; "oldı" yerine "oldu" şeklinde yazılmıştır.

e) Birbirinin tamamlayıcısı, eşi ya da zıttı olan kelimeler arasındaki bağ olan (و)vâv'lar "u-ü" veya "vu-vü" şeklinde yazılmıştır.

İÇİNDEKİLER

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ 7
İÇİNDEKİLER 9
ÖNSÖZ.. 11
GİRİŞ.. 13
I. Makro-tarih Anlayışı Doğrultusunda XVII. Yüzyılın Siyasî Görüntüsü 15
II. Makro-tarih Anlayışı Doğrultusunda XVII. Yüzyılın Edebî Görüntüsü 19
III. Mustafa Ma‘nevî’nin Hayatı 22
IV. Şeyh Mustafa Ma‘nevî’nin Sanatkâr Kimliği Hakkında 28
V. Ma‘nevî Dîvânı’nın Nüshaları, Teknik Özellikleri ve Genel İçeriği 33
1. Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Bölümü Nüshası...33
2. Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü Nüshası 34
3. Ma‘nevî Divanı’ndaki Manzûmelerin Türleri ve Adetleri 38
4. Ma‘nevî Dîvânı’nın Muhtevası.......................................39
VI. Dîvân (Transkripsiyonlu-Mukayeseli Metin) 45
ŞEYH MUSTAFA MA‘NEVÎ’NİN MÜRETTEP DÎVÂNI 45
SONUÇ 149
KAYNAKÇA.. 155

ÖNSÖZ

Medeniyetin merkezi insandır. Onun kendi geleneğini inşa ve sistematize etme süreci, uzun bir zamansal ve mekânsal aralığa yayılır. Bu ufukta/uzamda insan, *kendi*'nin kılabildiği evreni, kendi evreni olarak inşâ eder. Bu süreçte ırklar, renkler, tatlar ve diller birbirine girift bağlarla bağlanırken; aynı zamanda karmaşık bir durum da söz konusu olabilmektedir. Çünkü her şeyin her şeyle ilgili olabildiği anlam dehlizinde, özellikle uçuşan *kelime varlıkları*nı toplayarak yeniden resm eden edebiyat da, birçok şeyden ibaret bir *şey* olarak önümüze çıkar. O hâlde gelenek bize gelen bir şey olarak dinamik bir sürece sahip olurken; ata ve öncül olanın, halef ve yeni olan tarafından farklı farklı yorumlanabilmesiyle kült ve statik bir anlam merkezine oturtulmakta, hemen bunun ardından ise geleneğin anlamı ve getirdikleri defaatle değişime uğrayabilmektedir. Aslında bu; zaman, diyerek ölçtüğümüz sonluluğumuzun doğal bir sonucudur.

Edebiyat bu sonlulukta, bir zerre sonsuzluğun behredârı olmak için bütün gücünü zihninde toplar ve uçuşan fikir parçacıklarını bir ya da bin merkeze/kavrama oturtarak anlam ve his bölgecikleri yaratır. Geleneği yırtarak gelen her şeyin kaderi, zaman denilen kaotik süreçte gelenekselleşmektir. Bu noktada geleneğe ait olmayan bir şey kalmamaktadır. Alışılmışı tekrar, bir gelenek; alışılmışı çiğneyerek yeni bir alışılası şey ortaya koymak da zamanın izleğinde yine bir gelenek olarak belirir. İnsanlık kendine has sözel hikâyesini karalarken öznel bir dehliz açar. Bir taraftan da dünya denen kürenin misafirleri birtakım hissî/sanal bağlarla birbirlerini hissederek, evrensel hakikatleri yahut göz alıcı mecazları beraber keşfeder. Bu sefer de genel bir edebiyat yargısı belirebilir.

Peki, edebiyat yalnızca söylemek midir, tumturaklı mı söylemektir, lafı dolandırmak mıdır, fazladan konuşmak mıdır yoksa ortalama algının üzerinde yeni bir estetik haz noktası oluşturmak mıdır edebiyat ve acaba onun gerçek meselesi nedir? Organik ve inorganik yaşamsal takviyelerle canlılığını devam ettiren insanoğlu, bir zaman sonra ceset olur. Artık maddelerine bölünen ve zerreleşen, dağılan ve tozlaşan ceset, aslına dönüverir. Artık, inandığı dirilişe kadar o aslında saklanır. Tam da toprağın yahut dirilerin kalbinde yani lisanında! Gelip geçenin macerasıdır, mecrasıdır hayatı boyu kurduğu retorik…

Edebiyat, sözel bir hikâyeyi gütmek ve kendi sözel maceranın arkasında güdülmek, kıvranmak ve doğrulmak bu arzuyla, yani tozlaşmadan önce söz söylemek meselesi olarak zuhûr eder. Bu noktada eylem, güçlü bir *söz* olarak önümüze çıkar. Sırf insan olduğumuzdan bir kurguya râm olabiliriz. Henüz olmamışı, olmayanı, hayatımıza girmeyeni, gücümüzü aşanı ve ayaklarımız altında ezdiğimizi dile getirerek dile geliriz. Dil lisandan sıyrılır ve kalb olur varlık otağımıza. Öyleyse nedir tekrar edebiyat? Bu soruya tam bir cevap vermek, gelişen ve gürleşen anlam çınarını bir defa da devirmeyi istemek olacağından; ancak onun bizce ne olmadığını, eserimizin satır aralarında söylemeye gayret ederek bir cevap bulmayı ümit edeceğiz. İşte bu ümidin bir yansıması olarak, "*Mustafa Ma'nevî'nin Hayatı ve Dîvânı*" isimli yüksek lisans tezimizi kitaplaştırmayı manalı bulduk. *Soru cevabın zevcidir*, sözünden hareketle, arayışın seyahati tetikleyeceğini düşünüyor ve bu bağlamda yola çıkıyoruz. Hatıra gelen önemli bir nokta olarak, Dîvân'ın transkripsiyonlu metninde yardımlarını esirgemeyen kıymetli eşim *Ayşe Nur MERMER*'e ve kardeşim sayabileceğim *Zeynep ÇÖKREN*'e teşekkürü bir borç addederim

Dr. Kenan MERMER

GİRİŞ

Şiir, şair ve şuur arasında bir bağ evvelden beri kurula gelmiştir.[1] Anlamı bulan ve hisseden istidât, olağanüstü detay ve karmaşaya sahip soyut düşünce yumaklarını ifade edebilmek için, dilini -lisanını ve gönlünü- dolayısıyla kalemini kullanmak durumundadır. Böylece akıp geçeni, belli sâbite noktalarına kilitler ve bu işi yaparken estetik; güzeli arayan ve güzele dönük bir gayeyle eyleme geçer. İşte bu eylem tam bir öznellik içerir fakat bu öznelliğin evvelki öznelliklerin keşfetmiş olduğu genel hatlara/geleneğe bir iple bağlanacağını ifade etmiştik. Bu bağlamda geleneksel edebiyatımızın farklı iplerle/isimlerle geleneğe bağlanışı yahut anılışı bizi şaşırtmamalıdır: *Saray edebiyatı, Yüksek zümre edebiyatı, Salon edebiyatı, Divan edebiyatı, Doğu Tesirindeki Türk Edebiyatı, Şark Edebiyatı, Klasik Edebiyat, İslâmî Türk Edebiyatı, Türk-İslâm Edebiyatı…*

Projeksiyonumuzu bu isimlendirme eyleminden önceki zamansal aralığa tutacak olursak; yarım uyaklı ve at yürüyüşüne -tumturaklı ve kısa vuruşlu fonetiğiyle- benzetilen bol sessizli kelime birikimimiz, bir bakıma göçebe günlerin keskin/yanık sesi de, Osmanlı şiir geleneğinin hem içine karışarak hem de saz ve tekke üzerinden vezn-i benân/hece vezni ile kendince bir yol tutturarak bizzat kendi geleneğini oluşturmaya devam etmiştir. Fakat Arap ve Fars, yani bir noktada kaside ve gazel, işin içine girince söyleyiş bu defa da deve yürüyüşüne benzetilmiştir. Artık uzayan heceler ve bir buçuk oktavlık sesler de oyuna katı-

---

[1] Genel bağlamda bilgi için bkz. Mehmed Çavuşoğlu, "*Dîvân Şiiri*", Türk Dili Dergisi (Türk Şiiri Özel Sayısı II-Dîvân Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül, Sayı: 415-416-417, 1986.

lır.[2] Gün döner, devran döner, din değişir ve eski gelenek yenisiyle harmanlanır. Artık edebiyat için yeni yollar ve söyleyişler kaçınılmaz duruma gelmiştir. Üç yüz senede, deyim yerindeyse taş gibi bir skala oluşturulur. Hoca Dehhânî, Şeyhî, Necâtî, Ahmed Paşa derken Fuzulî, Bakî, Hayâlî, Nef'î, Nâbî, Şeyh Galip, Nedim, Muallim Nacî yahut Yûnus Emre, Karacaoğlan, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni, başka bir nazardan Nesimî, Pir Sultan, Niyâzî-i Mısrî, Aziz Mahmud Hüdâyî, İdrîs-i Muhtefî derken; mihenkleşen yahut farklılaşan ve asrından uzaklaşan/asrı aşan isimler etrafında yüzyılların macerası, biz tarafından, yine bir gelenek düsturu içerisinde anlaşılır. Mademki insanın ve hususan sanatkârın yaşadığı asrın değerlerini mündemiç yahut asrı aşan tarafları olduğunu düşünüyoruz, öyleyse bir şeyh, şair, vaiz olarak Mustafa Ma'nevî'nin yaşadığı asra ve o asrın siyasî ve edebî çerçevesine bir göz atmak durumundayız.

XVII. yüzyıl, bir taraftan Osmanlı Devleti'nin zirveden inişe doğru geçen grafiği; diğer taraftan da sanat ve edebiyat alanında kalburüstü şahsiyetlerin boy gösterdiği bir zaman dilimi olarak, önceki yüzyılın birçok bakımdan devamı sayılabilirse de, toprak kaybı ve siyasal kargaşaların ve hatta kaht-ı ricâl/liyakatsizlik problemi gibi sebeplerle, deyim yerindeyse kârdan zarar edilmeye başlanan bir zamanın miladı olarak kabul edilebilir. Zafer ve mağlubiyetleri merkeze alan bir tarih algılamasıyla bakacak olursak, XVII.yüzyıla Haçova ve Kanije zaferleriyle adım atan Osmanlı İmparatorluğu, yüzyılın sonuna gelindiğinde Karlofça Antlaşması'nı imzalayarak, artık eskisi kadar kudretli olmadığını uluslar arası plâtformda kabul etmiştir.

---

[2] İki edebiyatın dönüşümü hakkında detaylandırılmış bilgiler için bkz. Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı*, MEB Yayınevi, c. II, İstanbul, 2003.

Henüz çocuk yaşta padişah olanlar ve özellikle onların nâibelerinin –hanım sultanlar gibi- olağandışı siyasal hâkimiyeti, liyakatsiz idarecilerin körüklediği kaos ortamında, zeminini kaybeden merkezî otoritenin oluşturduğu boşluklar, fırsatçıların kendi finansal çemberlerini genişletmek arzuları sebebiyle Anadolu'da çıkarttıkları isyanlar, yabancı sermayenin hesapsızca içeriye akışı ve artan işsizlikler, ayrıca Avusturya ve İran'la senelerce devam eden çarpışmalar, deyim yerindeyse devletin ahengini bozmuştur.[3] Bu çağın bir diğer problemi de, tekke-medrese arasında gerilen bir hatta polemiklerin artıyor olmasıdır.[4] Aslında polemik, yaratımın önünü açan bir şey olarak düşünüldüğünde, tarafların oluşması ve farklı söylemlerin geliştirilebilmesi adına, pozitif bir veri olarak tanımlanabilse bile, o günler için bu durum bir kazanımdan ziyade kaybedişi çağrıştırmaktadır.

I. Makro-tarih Anlayışı Doğrultusunda XVII. Yüzyılın Siyasî Görüntüsü

Dokuz padişahın boy gösterdiği XVII. yüzyılın siyasal manzarasında beliren ilk suret, henüz on dört yaşına basan I. Ahmed'dir. Hem Avusturya hem de Safevî İran'ıyla mücadele hâlindeki devlet, tabiatıyla merkezî otoriteden doğan boşluklar sebebiyle Celâlî isyanlarıyla yüz yüze gelmiş ve nihayet kendine duyduğu emniyetsizlik sebebiyle 1606

---

[3] Çağın genel seyri için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1988, I. Kısım, c. III, Ankara, 1977, ss. 351-374; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Çev. M. Ata, Haz. M. Çevik-E. Kılıç, İstanbul, 1990, c. VI, ss. 580-596.

[4] Diğer bir ifadeyle *Fakı-Sofu* mücadelesi, detaylarıyla incelenmesi gereken sosyal, tarihi ve psikolojik bir meseledir. Bu mühim mesele hakkında, yüzyıllara göre değişen anlam merkezleri ve kavramlar doğrultusunda geniş bilgi için bkz. Ferhat Koca, Osmanlılar Dönemi Fıkıh – Tasavvuf İlişkisi: Fakılar İle Sofular Mücadelesinin Tarihi Serüveni, *Gazi Üniv. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, ss. 73-131.

senesinde, düşmanı Avusturya ile *Zitvatoruk Muahedesi*'ni imzalamıştır. İhtişama gölge düşüren bu antlaşma, Kanunî Sultan Süleyman'dan beri devam eden güç özerkliğinin bittiğini, yani iki hükümdarı eşit kabul eden madde ile –ayrıca antlaşma tarafların aile ve ahfadı için de geçerli kabul edilmiştir- iktidarın da dengelendiğini ilan etmiştir denilebilir.[5] Yirmi sekiz yaşındaki genç I. Ahmed'in vefatından sonra aklî dengesi yerinde olmadığı ifade edilen I. Mustafa tahta geçer. I. Mustafa'nın üç aylık hükümranlığının, ivedi bir hal' etme ile noktalanışı; ardından gelen Genç Osman'ın cülûs ve arpalık vermek konusundaki isteksiz tavrı sebebiyle kaybedilen Hotin Seferi ve nihayeten tarihte "*Hâile-i Osmâniyye*"[6] adı verilen isyanla boğularak öldürülmesi, Osmanlı için artık daha trajik zamanların yaklaştığını gösteren gerçekliklerdir.

Problemli geçen ilk çeyreğin ardından, ikinci çeyrek için bir denge unsuru mahiyetinde Sultan IV. Murad'ın ismi dikkat çekicidir. Ordu ve devlet için yeniden bir yapılanmaya giden padişah, Koçi Bey'in eleştirel ve düzenleyici mahiyette ele aldığı *Risale*'sini kendi eylem plânı için kaynak kabul etmiştir.[7] Muvazenesiz devlet organlarının ve rüşvetin kritik edildiği *Risale* merkezinde hareket eden IV. Murad'ın devri, yasakların ve otoritenin egemen olduğu bir istibdat olarak da değerlendirilebilmektedir.

1640'da IV. Murad'ın vefatı üzerine ilmî ve askerî açıdan pek de yeterli görülmeyen I. İbrahim tahta geçmiştir.

---

5 Joseph Von Hammer, *a.g.e.*, c. V, s. 407.

6 *Hâile-i Osmâniyye* için bkz. Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1986, c. I, ss. 328-331.

7 Koçi Bey Risalesi özetle, isyancılar ile liyakatsiz idareci zümre arasındaki çarpık ilişkileri; tımar-zeamet-kul tayfasının bozulması sebebiyle, diğer devlet organlarına sıçrayan keyfiyetsizliğe ve rüşvetin yapabileceği yıkımlara göndermeler yapar. Koçi Bey Risâlesi hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaz Kurt, *Koçi Bey Risâlesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

Bu tahta geçiş, bir taraftan da Kösem Sultan çağının başlangıcı kabul edilebilir. İsrafçı bulunarak eleştirilen I. İbrahim, nâibesi Kösem Sultan'ın Ocak Ağalarıyla anlaşması sebebiyle tahttan indirilmiş ve yerine I. İbrahim'in henüz yedi yaşındaki oğlu IV. Mehmed geçmiştir. Sekiz sene devam edecek olan ve "*Ağalar Saltanatı*" olarak da bilinen bu süreçte, değeri düşük akçeler, su yüzüne çıkan haksızlıklar sebebiyle on binlerce insan, hükümdarı ayak divanına çağırmıştır.[8] Devam eden süreçte Kösem Sultan boğularak öldürülür ve yerine Turhan Sultan geçer. Yine bir denge unsuru olarak, Tarhuncu Ahmed Paşa lüks tüketimi asgariye indirmek için ciddi anlamda çaba sarf etmiş, bütçeyi dengeleyebilmek hedefiyle vergilendirme meselesine yeniden el atmış; fakat huzuru kaçan ağalar tarafından o da katledilmiştir. Görüyoruz ki devlet içinde devlet olgusu bariz bir biçimde dengeleri yeniden alt üst etmektedir ve Devlet-i 'Aliyye için bu gerçeklik neredeyse bir daha gündemden inmez. Meseleyi biraz daha spesifik bir alana taşıyacak olursak, hanımların, ağaların ve daha sonra devşirme vezirlerin siyasal otorite üzerindeki gölgesi, *derin devlet* yapılanmalarının da tarihsel arka plânını yansıtır niteliktedir.

Bu sorunlu gelişmeler, Çınar Vakası/Vak'a-i Vakvâkiye ismiyle meşhur olayı tetiklemiş, ekonomik anlamda da yükselen enflasyon ve eşya fiyatlarındaki fahiş artış, Turhan Sultan'ı yeni bir eyleme zorlamıştır. Köprülüleri görev başına getirten şey, elbette ki karmaşadır. Bu noktada merkezî otoriteyi güçlendirmeye çalışan Köprülü Mehmed Paşa, Bozcaada ve Limni galibiyetleriyle, milletin efkârında psikolojik bir ferahlanma yaratmış; ardından sadaret mührünü oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'ya bırakmıştır. Fâzıl Ahmed Paşa ve onun en yakın yardımcısı Merzifonlu Kara Mustafa Pa-

---

[8] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I. Kısım, c. III, s. 247; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 458.

şa, devam eden yaklaşık yirmi senelik süreçte, iç ve dış siyasette bir denge teessüs ettirmek çabası gütmüşlerdir. Avusturya, Venedik ve Lehistan (Polonya) cephelerinde savaşlar devam etmiştir. Fakat Viyana Bozgunu ismiyle maruf hezimetten sonra, dönemin en önemli adamı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa hem azledilmiş hem de katledilmiştir. Bu hezimet ayrıca son bir dönemeç olarak da yorumlanabilmektedir: “… Avrupa’nın göbeğine kadar girmiş olan Osmanlı’nın son seferidir.”[9]

Köprülü ailesinin art arda çöküşünün ardından, Kara İbrahim Paşa yönetiminde, Osmanlı’nın yüz elli senelik toprağı olan Macaristan yitirilmiştir. Yeni padişahlar, yeni hal□ ve azilleri, onlar da yeni vezirleri ikame etmektedir; ne var ki kaybediş bir türlü durmak bilmez. Senelerce Avusturya-Venedik-İran cephelerinde çarpışan devlet, gün gelir Karlofça’yla beraber 350.000 km^2 toprağın yanı sıra Macaristan ve Lehistan üzerindeki hâkimiyetlerini de tamamen kaybederek politik bir müzakere cenderesinde asrı noktalar. Bazen iyi gidişler ve fetihler göze çarpsa da, bu asrın temel özelliğinin istikrarsızlık olduğu görülür. Elbette ki devrinin muvazenesiz gidişi; söz ustalarını, hikemli ve mesajlı bir söz söylemeye yahut hay u huyu bir tarafa iterek, hakikat arayışına yönelinmesi gerektiği konusunda fikir beyan etmeye yöneltmiştir. Yani tumturaklı söylemek yahut mistiğin tepelerinde dolaşmaktan çok; asrın hastalıklarının altını çizerek, insanları düşünmeye, hâlihazırdaki dertlere deva bulmaya çağıran bir seslenme biçimi göze çarpar. Bu bağlamda devrin edebiyat ve sanat görüşünü zikretmek, şâirimizin durduğu yeri görebilmek adına bir kere daha önem kazanmaktadır.

---

[9] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 247.

II. Makro-tarih Anlayışı Doğrultusunda XVII. Yüzyılın Edebî Görüntüsü

Sanat ve edebiyat, şiir ve resim, müzik ve hat sanatını icra eden şahsiyetler, elbette ki bir asrın içinde kendi benliklerini oluşturmaktadırlar. Bu o şahsiyetlerin, salt ontolojik bir bağımsızlık içinde olmadığını belgeler. Ne var ki sanat ve sanatkâr salt bir aidiyeti de kabul etmez. Kesin ve somut olarak sebep-sonuç silsilesine dâhil edebileceğimiz bir sanatsal yürüyüş de yoktur. Çünkü hayatın girift bağlarında kendini ve medeniyetini inşa eden insan, hayvanı aşarak ve onun ontolojik duruşuyla zıtlaşarak, bir şeylerle beraber ama bir şeylere rağmen yeniden ve yine kendisini sayıklar. Bu sayıklama hem trajik hem de ilâhî bir çağrışımın biricik eseri olarak görülebilir. Tam da bu sebepten ötürü, XVII. yüzyılın sanat yürüyüşünü hem kendi çağıyla anlamlandırmak hem de çağının dışında tanımlayabilmek gerekmektedir.

XVII. Yüzyıl, sanat ve edebiyat alanında yüzyıllardır işlenen sağlam örgünün, devamlı çoğalan sorunlara rağmen; olanlara kayıtsız kalmadan yürüyüşüne şahitlik edebildiğimiz bir zaman olarak tanımlanabilir. Devrin edebî manzarasına bakıldığında *Sebk-i Hindî*[10] ile *Hikemiyât*[11] arasında

---

[10] *Sebk-i Hindî*: "Hind üslubu. Babürlü-Hind saraylarında XV. ila XVII. yy.lar arasında uygulanmış olan bir şiir üslûbudur… Bu üslûpta bilmeceyi andıran karmaşık mazmûn ve söyleyişler, hayâle dayalı incelikler ve zihni zorlayan imajlar… Hep zekâya yönelik çalışmalar kendini gösterir. Bir çeşit çevreden kaçış diyebileceğimiz üslûptur." İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 406.

[11] *Hikemiyât/Hikemî Şiir*: "… Düşünceye ağırlık veren, amacın okuyucuyu uyarmak, düşündürmek ve aydınlatmak olduğu, daha doğru bir ifadeyle insana doğruyu, güzeli göstermeye yönelik görüş bildiren didaktik içerikli şiire denir… XVII. yy.ın ikinci yarısında görülür. Hikemî şiir akımının edebiyatımızdaki öncüsü ve en güçlü temsilcisi Nâbî'dir." Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 182. Ayrıca *Hikemiyât* hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Mine Mengi, *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, AKM Yayınları, Ankara, 1987.

gergin bir hat görülür. Bu bağlamda, asrın ilk yarısında yaşamış, tam bir İstanbul şairi olan Nâilî-i Kadîm (ö. 1666), usta gazelciliği ve hüzünlü üslûbuyla, Sebk-i Hindî'nin en başarılı temsilcilerinden biri olarak, bu hattaki yerini alır. Geniş hayâlleri ve derinlerde saklanan anlamları birer birer sinesinden çıkaran şair, özellikle ilâhî aşk konusuna yoğunlaşmıştır.[12] Asrın ikinci yarısında ise, Nâbî (ö. 1712) –ki kendisi tefekkür edebiyatı çığırını açan ve Hikemî şiirin en güçlü temsilcisi olarak taltif edilebilmektedir- eşyanın arka plânını serimlemek ve yaşanan karmaşaya merhem olmak maksadıyla Hikemiyât vadisinde atını sürer.[13]

Bu iki akımın yörüngesinde tutan şey, elbette ki devrin ahenksizliği olarak yorumlanabilir. Bir akım ince *mecaz*ların peşi sıra gizlenmeci bir akıl yürütmeyi; diğer akım ise hadisâta ve şuûnata bir reçete bulabilmek amacıyla, *nasihat*i koltuğunun altında taşır. Böylece mazmûn kendi yolunu açarken; diğer taraftan nesir, önceki yüzyılı aşan bir kudretle yoluna devam etmektedir. Bu asırda, Peçevî (ö. 1650), Kâtip Çelebî (ö 1656), Evliya Çelebî (ö. 1683), Nâimâ (ö. 1716) gibi farklı branşların ve üslupların sâhibi âlim ve fâzıl şahsiyetler göze çarpar. Demek ki asrın hengâmesi ilerlemeye de mani teşkil etmemektedir. Tam da bu nokta bize, sanatın ve sanatkârın devriyle girift ve devrinden öte nüveler taşıdığını hatırlatmaktadır.

Bu yüzyıl ayrıca Tekke Edebiyatı'nın şöhretli isimlerini gün yüzüne çıkaran bir zamandır. Yüzyılın ilk yarısında Alevî-Bektaşî çevrelerinde büyük rağbet gören Kul Himmet (ö. XVII. yy. başları), Melâmî büyüklerinden Bezci-zâde Muhyî (ö. 1611) ile Lâ-mekânî Hüseyin (ö. 1622), halk ve

---

[12] Mengi, *a.g.e.*, ss. 188-189. Ayrıca şairin divanı için bkz. Haluk İpekten, *Nailî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.

[13] Mengi, *a.g.e.*, ss. 185-186.

padişahtan büyük saygı gören Celvetiyye Tarikatı Piri Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628), Halvetiyye'nin ileri gelenlerinden Abdülmecîd-i Sivasî (ö. 1639) ve yeğeni Abdülehad Nûrî (ö. 1650), Akkirmanlı Nakşî (ö. 1654)[14] ve ilahileriyle tanınan Sinân-ı Ümmî (ö. 1657);[15] yüzyılın ikinci yarısında ise Melâmî büyüklerinden İbrahim Efendi (ö. 1665) ve onun halifesi Sun'ullâh-ı Ğaybî (ö. XVII. yy.ın ikinci yarısı),[16] Mesnevî Şârihi Sarı Abdullah Efendi (ö. 1640), Halvetiyye'den Niyaziyye ve Mısriyye kollarının kurucusu Niyazî-i Mısrî (ö. 1694)[17] gibi önemli şâirlerin resm-i geçidi vardır.

Halk Edebiyatı dairesinde, Fuzulî'yle de arasında duygusal geçkiler olduğu kaydedilen Karacaoğlan (ö. XVII. yy.ın ikinci yarısı) gibi bir dev önümüze çıkar.[18] Mimarî ve musikî de devrin sanat yürüyüşüne deyim yerindeyse ayrı bir neşe katmaktadır. Asrın başında Sultan Ahmed Camiî; asrın ortasında Eminönü Yeni Camiî inananları selâmlarken;[19] musikîde "*ışıklı dantelâlar bestekârı*" diye de bilinen, Hâfız Post ve onun talebesi Buhurî-zâde Mustafa Itrî bu yürüyüşe katılan usta şahsiyetlerdir.[20] Deyim yerindeyse, nehir gölüne, göl ise denizine koşmak için çabasını sür-

---

[14] Nakşî Ali Akkirmanî'nin divânı için bkz. Hikmet Atik, *Nakşî Ali Akkirmanî Divânı*, Buruciye Yayınları, Sivas, 2007.

[15] Sinân-ı Ümmî'nin hayatı ve divânı hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Tatçı, *Ümmî Sinan Hayatı ve Şiirleri*, Akçağ Yayınları, 1998.

[16] Sun□ullâh-ı Ğaybî'nin divânı için bkz. Bilal Kemikli, *Sun□ullâh-ı Ğaybî Divânı*, MEB Yayınları, İstanbul, 2000.

[17] Niyazî-i Mısrî'nin hayatı ve tasavvuf anlayışı hakkında bilgi için bkz. Mustafa Aşkar, *Niyazî-i Mısrî, Hayatı-Eserleri-Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005; ayrıca Niyazî-i Mısrî'nin divânı için bkz. Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Divânı, Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008.

[18] Bu benzetme meselesi için bkz. Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 1988, ss. 711-723.

[19] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 247; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s. 553.

[20] Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, s. 650.

dürmektedir. Alman şair Goethe'den rivayet edildiği üzere, "Sıkıntı, yaratmanın ilk şartıdır." Sanatı ortaya çıkaran tek bir temel etmenden söz etmek elbette mümkün değildir fakat acıların ve ıstırapların devindirici gücü gözden kaçırılmamalıdır.

Bu noktada şunu belirtmeliyiz ki, devrin farklı alanlardaki öne çıkan isimler yürüyüşünü ufak fragmanlarla göstermemizin temel nedeni, siyasal alanda yahut ekonomik çerçevede şu ya da bu sorunla uğraşan Osmanlı İmparatorluğu'nun, sanatsal yürüyüşüne henüz hızını kesmeden devam ettiğini göstermek gayretidir. Bu yürüyüş meselesi, kavramların kesin ve kopmaz bağlarla birbirine ulanmış birer kaya parçası olmadığını, ayrıca şahsiyetleri devrin aynasında kusursuz görmenin imkânsızlığını gösteren önemli bir delil olarak da dikkatimizi çekiyor. Öyleyse Mustafa Ma'nevî'yi hem kendi asrıyla şekillenen bir sanatkâr hem de sanatçının kendine has duruşuyla asrından farklılaşan yönüyle anlamaya çalışacağız. Maalesef Mustafa Ma'nevî hakkında yeterince bilgi olmadığından, devrinin genel hatlarından anlamlar da devşirmek zorunluluğumuz söz konusudur.

III. Mustafa Ma'nevî'nin Hayatı

Ma'nevî'nin doğum yeri ve tarihi konusunda kesin bir bilgi olmadığından, onun hayatıyla ilgili saptamalarımız, yazmalar ve matbu eserlerin –özellikle tezkireler/antolojiler bağlamında- aktardığı bilgilerin ortak paydasını almakla oluşmakta ve bazen kişisel tahminler ileri sürmekten ibaret kalmaktadır. Mustafa Ma'nevî, *Safayî Tezkiresi* ve *Tuhfe-i Nâilî*'de Bolu sancağından; *Vefeyâtnâme*'de ise şehrî/İstanbul doğumlu olarak kaydedilmiştir.[21] Karabaşiyye

---

[21] Mustafa Safayî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, no: 2549, c. II, vr: 259/B; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz.

Tarikatı şeyhi Ali el-Atvel'in mahdumu ve halifesi olarak tanıtılan[22] Ma□nevî'nin tam ismi, bulabildiğimiz kaynaklarda "Ma'nevî Efendi- Mustafa Efendi"[23] veya "Mustafa Ma'nevî Efendi"[24]; ya da onun divanını istinsah edenlerden Ali Haydar b. Muhtar'ın aktarımıyla "Karabaşiyye şeyhi 'Ali 'Alâeddin el-Atvel'in oğlu şeyh Mustafa Ma'nevî" olarak geçmektedir.[25] Şâirin neden "*Ma'nevî*" mahlasını kullandığı da kaynaklarda yer bulmaz. Buradan elde edebileceğimiz ilk detay, ismi ve cismi asrını derinden sarsmamış bir adamla karşı karşıya olduğumuzdur. Fakat onun bilinir olmaması, yine onun daha az önemli olduğunu belgeleyecek bir şey de kabul edilemez.

Onun hayatına dair bilgileri, babası hakkındaki aktarımlar ve kayıtlar üzerinden yürüyerek az çok çıkarmak mümkündür: Ma'nevî'nin babası Halvetiyye şeyhlerinden, ayrıca aynı tarikat içinde Karabaşiyye ekolünün de kurucusu Ali 'Alâeddin Efendi olup[26] Karabâş-ı Velî (d. 1020/1611) ismiyle bilinmektedir. Bu ismi, başına sardığı Halvetî sarığı ve yüksek rütbeleri sebebiyle aldığı ifade edilmektedir.[27] Sivas sancağına bağlı –bu gün ise Malatya'ya bağlı- Arap-

---

Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, Ankara, 2001, c. II, s. 968.

22 Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Prof. Dr. Mehmet Akkuş-Prof. Dr. Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006, c. IV, s. 33.

23 Mirza-zâde Mehmed Emin Salim, *Salim Tezkiresi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, no: 3872, s. 622.

24 Hüseyin Ayvansarâyî, *Tercümetü'l-Meşâyih*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, no: 1375, vr. 307/B.

25 Bu aktarımın nakledildiği kaynak, şâirimizin divanıyla beraber yedi farklı eseri içermektedir. Tür olarak, *Mecmû'atü'r-Resâil* (Toplanmış Yazılar) diyebileceğimiz eserin, kendine has bir ismi yoktur. Bu sebeple biz bu kaynağı, okuyucu için pratik olması açısından, *Ma'nevî Dîvân*'ı ismiyle kullanacağız. Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Efendi Bölümü, no: 76, vr. 56/B.

26 Mirza-zâde Mehmed Emin Salim, *Salim Tezkiresi*, s. 622.

27 Kerim Kara, *Karabâş-ı Velî (Hayatı-Fikirleri-Risaleleri)*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 60.

kir doğumludur.[28] Tahsil hayatı, memleketinden Çorum'a, oradan Fatih Medresesi'ne kadar uzanır.[29] Ayrıca gönül terbiyesinin/seyr ü sülûkunun Kastamonu'da Çorumlu Ali Efendi'nin inayeti ve yine Kastamonulu Mustafa Muslihuddîn Efendi'nin tarikat eğitimiyle tamamlandığı belirtilir.[30] Otuz sene süren Kastamonu ikametinin ardından, yirmi sene kadar da Arap ülkelerini gezen Karabâş-ı Velî,[31] Üsküdar'a gelir ve oradaki Rum Mehmed Paşa Camii'nde dört sene kadar inzivaya çekilir.[32] Bu inzivanın ardından Valide Atik Zaviyesi şeyhliğine atanan Karabâş-ı Velî için, devrin padişahı IV. Mehmed şöyle demiştir: "*Bu Şeyh Efendi'nin va'zı bana o kadar te'sîr ediyor ki, İbrâhîm Edhem gibi ve tâc u tahtı terk ile dağlara düşeceğim geliyor.*"[33] Buradan da devşirebileceğimiz bir bilgi vardır ki, Mustafa Ma'nevî'nin babası, Karabâş-ı Velî, asrının içinde önemli bir resimdir. Sanıyoruz bu mühim resmin gölgesinde, içinde Mustafa Ma'nevî'nin de olduğu evlatları ikamet etmektedir.

Otuz iki bin kişiye biat verdiği ve altı yüz seksen beş halife yetiştirdiği kaydedilen[34] Karabâş-ı Velî'nin göze çarpan özelliklerinden ilki başka tarikattan olduğu hâlde kapısına gelen dervişleri –o dönemdeki medrese-tekke çekişmelerinin aksi bir algılamayla- kendi tarikatları usulünce eğitime tâbi tutması ve onların kendi tarikatlarından icazet almala-

---

[28] Kara, "Karabaşiyye", *DİA*, İstanbul, 2001, c. XXIII, s. 369

[29] Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, c. I, s. 148.

[30] Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâiku'n-Nu□mâniyye ve Zeyilleri (Vakâyiu'l-Fudalâ)*, Neşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul, 1989, s. 148.

[31] Geniş bilgi için bkz. Kerim Kara, "Karabaşiyye", *DİA*, c. XXIII, s. 369.

[32] Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 148.

[33] Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, ss. 29-30.

[34] Ayrıca Karabâşiyye kolundan yeni yeni şubeler doğmuştur. Çerkezistan'dan Kuzey Afrika'ya uzanan tarikat silsilesi ve şubeler hakkındaki bilgi için bkz. Kara, *Karabâş-ı Velî (Hayatı-Fikirleri-Risaleleri)*, ss. 187-225.

rını sağlamış olmasıdır. *Nesefî ʻAkaidi*'nden, *Füsûsu'l-Hikem*'e uzanan geniş bir şerh yelpazesinde kalemini kullanan Karabâş-ı Veli'nin, tarikat âdâbının öğretildiği risalelerden başlayıp, âlemin asıllarının Hurûfî algılamalarla işlendiği eserlere kadar uzanan, deyim yerindeyse geniş bir yazım repertuarı vardır.[35] Ne var ki böyle geniş bir yazınsal aralıkta eserler inşâ eden Karabâş-ı Velî'nin oğlu, yani şairimiz Mustafa Maʻnevî'nin eser telifi hiç de göz doldurmaz. Fakat ilmî dolgunluğu pek tartışmaya açık olmayan, hem mutasavvıf hem de müellif olarak öne çıkan Karabâş-ı Velî'nin dizi dibindeki gündelik tecrübeleri bile, oğlu Mustafa Maʻnevî'yi ciddi anlamda etkilemiş olmalıdır. Babası ve ilk hocası olan Karabâş-ı Velî, 1096/1684'de Medine Ravza-i Mutahhara dönüşü Mısır yolu üzerinde vefat etmiş ve naaşı Şeyhu'l-Gazzâl denilen bir şahsın türbesine defnedilmiştir.[36]

Maʻnevî'nin tahsil hayatı hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte; genel anlamda zahirî ve batınî ilimleri yalnızca babasından ve bazen de asrının tanınmış âlimlerinden talim ettiği ifade edilmiştir.[37] Biz onun ilmî macerasına dair bilgilere sahip değilsek de; ilmine delalet etmesi bakımından, şâirimizin Sokullu Mehmed Paşa zâviyesi şeyhi ve Eminönü'ndeki Yeni Camii vâizi olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Babasına uzunca bir zaman hizmet ettiği ifade edilen Maʻnevî'nin, 1103/1691-2 senesinde bu iki görevle

---

[35] Karabâş-ı Velî'nin eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Kara, *Karabâş-ı Velî (Hayatı-Fikirleri-Risaleleri)*, ss. 125-156.

[36] Şeyhî Mehmed Efendi, Şakâiku'n-Nu□mâniyye ve Zeyilleri (Vakâyiu'l-Fudalâ), s. 148.

[37] Âsım Beyzâde Mehmed Sirâceddin, *Mecmaʻ-i Şuʻarâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Matbaa-i Kütübhâne-i Cihân, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi Bölümü, no: 1123, Basım tarihi: 1325/1907-8, s. 21; Hüseyin Ayvansarâyî, *Tercümetü'l-Meşâyih*, vr. 307/B.

taçlandırıldığı[38] ve farklı bir kayıt olarak; beş sene boyunca bu görevleri yerine getirmesinin ardından, II. Ahmed tarafından Edirne'deki Ordû-yı Hümâyûn meşîhatine tayin olunduğu (1108/1696-97) lakin padişahın mizacı hakkında dile getirdiği sözlerden ötürü tekrar İstanbul'a yollandığı ifade edilmiştir.[39] Ma'nevî'nin çocukluğu, tahsili ve meslek hayatı hakkında ciddi anlamda bilgi olmamakla birlikte, ifa ettiği görevler sebebiyle devrinin içinde önemli bir yeri olduğu aşikârdır. Cemâziye'l-âhir 1114/1702 senesinde vefat eden şairin naaşı Üsküdar'ın Doğancılar mevkiindeki Nasûhî Tekkesi haziresindedir. Ebced hesabınca "*Şeyh-i Mukaddes*" vefat tarihi olarak düşürülmüştür.[40] Hakkındaki bilgilerin detaylandırılamaması sebebiyle biz Ma'nevî'nin sanatsal ve kimliksel iz düşümünü eserlerinden –hatta yalnızca *Divân*'ından- hareketle yorumlamak durumundayız.

Bu az bilgilere rağmen, fragmanlara bir defa daha baktığımızda, Ma'nevî'nin şahsiyetine dair dikkat çeken bazı ipuçları görüyoruz. Ordû-yı Hümâyûn meşîhatine tayin olunan bir zat, devri içinde ciddiye alınan, görüşleri isabetli bulunan bir insan olsa gerektir. Zaten hem bir şeyh hem de bir vaiz olarak, mühim yerlerde ve noktalarda görev ifa eden Mustafa Ma'nevî, aynı zamanda babasının inzivaya çekilen ve ma-sivânın kuşatıcı varlığından azade olan fotoğrafına benzer bir ipucu bırakır. Şöyle ki, hem bir şeyh olarak sultanın yanı başında yola revan olmuş fakat rivayetlere bakılırsa bazı meselelere yaklaşımı ve sultan II. Ahmed'in hareket tarzına dair bazı eleştirileri sebebiyle görevinden azlolunmuştur. Yani tâc u tahtı yeri geldiğinde

---

[38] Mirza-zâde Mehmed Emin Salim, *Salim Tezkiresi*, s. 622.

[39] Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV s. 33.

[40] Kurul, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*, MEB, İstanbul, 1967, c. I, s. 553.

terk edebilen bir insandır ve bu yönüyle hakikaten o babasının oğludur.

Bu bağlamda babasının oğlu olması bir post ile yüzlemesi ve eğer hak ederse o *post*un nişîni/oturanı olması icap etmektedir. Bahsini açtığımız post, babasının tarikatı itibarınca elbette ki Halvetiyye'dir. Ehl-i Sünnet akîdesi ve düşünsel paradigmasıyla paralel oluşunun, yükselişini hızlandırdığı ifade edilen[41] Halvetiyye Tarikatı, Azerbaycan topraklarından neşet etmekle beraber, gerçek yayılımını ve yükselişini Anadolu topraklarında –bu noktada hatırlanmalıdır ki kırkı aşan şube söz konusudur- yaşar. Karabâş-ı Veli'nin de bu tarikat içinde yeni bir şube tesis ettiği düşünülürse, öncelikle Ma'nevî'nin bir post-nişîn verasetiyle baş başa olduğunu hatırlatmak durumundayız. Böylece tezkirelerde onun için çizilen sofiyane söyleyişli bir şâir,[42] âlim, muhaddis ve fâzıl bir zat olduğu yönündeki tanımlamalar daha bir anlam kazanmaktadır.[43] Çünkü Ma'nevî böyle bir kimliğin potansiyelleriyle baş başa büyümüştür. Bu potansiyeli yansıtan bir başka nokta da iki kardeşinden biri olan Hasan 'Adnî Efendi'nin (ö. 1714) bir şeyh olarak kayıtlara geçmesidir. Şeyh Hasan 'Adnî Efendi, Kahire'de olduğu rivayet edilen, Kara Meydan adıyla meşhur bir mahallede, *Kırklar Makamı* diye tabir olunan Kara Mehmed Paşa'nın ihya eylediği âsitânede postnişindir.[44] Ma'nevî'nin bu kardeşinden başka bir de Hasan Çelebî olarak kaydedilen bir kardeşi daha mevcuttur.[45]

---

[41] Geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, c. XV, İstanbul, 1997, ss. 393-395.

[42] Mustafa Safayî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, vr. 259/B.

[43] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî (Osmanlı Ünlüleri)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1996, c. III, s. 931.

[44] Hasan Efendi-zâde Senâî, *Menâkıbnâme-i Hazret-i Şeyh Nasûhî*, Fatih-Millet Kütüphanesi, vr., Şer'iyye Bölümü, Nu. 1104-1, 26/B.

[45] Hasan Efendi-zâde Senâî, *a.g.e.*, 26/B.

Bu genetik miras ve potansiyellere rağmen; incelediği-
miz kütüphane kayıtları ve katalog taramaları neticesinde,
Ma□nevî’nin yalnızca biri tercüme olmak üzere iki eseri
olduğunu görüyoruz: Bu eserler, mürettep bir *Divân* ve ba-
basının Ömer Nesefî’ye ait *Akâid*’e yaptığı Arapça şerhin
sadeleştirilmiş şekilde Türkçe’ye çevirisinden –ki eserin
ismini *Cevâhiru’l-‘Akâid* koymuştur- ibarettir. Anlıyoruz ki,
eser ve müessir açısından değerlendirildiğinde, Ma‘nevî’nin
velûd bir yazar olduğu söylenemez. Ne var ki bir şeyh ya-
hut bir vaiz hatta bir şair, velûd olmak zorunda değildir.
Yani bu şeylerin kıymetleri, başka şeylerin çokluğuyla doğ-
ru orantılı olmak zorunda değildir. Şeyh yahut bir vaiz kim-
liğindeki Ma‘nevî, bir şeyler karalamaktan ve belki birkaç
eser vücuda getirmekten çok; insanlarla birebir diyalog ve
ilişki içinde oluşu göz önünde bulundurularak portresi çizi-
lebilecek biridir. Bu bağlamda Ma‘nevî’nin devri içindeki
yerini kısmen de olsun anlayabilmek için, elbette *Di-
vân*’ındaki söylemine yahut bazı ipuçlarından hareketle
yapacağımız akıl yürütmelere başvuracağız. Bununla birlik-
te bizim ilk ve en önemli ödevimiz onun yegâne eseri sa-
yabileceğimiz *Dîvân*’ını doğru bir şekilde transkripsiyon
yapabilmekten ibarettir.

IV. Şeyh Mustafa Ma‘nevî’nin Sanatkâr Kimliği Hakkında

Ma‘nevî’nin devrin manzarası içindeki imajı, bir şeyhin
yahut vaizin yani çoklu bir kimliğin şâirâne duruşuyla anla-
şılmalıdır. Ma‘nevî’nin şiir evreninin beslendiği memba ya-
hut başlangıç noktası, Allah’ın birliği demek olan
*Tevhîd*dir. Ma‘nevî’nin sözel yürüyüşünde, detaylarını tam
da bilemediğimiz hayat macerasının emarelerini görmek
mümkündür ve bu emareler bizi, Allah’ın isimlerini/Esmâ’yı
terennüm eden bir şeyhe, iyiliği salık veren bir vâize ve
aşkı önceleyen bir derviş-şâire götürmektedir. Onun diva-
nında serv-i reftârıyla âlemi hallaç pamuğuna döndüren bir

ahu gözlüye, ciğerleri dağlayan, insanı ıstıraplara gark eden bir tatlı dilliye rastlanmaz. O aşamalı bir aşk anlayışından değil; direkt bir İlâhî aşktan dem vurur. Genetik mirası ve kariyeri sebebiyle, direkt bir ahu gözlü tasviri belki de ilgisini çekmemiştir. *Divân*'ında vezin aksaklıkları ve bazı teknik tıkanmalar görülür. Sanıyoruz şâirin bu aksaklıklarla pek meselesi yoktur; gâyeyi önceler.

Bir şeyh olmasına rağmen, Halvetîlik vurgusu şiirlerinde pek belirgin değildir. Belki de bir vâiz olması hasebiyle, ortalama bir kitlenin algılama biçimine yönelik bir şeyler söylemek niyetini taşımıştır. Siyasal ve ekonomik buhranın izlerini onda okumak mümkün olmasa da, bir şeylerin artık yolunda olmadığının farkındadır ve bu sebepten olsa gerek, okuyucuya didaktik bir havayı teneffüs ettirir. Tevhîd merkezinden asla ayrılmayarak kendisine, deyim yerindeyse kendi sohbetlerini, vaazlarını terennüm ettirebildiği bir şiir dilini, işlevsel enstrümanı olarak yanından ayırmaz. İkinci önemli bir husus da, Hz. Peygamber aşkının devamlı hatırlatılmasıdır. Şiirlerinin büyük bir kısmında bunu görmek mümkündür. Bazen ayet ve hadisleri telmih sanatı çerçevesinde kullanarak bazen de sohbet-i yârânı önceleyen bir lisanla mısralarını inşa eder. Baştan ayağa Dîvân'ını okuduğumuzda, kaostan ve hengâmeden beslenen bir şiir yekûnunu değil; insanları ortak bir paydaya davet eden şeyhin kafiyelendirmelerini görürüz.

Tarikatlarda el-Esmâü'l-Hüsnâ'nın zikir mahiyetinde tekrarlandığı bilinen bir meseledir. Bir Halvetî şeyhi olarak bu özelliği yansıtır mısralar önümüze çıkar. Zikir havasının hissedildiği, tekrara uygun kısa mısraların dizilimini görmek mümkündür. Fakat bizim asıl ilgilendiğimiz husus, bir Halvetî olarak Mustafa Ma'nevî durduğu yeri nasıl tanımlamaktadır. Bu sorunun cevabını verdiği bir yer gelir. Şiirden anladığımız veçhile, soruyu yönelten bizzat padişahtır. Hem-

hâl olduğu padişahın II. Ahmed olduğunu ifade etmiştik. Zannımızca bir sohbet esnasında karşılaştığı soruya, bir hoşluk olsun diye şiiriyle cevap vermiştir. Soru halvetin lüzumlu olup olmadığı hakkındadır:

“Bir ‘azîz-i devlet i‘tirâż idüp itdi süâl

Ġayret olduķça niçün itdin bu ḫalveti

…

Biñ yıl ‘ömrüm olsa v’allâhü’l-‘aẓîm naķl idemem

Nicedir ḫalvet içinde ehl-i ‘aşķıñ leẕẕeti

…

Yûsuf-ı Mıṣr’ı bulanlar beytü’l-aḥzân’da bulur

Mıṣr’a sulṭân oldu her kim bunda çeker devleti

Kes̱ret içre vaḥdet bulmaķ daḫi evlâdurur

Der iseñ diñle beġim bunda kelâmı ķudreti

…

Kendilikden hiç olur mu pâdişâhım böyle iş

Terk ider bu nefs-i emmâre ‘aceb kemiyyeti

Ma‘nevîyâ “s̱emme vechu’llâh”a vaķıfsañ eġer

‘Ömrüñ olḍuķça ide gör böyle ‘îş ü ‘işreti

Ḫalvet-i ẕillet ile ey Ma‘nevî âlûde ol

Son deminde göresin kim nic’olur keyfiyyeti”

(62. Gazel/1-6-9-10-20-21-22. Beyitler)

Bu tip bir soruya daha en baştan çok somut bir cevabın bir kerede verilmesinin mümkün olmadığını ifade eden Ma'nevî, "*Tatmayan bilmez*" şiarınca bir yaklaşım göstermiştir. Malumdur ki, tasavvufî neşvenin yahut tasavvufî zevklerin kâğıt üzerinde yahut çıplak mantıkla direkt açıklanabilir yönleri pek azdır. O yüzden tasavvuf erbabı için bazı kıymetlerin ve hususî metafizik tecrübelerin yaşanması icap etmektedir. Bu şeylerin, bazı büyük acılar ve neşeler gibi, yaşanmadan tam olarak idrak edilebilmesi olası değildir.

Ma'nevî bu tam olarak idrak edilemez şeyi şöyle detaylandırır. Eğer bir insan, hakikatin keyfiyetine dair bir çıkarım da bulunmak istiyorsa, öncelikle talip olduğu şeyi gözden geçirmelidir. Örneğin, kişi Mısır'a mı talip olmalıdır yoksa Yakup Peygamberin, Yusuf'unun yaşadığına dair bitmez tükenmez ümidini yeşerttiği hüzünlü kulübesine mi? Burada Mısır, kesreti yani çokluğu, kaosu, dünya pazarını, bitip tükenmeleri, aldatıcı ve tozlaşıcı hayatı karşılamaktadır. Külbe-i ahzân ise kapkara saçlarını insanın boğazına saran ma-sivânın örtücü sisinden sıyrılarak, bizzat benliğiyle, tekliğiyle ve nihayet gerçek tek olan Hû ile buluşmayı temsil etmektedir. İşte halvetin gerçeğini burada aramak icap etmektedir.

Kalabalıklara karışmak, sosyalleşmek, pazar yerine uygun davranışlar geliştirmek asla küçümsenecek şeyler değildir. Bu hassasiyetler, insana verilen hayat nimetine saygı duymanın ifadeleri olarak da kabul edilebilir. Fakat insan sırf bu hengame ve hay u hûyun içinde kalmamalı; başını uğuldayan kovandan dışarı çıkarmasını bilmelidir. Ki bu hassasiyet, tasavvufî gelenekte mürşitlerin özelliklerinden biri kabul edilen zü'l-cenâheyn (çift kanatlı) olmayı ifade

eder. Oyunu, hileyi, yaşama telaşını gören, bu şeyleri önemseyen; fakat bu şeylerin ötesindeki hakikati düşünmekten asla vazgeçmemeyi sağlayacak şey, kişinin bu iki kanadı takmasıyla mümkündür. Aksi takdirde insan havalandığı gökyüzünden yani bir bakıma ilâhî tabiattan aldığı vasıflarından nasiplenemeyecek ve elbette aşağı, bir bakıma salt maddî gerçeğin zeminine, esfele çakılacaktır.

Peki, Ma'nevî'ye göre bu gökyüzünde süzülmeyi, başka bir açıdan insanın kendi benliğini bulması nasıl mümkün olacaktır? Elbette ki cevabı, nefs-i emmârenin boyunduruğundan kurtulmakladır. İnsan nasıl olacak da bu devamlı işleyen egosunun, yani bitmez hırslarının, öldürücü itkilerinin kendi varlığı üzerindeki egemenliğine son verebilecektir? Evet, belki bir son veremeyecektir lakin halvetin eğitici şartlarında, o canavarı ehlileştirmeyi başarabilecektir. İşte halvet bu ehlileştirme işinin görüleceği yalnızlık vadisinin adıdır. Çünkü mesele insanın hayat finalini nasıl yazdığıyla ilişkilidir. Ma'nevî bu son anda insanın utanmayacağı bir hayatı bitirmesinin önemini defaatle şiirlerinde bize fısıldamıştır. Onun bulduğu cevap Tevhîd'i ve Peygamber aşkını derinleştirebileceği zikr'ullâh ve kalbî bir halvettir. Elbette bu tek yol değildir. Çünkü "*Fesemme vechu'llâh*" işareti gereğince, insan nereye dönerse dönsün ve nasıl bir metod takip ederse etsin, son bulduğu şey, en baştan beri aradığı şeydir. Bütün perdelerin/alâyiklerin ötesinde, her şeyin sahibinin kim olduğunu merak eden insan, ilk ve son sorusunun cevabını arzulamaktadır. O, kimdir? Allah da bu soruya, *nereye dönerseniz dönün varlığım oradadır*, diyerek nihâi ve mutlak cevabı vermiştir.

Ma'nevî'nin herhangi bir şiirinden yahut mısraından, bahsini açtığımız gerçekliğin izlerini görmek mümkündür. O hayatı boyunca bu gerçeğin peşindeki adam olmak istemiştir. Hayatı hakkında bilgilerimiz pek az olmasına rağmen,

genetiği, aldığı ilmî miras, ifa ettiği görevler ve Dîvân'ı mihverinde bizim okuyabildiğimiz şey bundan ibarettir. Başka bir açıdan yaklaşacak olursak, devrin hengâmesine rağmen sanat ve edebiyatın, olağan hızını kesmeyerek yürüyüşüne devam etmesidir. Çünkü samimi hislerini dile getiren bir şahıs olarak Ma'nevî, bu asırda kendine yer bulmuş ve el'ân bizim ilgi çemberimizde de anlam örgüsünü dokumuştur. Parçaların, bütünü aşması, hakikatin cephesini genişletmektedir. Dolayısıyla Osmanlı devlet geleneğinin içerisinde gelişen edebiyat havzasında, bir şeyh-vâiz-şâir olarak Ma'nevî de böylelikle yerini almıştır.

V. Ma'nevî Dîvânı'nın Nüshaları, Teknik Özellikleri ve Genel İçeriği

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Bölümü Nüshası

Mustafa Ma'nevî'ye ait mürettep (harf sırasıyla yazılmış) *Divân*'ın iki nüshası olup, birinci nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Bölümü, 76/6 numaralı demirbaşta kayıtlıdır. Dîvân, 24 Rebî'u'l-evvel 1308/7 Kasım 1890 tarihinde 'Ali Haydar b. Ahmed Muhtar tarafından istinsah edilen mecmuanın 56-71. varakları arasındadır. İçerisinde dört risale ve iki divanın yer aldığı mecmuanın kapağında, Sultan Abdülaziz'in tuğrası olup, *Şâzeli İcazetnamesi* sureti yazılıdır. Mezkûr mecmuanın:

2-11. yapraklan arasında Celâleddin-i Devrâni'nin Zerrâ Risâlesi,

12-15. yaprakları arasında Ömer Nesefî'nin Farsça Risâle-i 'Aşk'ı,

16-21. yapraklan arasında Sun'ullah Ğaybî'nin Türkçe Bî'at Risâlesi,

22-49. yapraklan arasında Vehbî Dîvânı,

50-55. yaprakları arasında Nasûhî Dîvânı,

72-97. yaprakları arasında Şeyh Mahmûdü'l-Münevver'in Farsça Gülşen-i Râz Risâlesi mevcuttur.

Ma‘nevî Dîvânı'nın içinde bulunduğu mecmua şekil bakımından şu hususiyetleri içermektedir:

Cilt: Kapakların her iki tarafına ebru yapıştırılmış kırmızıya çalan kahverengi meşin cilttir. Mıklepsiz fakat şirazelidir. İlk 16 varak beyaz, sonra 73'e kadar sarı, devamında tekrar sarıya dönmektedir. Ayrıca belirtmeliyiz ki saykallı kağıt kullanılmıştır. Cilt sağlam kalmakla beraber görüntüsü biraz fersûdedir. Ma‘nevî Dîvânı'nın olduğu kısımlar (56-72 arası) sarı kağıttır.

Yazı: Saykallı, filigransız sarı ve beyaz renkte kağıt üzerine siyah mürekkeple yazılmış rik'a yazı. Yazının okunmadığı yerler olup, yazı sitili bazen düzgün bazen bozuk olarak önümüze çıkmaktadır.

Varak Sayısı: 15

Ölçüleri: 210*140 (184*112) mm.

Satır Sayısı: 24

2. Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü Nüshası

İkinci nüsha Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü, 23 numaralı demirbaşta kayıtlıdır. Eser 27 Receb 1271/15 Nisan 1885 tarihinde ismini vermeyen ve kendisini hakîr, fakîr bir Halvetî dervişi olarak tanıtan meçhûl şahıs tarafından istinsah edilmiştir. Eserin kapağında "*Risâle-i Ömer Fuâdî*"[46] yazmasına rağmen; aslında

[46] Mecmua, henüz kütüphane kayıtlarında olmayıp, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde, kayıt için bekleyenler odasında görülmüştür. Bu sebeple, yalnızca mecmuanın üzerinde bir fiş numarası mevcut-

geniş bir mecmuadır ki, içinde muhtelif divanlar, şahsî mektuplar, resmî vesikalar, hatta Halvetî sarığının bağlanma biçimine kadar uzanan geniş bir aralıkta zikredilebilecek yazılar mevcuttur. Ma'nevî *Divânı*, 3-52 varaklar arasındaki hâşiyede (sayfa kenarında) kayıtlıdır.

Mecmuada, Ömer Fuâdî (ö.l636)'ye ait *Muslihu'n-Nefs* isimli eser ağırlık noktası olarak kabul edilebilir.[47] Aynı zamanda mutasavvıf bir şair olan Ömer Fuâdî, Şa'bâniyye tarikatının bir post-nişînidir. Mecmuanın içindeki eserler sırasıyla şöyledir:

3-114. sayfalar arasında Ömer Fuâdî'ye ait "Muslihu'n-Nefs" adlı risâlesi,

115-116. sayfalar arasında Seyyid Nasûhî Efendi'nin (ö. 1130/1718) halifesi Konrapalı Şeyh Muhammed Efendi'ye gönderdiği makbuz sureti,

11-147. sayfalar arasında Seyyid Nasûhî Efendi'nin kaleme aldığı "Risâle-i Rüşdiyye"si,

147-159. sayfalar arasında Ğâmizî Harem-dâr Ali Baba'nın eseri " 'Acâyibü'l-Ğavâmîz"i,

159-161. sayfalar arasında, yine Ğâmizî Harem-dâr Ali Baha'nın "Cerîde-i Ğavâmîz"i,

161-201. sayfalar arasında Ğâmizî Baba'nın (Ahıshavî) "Tercümân-nâme-i hakîkî" adlı eseri ve "Kürre-i Eflâk"in çizimi,

---

tur. Biz eseri kaynak olarak kullanırken, mecmuanın başındaki ilk eser olan "*Ömer Fuâdî Risalesi*" ismini kullanacağız.

[47] Ömer Fuâdî ve eserleri hakkında özet bilgiler için bkz. İlyas Yazar, Folklor ve Edebiyat Dergisi, 1999/4, Sayı: 2, s. 113-124.

201-210. sayfalar arasında Nasûhî Efendi’nin manevî oğlu İbrâhîm Ağa'nın(ö. 1145/1732) *gayret-i ihvetleri*yle vücûd bulmuş hediyeleri,

210-267. sayfalar arasında "Hâzihi'l-Mürâselât u li’t-ta‘bîrât" ibaresiyle başlıklandırılmış mektupları (Birinci Tûr),

267-313. sayfalar arasında maruf mürâselâtın İkinci Tûr'unda bulunan “Tezkîrât”ı,

313-321. sayfalar arasında aynı mektupların Üçüncü Tûr'u (Beyân),

321-378. sayfalar arasında "Mürâselât-ı ta‘bîrât-ı tûtiyâ-yı dîde-i sâlikânın” Dördüncü Tûr'u ve bazı vesikalar mevcuttur.

Mecmuanın haşiyesi de –Ma‘nevî Dîvânı da sayfa kenarına yazılanlardandır- epey zengin bir listeyi hâizdir. Mecmuanın haşiyesinde sırasıyla şu eserler mevcuttur:

3-52. sayfaların haşiyesinde "Pîr-i Sânî Karabaş Ali Efendi Hazretleri'nin veled-i sulbü Mustafa Ma‘nevî Efendi'-nin (ö. 1114/1702) Dîvân-ı Belâgat-ı ‘Unvanları",

61-117. sayfaların haşiyesinde Karabaş Efendi'nin manevi oğlu ve halifesi Pîr-i Sâlis Seyyid Nasûhî Hazretleri'nin Dîvânçe'si,

120. sayfanın haşiyesinde Ömer Fuâdî'nin, İsmâîl Rûmî Hazretleri'ne gönderdiği mektubu,

121-160. sayfaların haşiyesinde Karabâş-ı Velî'nin Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî’ye ait kasideye yaptığı şerhi,

160. sayfanın haşiyesinde "Bakıyye-i Risâle-i Ğâmiziyye" eseri,

161-208. sayfaların haşiyesinde Ğâmizî Baba'nın validelerine olan "Tercümân-nâme"leri,

209-250. sayfaların haşiyesinde Şeyh Hasan Ünsî Efendi'nin (ö. 1155/1742) "Menâkıb-nâme"leri,

251-319. sayfaların haşiyesinde Hasan Ünsî'nin Dîvânı,

319-347. sayfaların haşiyesinde İbrahim Has Efendi'ye ait "Risâle-i Kelâm-ı 'Azîz",

347-357. sayfaların haşiyesinde "Silsile-i Sünbüliyye" ve "Kerâmât-ı Nûreddin Efendi" menkıbeleri,

357-363. sayfaların haşiyesinde Abdülkadir Geylânî'ye ait kaside ve bu kasidenin şerhi,

363-378. sayfaların haşiyesinde Şems-i Sivâsî'ye ait "Fermân-ı 'Âlî ve İ'lâm-ı Şer'iyye" eserleri mevcuttur.

İçerisinde risâle, dîvân, ğavâmîz, mektup, silsile, mahşer-nâme, resmî vesika gibi farklı birçok nevide yazı bulunduran mecmua, şekil bakımından şu özellikleri içermektedir:

Cilt: Kapakların iç tarafların ebru yapıştırılmış, siyah, meşin cilttir. Mıklepli ve şirazeli olan eserin cildi parçalanmamakla beraber dış görünüşü epey yıpranıktır.

Yazı: Saykallı, filigransız, sarı kağıt üzerine siyah mürekkeple yazılmış düzgün nes-ta'lîk yazı. Sayfa kenarları kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Mecmuada, vesika ve şerhlerdeki önemli noktalar ve ayrıca dîvânlardaki nakarat ve bazı redifler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca şiirlerin başına "*Destûr*" ifadesi eklenmiştir.

Sayfa sayısı: 378

Ölçüleri: 235*185 (210*130) mm.

Satır sayısı: 17

Nüshalar arasında çok ciddi bir fark olmamakla beraber Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü, demirbaş no: 23'te bulunan nüshanın yazısı, diğer nüshaya oranla daha okunaklıdır. Ma‘nevî Dîvânı'nın transkripsiyonlu metnini verirken, iki nüshayı kıyaslayarak daha doğru bir transkripsiyon yapmaya çalıştık. Farklı yazılan kelime ve beyitleri dipnotlarda gösterirken, nüshaları birer simgeyle belirttik. Bunu yaparken önce farklılık olan beytin numarasını, eğer farklılık beytin ilk mısraındaysa -a- harfiyle, alt mısraındaysa -b- harfiyle belirterek; farklı okunan kelimeyi karşısına yazdık ve sonuna nüshasının simgesini ekledik. Nüshaları birbirinden ayırırken Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü, demirbaş no: 23 için "**Ü.**" ; Süleymaniye Kütüphanesi, Hâşim Paşa Bölümü, numara: 76/6 için "**H.**" simgesini kullandık.

3. Ma‘nevî Divanı’ndaki Manzûmelerin Türleri ve Adetleri

Ma‘nevî’nin *Divân*’ında ikisi Arapça olmak üzere 66 adet manzume –bu manzumelerin 49 tanesi *Gazel* biçimindedir- bulunmaktadır. Gazellerin türü/nev‘i açısından ayrımı şu şekildedir: Birisi hece vezninde olmak üzere 5 adet Na‘t, tasavvufa ait kavramların ve mutasavvıf büyüklerin tanıtıldığı ve övgülendiği 6 adet Medhiye (aslında Divan Edebiyatı geleneği içerisinde, Medhiye türü daha çok kasîde nazım biçimiyle kaleme alınır), 1 adet Tevhîd ve 1 adet Münâcât (edebî gelenek çerçevesinde, bu iki tür için de yine kaside nazım biçimi kullanılagelmiştir), geri kalan diğer 36 gazel ise hikemî bir havanın hâkim olduğu talimî manzûmelerdir, diyebiliriz.

Gazellerin dışında kalan 17 manzûme; nazım şekli ve türü açısından şöyle sınıflanabilir: Murabba‘a-i Mütekerrir

olarak yazılmış iki adet na'‘t, hikemî tarzın hâkim olduğu 5 adet muhammes-i mütekerrir, 4 adet ilâhî, münâcât nev‘inde kaleme alınmış 2 adet kısa mesnevî, biri na‘t ikisi yine hikemî tarzda yazılmış 3 adet kıt‘a-i kebîr,[48] biri hikemî tarzda diğeri na‘tı andıran 2 adet şarkı[49] ve son olarak yine tasavvuf büyüklerini medh ve onları hayırla yâd eden 1 kaside, hece vezninde kaleme alınmış ve Sünbül ‘Ali'ye ithaf edilen1 adet ilâhî.

Divân'ında teknik olarak, kâhir ekseriyetle aruz veznini kullanan şâir, iki defaya mahsus hece vezninde *İlâhî* yazmıştır. En çok kullandığı vezin Remel bahrinin "*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*" kalıbıdır. Yirmi ayet ve beş hadise telmihte bulunan Ma‘nevî, anlıyoruz ki daha çok içinden geldiği gibi ve sözü fazlaca detaylandırmadan direkt hedefe gitmek arzusu taşıyan mısralar inşâ etmiştir. Şiirlerin kâhir ekseriyetinde, didaktik bir söylem söz konusudur diyebiliriz. Kanaatimizce devrin siyasal ve ekonomik gerginlikleri Ma‘nevî'nin; doğruyu eğriden ayıran şeyleri defaatle hatırlatmak duygusunu tetiklemiştir.

4. Ma‘nevî Dîvânı'nın Muhtevası

Divân, muhteva açısından incelendiğinde göze çarpan ilk özellik, âdeta bir sacayağını andıran duruşudur. Aynı anda, tevazuu elden bırakmayan bir şeyhin, peygamberinin kutlu günlerini arayan gönlü mahzun şairin, sırf öğretebilmek ve iyiyi aşılayabilmek maksatlı olduğuna inandığımız bir heyecanla konuşan vâizin varlığını fark ederiz. Ma‘nevî'nin Tevhid, Münacat, Na‘t ve İlâhî tarzı yazdığı

[48] Genellikle tarih düşürmek için kullanılan bu nazım biçimini, şairimiz hikemî tarzda yazdığı şiirler için uygun görmüştür.

[49] Manzûmeler –Şarkı- nazım biçimine benzemekle beraber; bestelenmek için uygun vezinde değillerdir. Şarkı sözlerinin bestelenmesi için genelde "Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün" kalıbında yazıldıkları ifade edilmiştir. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, 1999, s. 214.

şiirlerde fark edilen ilk duygu; binlerce hikmetini gösteren Yaradan'ın kendisini insanların gözlerinden gizlemesi bahsidir. Kaldı ki O'nun hikmeti, o denli üstündür ki ölümlülerin idrak seviyelerini aşmaktadır. Bir avuç toprağın macerasını güden insanoğlunun tam anlamıyla bu hikmeti anlaması kabil değilse de, en azından hakikati sezerek O'na kul-köle, pervane olması gerekmektedir. İşte Şeyh Ma'nevî'de bu dile getiriş tam bir zikir havası içinde sunulur:

"Her ḳaçan tecellî etse keşf-i esrâr-ı Hû
Maḥv ider cümle cihânı lem'a-i envâr-ı Hû"
(Ma'nevî Dîvânı, 51. Gazel/I. Beyit)

"Ḥaḳîkat şem'ini yandır şarâb-ı vaḥdete ḳandır
Sevdâna gönlümüz döndür tecellî eyle yâ Allâh" (Ma'nevî Dîvânı, 52. Gazel/II. Beyit)

"Viṣâliñden cüdâ itme
Meded Allâh meded Allâh
Bizi nefse fedâ itme
Meded Allâh meded Allâh" (Ma'nevî Dîvânı, 53. Şiir/I. Dörtlük)

Sacayağının ikinci merkezi, yani Mustafa Ma'nevî'nin devri içindeki yerini anlama gayretimizin diğer ayağı, daha evvel ifade ettiğimiz veçhile Hz. Peygamber'e duyulan samimi bir aşk ve bu aşkın dillendirilişindeki şiiriyette aramak durumundayız. Bu şiiriyet çerçevesinde; felekler hatırına halk edilen, Miraç'la onurlandırılmış, ne bir insanın ne de bir meleğin erişemeyeceği bir mekânda konaklayan ve en önemlisi "*Küntü kenzen*"in sırrına eren Hz. Muhammed'in aşkı, şairin en çok üzerinde durduğu husustur. Öyleyse insan bu sırrın sahibine kavuşmak ümidiyle, canhıraşâne bir şekilde ve Sünnetullâh çizgisinden hiç sapmayarak gayret göstermelidir ki Allah'ın rızasıyla buluşabilsin. Yine bir zikir havasında söylenen, Halvetî bir şeyh olarak

Ma'nevî'nin terennümleri, başka bir ifadeyle hissiyatını ritmik bir şekilde ifade eden, o mahzun şairin sesi duyulur:

"Dem-be-dem sâ'at-be-sâ'at rûḥ-ı faḫr-i kâinât

Eylesün ol ẕât-ı pâka Kibriyâ yüz biñ ṣalât" (Ma'nevî Dîvânı, 2. Gazel/III. Beyit)

"Bu 'âlem ẕerre düşmüşdür
O şemsiñ ve'ḍ-ḍuḥâ'sından
Bu deryâ ḳaṭre düşmüşdür
O baḥrıñ mâ-verâsından
Görünen cümle bu ekvân
Sekiz cennet yedi nîrân
Yanar pervâne-veş her ân

Cemâl-i Muṣṭafâ'sından" (Ma'nevî Dîvânı, 44. Şiir/I ve II. Dörtlük)

Sacayağının son ayağı, hikemî/talimî üslûpla kaleme alınmıştır. Sacın bu ayağı, *Fenâ fi'llâh* ve *Vahdet-i Vücûd*'un merkez olarak kabul edilebileceği bir anlayışın doğal izdüşümlerinden oluşur. Ayrıca, tarikat yolunda kendini anlamak gayreti gösteren sâlike verilen nasihatler ve hayat hakkında elde edilen kesin hakikatlar –Allah'ın varlığı ve sonluluk gibi- dile getirilmektedir. Yola çıkan kişi Allah'ın Celâlî ve Cemâlî yönlerini iyice kavramalı, hakikatin bu iki farklı yüzünü zihnen hazmetmelidir ki, aslında *kabz*ın/sıkıntının ve *bast*ın/ferahlığın aynı membadan süzüldüğünü fark edebilsin. Tabi ki bu noktaya ulaşmak için bazı pratiklere ihtiyaç vardır ve Ma'nevî'ye göre bu, Halvetî tarikatının öğretisi bağlamında "*Etvâr-ı Seb'a*"dan,[50] yani farklı ruhsal pozisyonların zorluğunu göğüslemekten geçmekte-

[50] Nefsin yedi aşamasında yaşanan hâletler bağlamında kullanılan yaygın bir terimdir. Burada kastedilen yedi tavır şunlardır: Tab', Nefs, Kalb, Rûh, Sır, Hafî, Ahfâ. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s. 198.

dir. Zaten âşık için halvet de, gerçek varlığın bir olduğunu, gördüklerinin tecellilerden ibaret olduğunu fark etmek, dünyanın hay u huyundan sıyrılabilmek ve yeni hâlet-i rûhiyyesini doğru kavrayabilmek için bir araç olarak düşünülmelidir.[51]

Hakikati arayan yolcu için inziva kaçınılmaz olmaktadır fakat inziva da kendi içinde tehlikeler barındırdığından, yolcu rehberine uymalı ve vuslat gününe kadar gönül ve amel terazisini güzelliklerle doldurabilmelidir. Elbette bu yolda son vahiy olan Kur'ân-ı Kerîm'e kulak verilecek, böylece Ma□nevî'nin, akıl erbâbı olarak nitelendirdiği kişilerin hevâsıyla göremediği *öz*e ulaşılacaktır. O dönemdeki medrese-tekke sürtüşmesinin yahut bazı ilim ve tekke erbablarının birbiriyle uzlaşmaz duran fikirlerinin serencamı izinde, şairimiz Ma'nevî de kendi tercihini bir şekilde ifade etmek istemiştir.

Tekke açısından bakıldığında, akıl erbabı, şüpheli sularda avlamaya çalıştığı manayı bir türlü oltasına denk getirememekte; diğer zaviyeden bakıldığında ise, kaba sofu yahut zahit mananın girift ruhunu kavrayamamaktadır. Aslında bu anlayış günümüz doğrultusunda varlığını bir şekilde devam ettirmektedir. Denilebilir ki deist-ilâhiyat, mistik-tekke arasında gerilen bir telde, geçmişin ruhu bir o yana bir bu yana seğirtmektedir. Ma'nevî'ye dönecek olursak, o meseleyi tecrübî bir metafizikte arayanlardandır. Halvet,

---

[51] Bu noktada Ma'nevî'nin divanından bir örnek vermek yerinde olacaktır:
"Eṭvâr-ı seb'adan geçüp
Vaḥdet şarâbından içüp
Pervâz idüp ḳanat açup
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd" (*Ma'nevî Divanı*, 16. Şiir/II. Dörtlük)
"Ol Cemâl'iñ şu'lesinden ẓâhir olmuş bir kabes
Vaḥdet-i Ẕât olmaġ içündür bu ḫalvetden ġaraż" (*Ma'nevî Divanı*, 30. Gazel/V. Beyit)

dehşet bir yalnızlık gerçeğinin sembolik bir görüntüsüdür. Karanlık, küçük bir odada insan, kendi cesediyle baş başa kalmaktadır. Bu bir tarafıyla ürkütücü bir kuyu; diğer yanıyla çıplak gerçeği gösterir duru bir sudur. Ma'nevî, o kuyuya inmeden o suyun testiye dolmayacağını bilmektedir. Elbette ki suyu testiye koymanın tek yolu bu değildir fakat kesin olan bir şey var ki bu da kıymetli bir yoldur. İşte Ma'nevî bu konuda şüphe taşımadan, kuyuya hasret çekenlerden biri olarak kabul edilebilir. Manzumelerin mana açısından genel seyri göz önünde bulundurulduğunda, Ma'nevî'nin dünyasında öz bir mesele, has bir dikkat göze çarpar. Yüce Rab, Zât-ı ta'ayyündür, asıldır. Âlem O'ndan neşet etmiştir. Zaten bütün eşya âlemi, varoluşunu Allah'ın isimlerine (*el-Esmâü'l-Hüsnâ*) borçludur. Olan ne varsa kaza ve kaderle ilişkilidir ve bu gerçeklikte tesadüfe yer yoktur. Muazzam bir sistematik ve yine de muamma bir plân kâinata yön vermektedir. Bu plânı az da olsun kavrayabilmek için insan sofilere değil âşıklara katılmalıdır. Çünkü vahdet diyarına yalnızca âşıklar ulaşacak yetenektedir. Mâ-sivânın kuşatıcı azgınlığından el-etek çekerek, vuslatı bekleyen bir uzlet, insana dost olmalıdır. Çünkü bir gün insanlar toprağa dönecek ve yüzü ağaracaklar yalnızca vahdet erleri olacaktır:

"İçmeyen 'âşkıñ ḫ̮amrını
Bilemez ol Rabb'ını
"Men 'aref"iñ sırrını
Bilmeyen inkâr olur"

(Ma'nevî Dîvânı, 19. Şiir/VII. Dörtlük)

"Nice bir bu fânî dünyâ fânîdir sonu harâb
Bu vücûdun tâzeliġiniñ sonu olur türâb
Bu fenâyı ṣu ṣanursıñ göresin cümle s̱erâb
Nice bir bu fânî dünyâdan uṣanmazsıñ göñül
Ben de bildim Ḥaḳḳ Te'âlâ'dan utanmazsıñ göñül"

(Ma'nevî Dîvânı, 40. Şiir/Muhammes-II. Bent)

VI. Dîvân (Transkripsiyonlu-Mukayeseli Metin)

ŞEYH MUSTAFA MA‘NEVÎ’NİN MÜRETTEP DÎVÂNI

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

1

Vr. 57/b *-Bismi’llâhi’r-Raḥmâni’r-Raḥîm-*

1 Ḥaḳḳ Teâlâ’dan ‘aṭâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ
Nûr-i ẕât-ı Kibriyâ’dır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

2 Mecma‘-ı evṣâf-ı Rabbe’l-‘âlemîndir şübhesiz
Maẓhar-ı Ẕât-ı Ḫudâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

3 Ẕât-ı esmâ vü ṣıfât-ı şerḥ ider şerrâḥ budur
Sırr-ı vech-i Kibriyâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

4 Maṭla‘-ı esrâr-ı Ḥaḳḳ’dır maġz-i Ḳur’âni’l-‘aẓîm
Cümleye şemsü’ḍ-ḍuḥâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

5 “Ḳul hüvallâhü eḥad”[52]den remzini iẓhâr ider

[52] Bu mısrada geçen âyetin mânâsı şöyledir: “*De ki: O, Tek Allah’tır*”, Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, 112/1, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002, s. 1322.

‘İlm-i cümle enbiyâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

6 Bir baḥirdir anda ġavvâṣ oldu cümle enbiyâ
‘Ârife yemm-i liḳâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

7 Ṣarf u naḥv u manṭıḳ u ‘ilm-i me‘ânî andadır
İns ü cinne muḳtedâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

8 Bir baḥirdir cümle tefsîr ü eḥâdîs̱ mevcidir
Ẕât-ı Ḥaḳḳ’a reh-nümâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

9 Ḥâsılı cümle ‘ulûmun pâdişâhı oldurur
Vuṣlat-ı Ḥaḳḳ’a sezâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

10 Cümle elsine anıñ pes ism-i pâkin yâd ider
Ẓulmet-i[53] gûne żiyâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

11 Her ne deñlü enbiyâ vü evliyâ kim geldiler
Cümle ervâḥa ṣafâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

12 Bir livâü’l-ḥamddırır ki Ḥâmid Maḥmûd odur
Ḥaḳ Te‘âlâ’dan livâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

13 Şöyle bir ‘arş-ı mu‘allâdır ki anıñ ḥaddi yoḳ
‘Arş-ı Ẕât’a istivâdır şer‘-i pâk-i Muṣṭafâ

---

[53] 10/b: zulmet-i: cümle. **H.**

14 Didi lâ "tüdrikhü'l-ebṣâr" çün kelâmında Ḫudâ
Nûr-ı Ḥaḳḳ'a bir feżâdır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

15 Böyle bir maḥbûb-ı Rabbü'l-'âlemîndir bil anı
Ḳalb-i pâke meh-liḳâdır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

16 Ḥüsn-i Yûsuf gibi mülk-i Mıṣrı 'uşşâḳ eylemiş
'Âlem-i bedri'r-recâdır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

17 Enbiyâ vü evliyânın başının ol tâcıdır
Hem ridây ile 'âṣâdır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

18 Maġzıdır 'ılm-i[54] ledünnün bil ki hem emvâcıdır
Cümle ervâḥa ġıdâdır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

19 Kim ki inkâr ider ise kâfir-i billâh olur
Maẓhar-ı sırr-ı Ḫudâ'dır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

20 Hem şerî'at hem ṭarîḳat ma'rifetdir şöyle bil
Ẕât-ı Ḥaḳḳ'dan bir żiyâdır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

21 Ma'nevî biñ yıl anı şerḥ eylesen olmaz tamâm
Dürr-i yektâ bî-bahâdır şer'-i pâk-i Muṣṭafâ

---

[54] 18/a: 'ılm-i: 'âlem-i. **H.**

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

2

1 Ḥamdü lillâh kim ṭulû‘ itdi yine şemsi’ḍ-ḍuḥâ
Raḥmeten li’l-‘âlemîn geldi Muḥammed Muṣṭafâ
58/a Gül cemâli berḳ urup doġdu yine bedrü’r-recâ
Raḥmeten li’l-‘âlemîn geldi Muḥammed Muṣṭafâ

2 Dem-be-dem sâ‘at-be-sâ‘at rûḥ-ı faḫr-i kâinât
Eylesün ol ẕât-ı pâka Kibriyâ yüz biñ ṣalât
Cân u başın kıl fedâ bulup hayât-ender-hayât
Raḥmeten li’l-‘âlemîn geldi Muḥammed Muṣṭafâ

3 Lücce-i baḥr-i şefâ‘atde ġarîḳ ol âh idüp
Mevlid-i pâk-i rasûlü dâimâ hergâh idüp
Cânını îs̱âr ḳıl hem ‘âẓim-i dergâh idüp
Raḥmeten li’l-‘âlemîn geldi Muḥammed Muṣṭafâ

4 “Küntü kenz”iñ[55] maḫzenidir “lî me‘allâh”[56] maẓharı

---

[55] Bu ibarenin geçtiği ve kudsî hadis olduğu rivâyet edilen metnin manası şöyledir: “*Ben bilinmeyen bir hazine idim, bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım. Ben Kendimi onlara öğrettim, onlar da beni bildi.*”, el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c.II, s. 132.

[56] Bu ibarenin geçtiği ve kudsî hadis olduğu rivâyet edilen metnin tam manası şudur: “*Benim, Allah katında öyle bir halim vardır ki, benim o halime, ne bir*

Ẕât-ı Ḥaḳḳ’ıñ enveridir enveridir enveri

Ma‘nevî ins ü cinniñ rehberidir rehberi

Raḥmeten li’l-‘âlemîn geldi Muḥammed Muṣṭafâ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

3

1 Cânımı ḳıldım fedâ-ender-fedâ

Yoluna ey faḫr-i ‘âlem Muṣṭafâ

2 İns ü cinne muḳtedâsın muḳtedâ

Ey ḥaḳîḳati’ş-şems ey ṣâḥibü’l-livâ

3 Küḥl-i “mâ zâġa’l-baṣar”[57] sulṭânısın

Ḫâk-i pâkiñ ins ü cinne ṭûṭiyâ

4 ‘Arş-ı a‘ẓamdan mu‘allâdır seniñ

Ravża-i pâkiñ olan fevḳa’l-‘ûlâ

5 Ṭîn-ı cennetden muṭeyyebdir seniñ

Ḫâk-i ravżañ kimyâdır kimyâ

6 Ḥamdü li’llâh çeşmine küḥl eyledim

---

melek yaklaşabilir, ne bir peygamber ulaşabilir”, el-Aclûnî, *a.g.e.*, s. 173.

[57] Bu ibarenin geçtiği âyetin manası şöyledir: “[Dikkat edin,] göz ne kaydı, ne de (başka yöne) çevrildi.”, Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, Necm 53/17, s. 1080.

Ṭûṭiyâ-yı ẖâkini yâ ẕe'l-'aṭâ

7 Ḫutben "levlâke levlâke"[58] oḳunur

Raḥmeten li'l-'âleminsin muṭlaḳâ

8 Evvelîn ü âẖirînin şâhısıñ

Pâdişâh-ı ḥızb-i cümle enbiyâ

9 Ey nebîler ḥızbiniñ sulṭânısın

On sekiz biñ 'âlem oldu ẖâk-pâ

10 Ey şefâ'at kânı senden el-meded

Ḳıl şefâ'at luṭf idüp rûz-ı cezâ

11 Her nefes yüz biñ ṣalât ile selâm

Eylesün rûḥuna ol Ḳâdir-i Ḫudâ

12 El-emân u ve'l-emân u ve'l-emân

Ḥürmetine yâ rasûl-i müctebâ

13 Senden özge mültecâmız yoḳdurur

Saña muḥtâc oldu cümle mâ-verâ

---

[58] Bu ibârenin geçtiği cümle, kaynak sahibinin de onayladığı üzere, kudsî hadis olmayıp; mânâsının güzelliğine binâen esere kaydolunmuştur. İbârenin tam metni şu şekildedir: "*Sen olmasaydın, sen olmasaydın; felekleri yaratmazdım*", el-Aclûni, *a.g.e.*, s. 291.

14 Naṣṣ-ı ḳâṭı‘ bunu taṣrîḥ eyledi
Ḥażretiñden özge yoḳdur mültecâ

15 Rûz-ı şeb bu Mâ‘nevî benden seniñ
Cân u başıñ yoluna ḳıldı fedâ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

4

1 Bülbül-i baġ-ı ilâhîdir Muḥammed Muṣṭafâ
Cümle ẖalkıñ pâdişâhıdır Muḥammed Muṣṭafâ

2 Maṭla‘-ı Rabbü’l-‘âlemîndir şübhesiz
Ḳalb-i pâkiñ şems-i mâhîdir Muḥammed Muṣṭafâ

3 Her kim ister vuṣlat-ı Ḥaḳḳ’ı aña bulsun vuṣûl
Ẕât-ı Ḥaḳḳ’ıñ doġru râhıdır[59] Muḥammed Muṣṭafâ

58/b 4 Faẖr-i cümle enbiyâ vü evliyâ vü aṣfiyâ
İns ü cinniñ bir penâhıdır Muḥammed Muṣṭafâ

5 Kimse bilmez ḳadrini illâ ki Rabbe’l-‘âlemîn
Ehl-i ḥâlin ḳadr-gâhıdır Muḥammed Muṣṭafâ

---

59 3/b; râhıdır: yoludur. H.

6 Dürr-i yektâdır ṣadefde ravża-i pâki anıñ
Ka‘be-i enver-i siyâhıdır Muḥammed Muṣṭafâ

7 Bir tecellî şem‘idir kim ins ü cinn pervânedir
Vech-i Bâḳî cilve-gâhıdır Muḥammed Muṣṭafâ

8 Mâ‘nevîyâ ḥâṣılı budur kelâmıñ şübhesiz
Maẓhar-ı nûr-ı ilâhîdir Muḥammed Muṣṭafâ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

5

1 Raḥmeten li’l-‘âlemînsin hem imâme’l-müttaḳîn
Pâdişâhâ ḥızb-i cümle enbiyâ vü evliyâ
Şânı “levlâke levlâke” oldu ḳurbetin
Pâdişâhâ ḥızb-i cümle enbiyâ vü evliyâ

2 ‘Arş u ferş itdi ḳudûm-i pâkine ol ẕü’l-celâl
Ḥażrete da‘vet itdi Ḥażretiñ Rabb-i Te‘âl[60]
Zümre-i kemler seninle oldular ṣâḥib-i kemâl
Pâdişâhâ ḥızb-i cümle enbiyâ vü evliyâ

3 Ey Rasûl-i ẕât-ı pâk-i Kibriyâ vü Ḥaḳḳ-ı Kerîm

[60] 2/b; “Ḥażretiñe da‘vet itdi Ḥażret-i Rabb-i Te‘âl”. **H**.

İsmine "Ṭâhâ"[61] vü "Yâsîn"[62] didi Ḳur'ânü'l-'âẓîm
Raḥmeten li'l-'âlemîn ba'ṣ itdi Raḥmânü'r-Raḥîm
Pâdişâhâ ḥızb-i cümle enbiyâ vü evliyâ

4 Sidre-i Ṭûbâ durur ol ravża-i pâkiñ seniñ
İns ü cinne ṭûṭiyâdır cümle ḫâkiñ seniñ
Ḳıble-i erbâb-ı ḥâcâtdır ebed pâkiñ seniñ
Pâdişâhâ ḥızb-i cümle enbiyâ vü evliyâ

5 Ẕerre deñlü luṭfa maẓhar olur ise ins ü cân
Raḥmet-i Raḥmân'a müstaġraḳ olur kevn ü mekân
Pâdişâh-ı dû-cihânsın pâdişâh-ı dû-cihân
Pâdişâhâ ḥızb-i cümle enbiyâ vü evliyâ

6 Ḥażretinden özge yoḳdur mültecâmız yâ rasûl
Ḥażret-i Ḥaḳḳ'â cümle seniñle buldular vuṣûl
Ma'nevî benden ḳapuñda bendeliġe ḳıl ḳabûl
Pâdişâhâ ḥızb-i cümle enbiyâ vü evliyâ

---

[61] Kur'an-ı Kerim'in 20. suresi bu âyetle başlamaktadır. Tâhâ suresinin genel itibariyle çizdiği çerçeve: Allah(c.c.)'ın peygamberleri aracılığıyla göndermiş olduğu kitap ve dolayısıyla sistemlerin özde aynı hakikatleri ifade ettiği hususudur.

[62] Kur'an-ı Kerim'in 36. suresi bu âyetle başlamaktadır. Yâsîn Suresi genel itibariyle insanın ahlakî sorumluluğuna binaen diriliş günü ve o gün verilecek hesab hakkındadır.
Bu bağlamda aktarmalıyız ki "Elif Lâm Mîm, Ve'd-duhâ, Ve'n-nâzi'ât… gibi âyet ve sure adları Hz. Peygamber'i ifade etmek amacıyla edebi mahiyette ele alınmıştır." Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't,* s. 141-142.

Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lün

6

1 Cân u başdan geçmeyen cânâna olmaz âşinâ
Câm-ı Hû'dan içmeyen mestâna olmaz âşinâ

2 Bu vücûdun pûte-i ʻaşḳ içre iḥrâḳ eyleyüp
Ḳulluğa baş ḳoşmayan sulṭâna olmaz âşinâ

3 "Men ʻaref'le[63] "küntü kenz"iñ sırrını fehm eyleyüp
Ẕât-ı ḥarfi bilmeyen Ḳur'ân'a olmaz âşinâ

4 Maḥrem-i ḳuds olmaġa ʻirfân gerek ʻirfân gerek
ʻArş-ı ḳalbe basmayan ʻirfâna olmaz âşinâ

5 Maṭlaʻ-ı envâr-ı Rabbi'l-ʻâlemîn ol ey göñül
Mü'min-i bih olmayan îmâna olmaz âşinâ

6 Ṣadr-ı ḥikmet üzre her dem ḥükm icrâ eyleyüp
ʻİlm-i ḥikmet bilmeyen Loḳmân'a olmaz âşinâ

---

[63] Bu ibarenin içinde geçtiği ve hadis olduğu rivayet edilen metnin manası şöyledir: "*Nefsini bilen kişi Rabbini de bilir*", el-Âclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s. 262.

7 Taḫt-ı ḳalbe ḥükm iden sulṭânı gör kim neyledi
Ṣâḥib-i emr olmayan fermâna olmaz âşinâ

8 Mâ‘nevîyâ[64] didiler kim cân u başın vir bugün
Cism-i cânıñ virmeyen ḳurbâna olmaz âşinâ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

7

59/a 1 Merḥabâ ey ġavs̱-ı a‘ẓam ḳuṭb-ı ‘âlem merḥabâ
Ṣad-hezârân maḫzen-i esrâr-ı âdem merḥabâ

2 Merḥabâ çün şeyḫ Şa‘bân nâm-ı pâkidir anıñ
Vech-i Bâḳî sırrına hem maẓhar-ı tâm merḥabâ

3 Ḳasṭamonu şehrine şems ü ḳamerdir gûne hem
Ẕât-ı Ḥaḳḳ’ıñ maẓhar-ı esrâr-ı ‘âlem merḥabâ

4 Ġavs̱-ı a‘ẓam ḳuṭbu’l-aḳṭâb oldu kevne şübhesiz
Şerḥa şerḥa olmuş iken göñle merhem merḥabâ

5 Oldu Muhyiddîn-i ṣânî nûr-ı tâc-ı etḳıyâ
Ol cemâli Hazret-i Ḥaḳḳ ile her dem merḥabâ

64 8/a; Ma‘neviyâ: Ma‘nevî. H.

6 Cümle dillerde ânıñ yâd oldu nâm u şânı hem
Bu göñüller taḫtına hem İbn-i Edhem merḥabâ

7 Âteş-i ‘aşḳıñla iḥrâḳ oldu ‘uşşâḳ-ı ilâh
Ḥasretiñle şerḥa şerḥa oldu sînem merḥabâ

8 İns ü cinni (sen) eylediñ irşâd Ḥaḳḳ’ıñ râhına
Çünki sensin Ẕât-ı Ḥaḳḳ sırrına maḥrem merḥabâ

9 Ey göñüller taḫtınıñ sulṭânı Şa‘bân-ı cihân
Ey ‘azîzim ey efendim nûr-ı dîdem merḥabâ

10 Rûḥ-ı pâkiñ eyleye taḳdîs-i Rabbü’l-‘âlemîn
Ma‘nevî dimişdir aña arş-ı a‘ẓam merḥabâ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

8

1 Ḳuṭb-ı tâc-ı evliyâ vü etḳıyâ şeyḫu’l-‘Arab
Kenz-i ẕât-ı pâk-i a‘lâ Kibriyâ şeyḫu’l-‘Arab

2 Maẓhar-ı nûr-ı ilâhî faḫr-i cümle etḳıyâ
Menba‘-ı ‘ilm-i ledünnî aṣfiyâ şeyḫu’l-‘Arab

3 Maẓhar-ı esmâ-i ḥüsnâ maḥzen-i ḥaḳḳa'l-yaḳîn
'İlmü'l-esmânıñ rumûzın 'âşinâ şeyḫ̮u'l-'Arab

4 Baḥr-ı vaḥdet ḳa'rına ġavvâṣ olupdur şübhesiz
Yemm-i vaḥdet dürrine bir kimyâ şeyḫ̮u'l-'Arab

5 Şeyḫ̮-i Ekber dinilür hem nâmı Muḫ̮yiddîn anıñ
Cümle erbâb-ı Ḥaḳḳa ẕü'l-'aṭâ şeyḫ̮u'l-'Arab

6 Evliyâ ser-çeşmesidir genc-i lâhût-ı ma'denî
Dürr-i yektâdır ki şöyle bî-bahâ şeyḫ̮u'l-'Arab

7 Didi Mevlânâ aña pes ṣad-hezârân âferîn
İns ü cine arş u kürse mâ-verâ şeyḫ̮u'l-'Arab

8 Ḳalb-i pâkiniñ içinde arş u kürsî mâverâ
Ẕerre olmaz ḳalb-i pâki pür-feżâ şeyḫ̮u'l-'Arab

9 Ḥażret-i sulṭân-ı kevneyni ebed meşhûd iden
Vâṣıl-ı nûr-ı cemâl-i Muṣṭafâ şeyḫ̮u'l-'Arab

10 Ḳuṭb-ı 'âlem ġavs̱-ı a'ẓam oldu ḳırḳ bir kerre ol
İns ü cinne arş ü kürse muḳtedâ şeyḫ̮u'l-'Arab

11 Evliyâ a‘nâḳına başdım ḳadem dimiş idi
Cümle ‘âlem ḫalḳı oldu ḫâkiyâ şeyḫu’l-‘Arab

12 Merḥabâ yâ ḳuṭb-ı ḥızb-i evliyâ yâ merḥabâ
Ma‘nevî benden ḳapuñda bir gedâ şeyḫu’l-‘Arab

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

9

59/b 1 Aç gözüñ dinle göñülden saña idem fetḥ-i bâb
Âsumân-ı ḳalb şimdi şu’le ṣaldı âfitâb

2 Nüsḫa-i insânı gör kim oldurur fażlu’l-ḫiṭâb
Nüsḫa-i insânı şerḥ ider beġim[65] yüz dört kitâb

3 Âdemi “seb‘u’l-meŝânî” sırrına maẓhar ḳılan
Anıñiçün nüsḫasını eylemişdir yedi bâb

4 Yedi bâbın her birinde olmuş on biñ suâl
Nüsḫa-i insanda taḥḳîḳ oldu yetmiş biñ cevâb

[65] 2/b: beġim; kim. H.

5 Kim hevâdan men‘ iderse dostuñ oldur şübhesiz

Anıñiçün diriler “Ṭûbâ”[66] ile “Ḥüsn-i me‘âb”[67]

6 Câm-hevâdan nûş iden erbâb-ı ‘aḳlıñ şurbını

Öyle bulmuşlar ki ẕevḳi istemez kevs̱er şarâb

7 Bâġ-ı vaḥdet bülbülüdür dâim ider ġulġulü

Ṭûṭ-i sükker lisânıñ nice añlasun ġurâb

8 Ḳande baḳsa “s̱emme vechu’llâh”[68] şühûdun eyleyen

‘Ârif-i bi’llâh’a görünmez bu görünen s̱erâb

9 Ma‘nevî ṭullâb-ı ‘aşḳa cânı ḳoşduñsa eġer

Dime kim döndürürüm ġâyet aġırdır bu ṭolâb

---

66 Tûbâ: “Cennette, kökü semâda bulunan ağaç.” A. Talat Onay, *Mazmunlar ve İzahı*, Ankara, 2000, s. 443.

67 Cenneti tarif eden bu ifadenin geçtiği âyetin meâli şöyledir: “Bu (Allâh’a inananlar için bir uyarıdır. Çünkü Allâh’a karşı sorumluluk bilinci duyanları bütün menzillerin en güzeli beklemektedir.” Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, Sâd 38/49, s. 930.

68 Bu ibarenin geçtiği âyetin manası şöyledir: “*Doğu da Batı da Allâh’ındır. Nereye dönerseniz dönün Allâh’ın yönü orasıdır. Unutmayın ki Allâh rahmet ve kudretinde sınırsızdır. Her şeyi bilendir*” Muhammed Esed, *a.g.e.*, Bakara 2/115, s. 32.

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

10

1 Ey şefâ‘at kânı sulṭân-ı rusül
Ey rasûl-i faḫr-i cümle kâinat
Ey sa‘âdet ma‘deni hâdî sübül
Ḫürmetine ḫalḳ oluptur mümkinât

2 Ẕâtıñı evṣafıñı medh eyledi
Nâzil oldu âyet âyet beyyinât
Kim ṣalât ile selâm ider saña
İki ‘âlemde bulur elbet necât

3 Şerbet-i vaṣlıñ seniñ ‘âşıklara
Viriser lâ-büd ḥayât-ender-ḥayât
Vaṣfıñı şerḥ eyleyen Ḳur’ân’dırır
Her ḥurûfu idi sır yüz biñ nikât

4 Mebde-i kevn ü mekân-ı dû-cihân
Ḥażretine ve’s-selâm ü es-ṣalât
Maṭla‘-ı envâr-ı Rabbü’l-‘âlemîn
Maẓhar-ı esrâr-ı Ẕât ü hem ṣıfât

5 Yâ İlâhî ol Ḥabibiñ ḥürmetî

Ma‘nevî’ye vir viṣâliñle s̠ebât[69]

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

11

1 Hiç olur mu ey göñül bu emr-i Sübḥân ile baḥs̠

Nice mümkin ḳullat itmek ḥükm-i sulṭân ile baḥs̠

2 Ẕerre hîç idebilür mi mâh-ı tâbân ile bahs̠

Ḳaṭre nice eylesün hiç baḥr-i ummân ile baḥs̠

3 Ẕât-ı Ḥaḳḳ’da ẓâhir olmuş bir tecellî şu‘lesi

Anıñiçündür müdâm-ı nefs-i şeyṭân ile baḥs̠

4 Ḥaşr inkâr eyleyen mülḥidleriñ dâim işi

Eylemekdir dâimâ ol naṣṣ-ı Ḳur’ân ile baḥs̠

5 Oldu Ḳur’ân enbiyâ vü evliyâ ya reh-nümâ

Nice mümkin müşrik itmek ehl-i imân ile baḥs̠

---

[69] Kıt‘a-i kebir tarzında kaleme alınan bu tip şiirler genellikle tarih düşürmek için yazılır. Bu gazelde böyle bir durum bahis değildir.

6 Füls-i aḥmer mâliki olmaz iken bir nâkesi
İdebilsün mi ‘aceb ol kenz-i pinhân ile baḥs̱

7 Hep ḳażâ vü kudretiñ aḥkâmıdır cevlân iden
‘Âḳıl iseñ itme aṣlâ ḥükm-i Raḥmân ile baḥs̱

8 Ma‘nevîyâ dem bizim devrân bizimdir her nefes
İtmeyiz hiç bundan özge dem u devrân ile baḥs̱

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

12

1 Sâlik iseñ i‘tiḳâdından ḳoma hîç i‘vicâc
Ḫâˇb-ı ġafletden uyan cân gözün bir ḫoşca âç

2 Sûre-i Nûr’u oḳu gör anda nûr-ı ḥikmeti
Nûr-ı Ẕât’ıñ şu‘lesidir cümleye olan sirâc

3 Her nefesde vaḥdet ilinden gelür yüz biñ ḳaṭâr
Ben işitdim cân u baş alurlar imiş anda bâc

4 Rûḥ-ı ‘Îsâ nefsiniñ a‘vânını ihlâk eylese

Ref‘ olur ol sâ‘at içre cümle teklîf-i ḫarâc

5 Cân u göñlü ḳıl münevver bunda iken ey göñül

Ḳurtarımaz rûz-ı maḥşerde seni şâl ile tâc

6 ‘Âḳıbet vaḥdet şarâbıñ nûş iderler şübhesiz

Râh-ı Ḥaḳḳ’dan cânını terk eyleyenler yatsın aç

7 “Len tenâlü’l-birra ḥattâ tünfiḳû”[70] didi Ḫudâ

Râh-ı Ḥaḳḳ’da vârını beẕl eyle hep mâlını saç

8 Ẕât-ı Ḥaḳḳ’ı ister iseñ Ma‘nevî sen cân ile

Görmesün aṣla seni mâ-sivâdan şöyle ḳaç

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

13

1 Ḳıl bu faḳr emrine dâim imtis̱âl

‘Âḳıbet bulmaḳ diler iseñ felâḥ

Dîn-i[71] Ḥaḳḳ’a bulmaḳ isterseñ viṣâl

Sa‘y ile tevfîḳ olur lâ-büd cenâḥ

---

[70] Burada geçen âyetin manası şöyledir: “*(Size gelince ey müminler), kendiniz için özenle ayırdığınız şeylerden başkaları için harcamadıkça gerçek erdeme ulaşmış olamazsınız; ve ne harcarsanız kuşkusuz, Allâh ondan tamamıyla haberdardır*” Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Âl-i ‘İmrân 2/92, s. 108.

[71] Dîn-i:Ẕât-ı. **Ü.**

2 Cennet-i Ẕât'a irerse vâṣılûn
Anda olmaz hîç mesâ ile ṣabâḥ
'Ârif-i bi'llâh odur kim dâimâ
Cânı göñlü Ḥaḳḳ ile bulur revâḥ

3 İrtiḳâb itmez menâhî ḥubbunu
Hem daḫi ol işlemez bilki mübâḥ
"Lî me'allâh" gencini bulmuşdur ol
Nûr-ı Ḥaḳḳ ḳalbini ḳılmış inşirâḥ

4 Ḳahr u luṭfu ḥikmetu'llâh añlayan
Kâmile birdir ferâḥ ile terâḥ
Ma'nevîyâ ister iseñ sen rıżâ
Kendüne yâr ola taḳvâ vü ṣalâḥ

Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lün

14

1 Âdem isen cân u dilden rûḥ-ı serden tut şımâḫ
İdeyim cân sem'ine bir Ḥaḳḳ kelâmı infitâḥ

2 Cân u göñlün mâ-sivâdan şöyle taṭhîr eyle kim
Şems gibi ẕâtıñ eyle cümlesinden insilâḫ

3 Ḥaḳḳ’dan iste her murâdı cümlesi Ḥâḳḳ’dan gelür

Beter itdin fâni dünyâ ḥubbuna yeter ṣudâḫ

4 Raḥmeten li’l-‘âlemîn geldi ve hem baṣdı ḳadem

Ser-i pâkı cümle şer‘î eylemişdir intisâḫ

5 Nice yüz biñ yıl bu meydân içre ‘uşşâḳ-ı İlâh

Sâ‘y idüp esrâr-ı Ḥaḳḳ’ı eylediler irtisâḫ

6 “S̱emme vechu’llâh” meşhûd eyle zâhid-perest

Sür çıkar ġayrı ile gel olma bir dem ibtilâḫ

7 Ma‘nevîyâ nâr-ı ‘aşḳa cânını remy eyleyüp

Pûte-i ‘aşḳ içre muḥkem ide gör ḫoş inṭıbâḫ

Fe ‘î lâ tün Fe ‘î lâ tün Fe ‘î lâ tün Fe ‘î lün

15

1 Cümle vech-i Bâḳî’den ḍuḥâdır ḫalḳa tevḥid

Ḳulûb-i ḳâsiye bedri’r-recâdır ḫalḳa tevḥîd

2 Tecellî-i cemâlin şems ü mâhîdir muḥaḳḳaḳ

Seḫavât-ı ḳulûb u bir żiyâdır ḫalḳa tevḥîd

3 Ḳulûbuñ iṭmi’nânı ẕikr ile olur didi Ḳur’ân

Cenâb-ı Ḥażret-i Ḥaḳḳ’dan rıżadır ḫalḳa tevḥîd

4 Meṭâf-ı ḳuds dinilmez ṭavâf-ı ḳudsîdir ḳudsî

Gözümüz çeşm-i a‘mâ pür-fežâdır ḫalḳa tevḥîd

5 Müfessirler añı “Ṣaffât” da taḥíîḳ eyledi taḥḳîḳ[72]

Viṣâl-i Ḥażret-i Ḥaḳḳ’a liḳâdır ḫalḳa tevḥîd

6 ‘Ulûm-ı enbiyâ vü evliyâ’nıñ ‘arş u kürsîdir

Daḫi hem ḳudsiyân-ı müntehâdır ḫalḳa tevḥîd

7 Ṭavâf-ı ‘ârş-ı Raḥmânî ender nûrânî rûḥânî

Ve lâkin ‘arş-ı ḳalbe istivâdır ḫalḳa tevḥîd

8 ‘Aceb ikṡîr-i a‘ẓamdır bu ḳudsîler maḳâmıdır

‘Aceb kibrît-i aḥmer kimyâdır ḫalḳa tevḥîd

9 Viṣâl-i Ka‘besinde mültezim ol Ma‘nevî sende

İde gör Merve sa‘yin pür-ṣafâdır ḫalḳa tevḥîd

---

72 “Saffât sûresi adını, sıra sıra dizilen meleklere işâret eden ilk âyetten alır. Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Saffât, sure nu: 37.

(4+4) Sekizli Hece Ölçüsü

16

1 Şem'-i cemâle cânlar at
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd
Tâ-keşf ola ṣıfât-ı Ẕât
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd

2 Eṭvâr-ı seb'adan geçüp
Vaḥdet şarâbından içüp
Pervâz idüp ḳanat açup
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd

3 Nice hevâ ile ġaflet
Nice bir derd ile mihnet
Bunuñla bulursun vuṣlat
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd

4 Emr-i Ḥaḳḳ'a imtis̱âl it
Nefsiñi ṣâḥib-i ḥısâl it
Kendiñi ehl-i viṣâl it
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd

5 Meydân-ı tevḥîde can vir
Derûnuñ içre îḳân vir
Ḳalbini Ḥaḳḳ’a heran vir
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd

6 Sırrında mihmân ola gör
Ḳul iken sulṭân ola gör
Derdlere dermân ola gör
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd

7 Bulmaḳ dilerseñ vaḥdeti
Terk itme dâim ẖalvetî
Ṭut Ma‘nevî’den ḥikmeti
Gel tevḥîd ide gör tevḥîd

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

17

1 Yâ İlâhî senden saña el-‘ıyâẕ
Vuṣlatıñla göñle vir iltiẕâẕ

61/a 2 Muhammed Muṣṭafâ’nıñ ḥürmetine
Nefs ilinden eyle bizi intifâẕ

3 Vuṣlatıñ ḫamrına ḳandır rûḥumuz
İki ‘âlemde bize sensin melâẕ

4 Fażl-ı luṭfiñ olmasa yâ rabbenâ
Kimseniñ sözünde olmazdı nefâẕ

5 Ḥażretiñe el-amâna gelmişüz
Senden özge bize yoḳdur müste‘âẕ

6 Rûz-ı maḥşerde bizi rüsvây eyleme
Fażlıñ ile cürmümüzü eyle livâẕ

7 Enbiyâ vü evliyâya Ma‘nevî
Ḥaḳḳ'dan özge yoḳdur me‘âẕ

Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün

18

1 Görenler vech-i yâri ol meh-i tâbânı neylerler
Bulanlar ol cemâli soḥbet-i yârânı neylerler

2 Başîret çeşmini envâr-ı vechiñ açan ‘uşşâḳa
Feżâ-i s̱emme vechu'llâhdadır zindânı neylerler

3 Eġer çeşm-i baṣîret fetḥ olup görmezse cânânı
İki ʻâlemde âyâ bî-baṣîret-hâˇnı neylerler

4 Tecellî şemʻine pervâne-veş cânlar atar ʻuşşâḳ
O şemʻa cânını itmez ise o cânı neylerler

5 Seni aldamasun aġyâr fânî fânîdir bi'llâh
Beḳâ-i lâ-yezâl'e ermeyen insanı neylerler

6 Vücûdun pûte-i ʻaşḳıñ ilâhî içre maḥv idüp
Hüviyyet câmını nûş itmeyen sekrânı neylerler

7 Ḳoyup bu tâcı taḫtı İbn-i Edhem-veş olan mâlda
Ḥaḳîḳat mülkünün sulṭânıdır ekvânı neylerler

8 Ḥarîm-i Ḳuds'e maḥrem ola gör Maʻnevî yoḫsa
Ṭavâf-ı ḳudsiyânı olmayan devrânı neylerler

(4+3) Yedili Hece Ölçüsü

19

1 Câm-ı ezelden[73] içen
Mest ile ẖuşyâr olur
Cân ile başdan geçen
Kâşif-i esrâr olur

2 İrse Ḥaḳḳ'dan bir kişi
Ḥaḳḳ ile olur işi
Andan aḳan gözyaşı
Baḥr ile enḥâr olur

3 Kâmili bulsa çü ḳul
Vaṣlıña buldu o yol
İbn-i Edhem gibi ol
Soyunup bî-'âr olur

4 Taḫtın terkin uran
Taḫt-ı dîle şâh olur
Bâġ-ı cemâle iren
Devlet-i tekrâr olur

---

73 1/a; Câm-ı ezelden: Cân var ledün. **H.**

5 Bir kişi Ferhâd ola
Vârı dâġını dele
Sırrına yol bula
Manẓar-ı dîdâr olur

6 Vâṣıl-ı dîdâr-ı Hû
Kâşif-i esrâr-ı Hû
'Ârif-i envâr-ı Hû
Cümleye serdâr olur

7 İçmeyen 'âşkıñ ḫamrını
Bilemez ol Rabb'ını
"Men 'aref"iñ sırrını
Bilmeyen inkâr olur

8 Şol ki aça cân gözüñ
Ol göre Ḥaḳḳ'ıñ yüzüñ
Ma'nevî'niñ bir sözüñ
Ṭut saña bir yâr olur

Mef ʻû lün Me fâ ʻî lün Mef ʻû lün Me fâ ʻî lün

20

1 Ḥaḳḳ Teʻâlâ’nıñ kelâmı Ḥażret-i Ḳur’ân’dır
Ḥaḳḳ u bâṭıl farḳ idici seyf olan Furḳân’dır

2 Hem ḥurûfu nice yüz biñ dürlü taḥḳîḳ naḳl ider
Ḥadd ü pâyânı bulunmaz baḥr-i bî-pâyândır

61/b3 Ola deryâlar mürekkeb cümle-i eşcâr ḳalem
Yazmaġa ʻaciz olurlar ins ile bu cândır

4 Baḥr-i Ḳurân ḳaṭresi cümle biḥârı maḥv ider
Ḥaḳḳ Teʻâlâ’nıñ kelâmı böyle bir ʻummândır

5 Yüz yiġirmi dört biñ artuḳ eksik enbiyâ rusül
Cümlesiniñ şerʻ-i pâkine delîller burhândır

6 Muʻciz-i kâṭıʻdır ki aña irişmez füḫûm
ʻÂciz-i bî-tâḳ olan ʻAdnân ile Ḳaḥtân’dır

7 Ḥâmili oldu anıñ pes faḫr-i cümle kâinât
Maġz-ı Ḳur’ân-ı ḥaḳâyıḳ min benî ʻÂdnân’dır

8 Nice yüz biñ yıl kişi Ḳur'ân'da pervâz eylese
Ḥadd ü pâyânı bulunmaz böyle bir meydândır

9 Cân u başıyla ḥaḳḳıyla aña ta'ẓîm eyleyen
Kişinin me'vâsı elbet cennet-i rıḍvândır

10 Aña 'izzet ile buldu âl-i 'Os̱mân 'izzetî
Ceddi 'izzet eylemiş ismi anıñ 'Os̱mân'dır

11 Ẕât-ı Ḥaḳḳ'a ister isen bulmaḳ eġer Ḳur'ân'a baḳ
Ẕü'l-Celâl-i Kibriyâ'dan böyle bir fermândır

12 Cümle emrâż-ı ḳulûba ḥikmet-i Ḥaḳḳa'l-yaḳîn
On sekiz biñ 'âlemiñ derdine Loḳmân'dır

13 Rûz-ı şeb bîdâr olup Ḳur'ân'a ḳulluḳ eyle kim
Aña ḳulluḳ eyleyenler son demi sulṭândır

14 Nûr-ı Ḳur'ân şem'asiyle göñlünü pür-nûr iden
Kişinin meşhûdü anda ru'yet-i Yezdân'dır

15 Böyle bir ḥabl-i metîndir ḳoma elden Ma'nevî
Maḳṣadıñ âḫir nefes îman ile Ḳur'ân'dır

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

21

1 ‘Ârifiñ ḳalbi dem-â-dem maṭla‘-ı envâr olur
‘Aḳl u fikri rûḥ u sırrı kâşif-i esrâr olur

2 ‘Ârifiñ göñlü içinde ‘arş u kürsî mâ-verâ
Ẕerre olmaz maḥv olur hep cümle târ u mâr olur

3 ‘Ârif olan Ẕât-ı Ḥaḳḳ’ı ḳalb ile meşhûd iden
Anıñ içûn rûz-ı şeb işi anın ezkâr olur

4 İbn-i Edhem gibi tâc u taḫtınıñ terkin urup
‘Ârif-i bi’llâh olanlar böylece ḥünkâr olur

5 Cân u dilden *iştirâ* âyâtın oḳu her nefes
‘Ârif-i bi’llâh ile dâim işi bâzâr olur

6 Her nefes mi‘râc-ı rûḥânî dil ‘arşına[74]
Bu sebebden ‘ârif-i bi’llâh olan bî-dâr olur

---

[74] 5/b ve 6/a mısraları sadece **Ü.** Nüshasında vardır.

7 Cân u göñlü nefs u rûḥu ‘aḳl u sırrı bir olup
Sırrı sırrıyla ḳâmusu seb‘a-i eṭvâr olur

8 Kâr u kesbi mâl u mülkü cümle efkârı anıñ
Vâḥid-i Ṣamed olan ulu[75] ġaffâr olur

9 ‘Âr-ı ‘ırżıñ nâm-ı nikîn terkin urur cümle
Çeşm-i giryânı anıñ pes[76] baḥr ile enhâr olur

10 ‘Ârife dünyâ vü uḫrâ cümlesi oldu ḥarâm
Ma‘nevîyâ maḳṣadı anıñ hemân dîdâr olur

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

22

1 Mü’minin ḳalbini bilkim ‘ayn-ı beytu’llâhdır
‘Ârif-i bi’llâh odur kim her sözü Allâh’dır

2 Baḳma bu cihâna kim ‘ibret ile şöyle küsûr[77]

---

75 8/b; ulu: olur. **H.**
76 Burada geçen –pes- kelimesi sadece **Ü.** Nüshasında vardır.
77 2/a; küsûr: gör. **H.**

Cümle eşyâ maẓharı Ḥaḳḳ böyle sun'u'llâhdır

3 Ḳalb-i pâki 'ârifiñ beytü'l-muḳaddes didiler
Anıñ içinde olur esmâ ki Seyfu'llâhdır

62/a4 S̱emme vechu'llâh'a maẓhar olduñ ise ey göñül
Manẓaran[78] yevm-i ḳıyâmet 'ayn-ı Ẕâtu'llâh'dır

5 Râh-ı Ḥaḳḳ'a cân u başı ger fedâ itse[79] kişi
Ḥaḳḳ Te'âlâ'nıñ ḳatında 'ârif-i bi'llâhdır

6 Kuḥl-i mâ zâġa'l-baṣr'dan ṭûṭıyâ-yı cân iden
Maḳṣadı iki cihânda Ḥażret-i Allâh'dır

7 'İlmü'l-esmâya maẓhar olmaġa âdem gerek
'İlm-i esmâ şöyle bil kim 'ayn-ı 'ilmu'llâhdır

8 Ma'nevî nâ ehle keşf itme ṣaḳın esrârı sen
Ḥaḳḳ Te'âlâ râżı olmaz çûnki sırru'llâhdır

---

78 4/b; manẓarıñ: maẓharıñ. **H.**
79 5/a; itse: ḳılsa. **Ü.**

Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Fa ‘û lün

23

1 Nedendir ḳîl ile ḳâller nedendir
Efendi bunca aḥvâller nedendir

2 Nedendir ḥîle vü âllar nedendir
Âbâ vü kisve vü şâllar nedendir

3 Ḳamûsu da‘vet îtmiş iken Cemâl’e
Yolunda bu yüce beller nedendir

4 Viṣâl-i Ka‘besine gel dimişken
Geçilmez ḳân aḳan seller nedendir

5 Muġaylân-veş ḥâr u ḫâşân içinde
Baḥırda açılan göller nedendir

6 Ḳamû mürgân ider feryâd u nâle
‘Aceb şürîde bülbüller nedendir

7 Açılmış cümle evḳâr ile reyḥân
Benefşelerle sünbüller nedendir

8 Kimseniñ külbetini açmaz deḫânıñ[80]
Ḫudâ’yı ẕikr ider diller nedendir

9 Ḳamûnuñ Ma‘nevî maḳṣûdu birdir
Bu deñlü çenen ve aḳvaller nedendir[81]

(6+6) On ikili Hece Ölçüsü

24

1 Bi’llâhi ‘uşşâḳa ‘aşḳıñ vir şevḳiñ vir
Cemâle müştâḳa ‘aşḳıñ vir şevḳiñ vir

2 Aġyâra maḥv eyle espârı ref‘ eyle
Esrârı keşf eyle ‘aşḳıñ vir şevḳiñ vir

3 Tecelli envârı görünsün her bârı
Ḳaṭ‘ idi eṭvârı ‘aşḳıñ vir şevḳiñ vir

4 Ḥüsnüne ‘uşşâḳî vaṣlına müştâḳî
Ya Ḥayyü ya Bâḳî ‘aşḳıñ vir şevḳiñ vir

5 Ḳalbimiziñ gözüñ aç envâr-ı fażlıñı saç

---

80 8/a; dehânıñ: daha denk. **H.**

81 Bu beyit *Haşim Paşa* nüshasında yoktur.

Ḳulları́ń saná muḫtâc ‘aşḳıñ vir şevḳiñ vir

6 Girelim yoluna ẕikriñ vir dilime

Ma‘nevî ḳuluna ‘aşḳıñ vir şevḳiñ vir

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

25

1 Ḥaḳḳ cemâlini görenler ġayra baḳmaḳ istemez

Cânını Ḥaḳḳ’a irenler ġayra baḳmaḳ istemez

2 Âteş-i ‘aşḳ ile bunda cânıñ iḥrâḳ eyleyen

Kendini nâr-ı caḥîm’e anda atmaḳ istemez

3 Mâ siva ḥubbunu dilden maḥv iden ‘uşşâḳ çûn

Ẕikr-i Ḥaḳḳ’ı cân u dilden hîç bıraḳmaḳ istemez

4 ‘Âr-ı ‘arżıñ nâm-ı nîkin terkin uran vâṣılûn

Şöhret ile kendüye bir ad ṭaḳmaḳ istemez

62/b5 Vaḥdetiñ meydânını seyr eylemekdir kârları

Ehl-i dünyâya ta‘alluḳ ile çatmaḳ istemez

6 Devr-i ebvâb eyleyüp kendini taḥḳîr eylemez

Bâb-ı Ḥaḳḳ’dan dûr olup ol ḳapu ḳaḳmaḳ istemez

7 Lücce-i baḥr-i ḥaḳîḳat ḳa‘rına ġavvâs olan
Ḥaḳḳ’dan ister her murâdın ġayra baḳmaḳ istemez

8 Ma‘nevîyâ ins ü cânıñı Ḥaḳḳ müyesser eylesün
Ḫalvet-i bârı bulanlar ṭaşra çıḳmaḳ istemez

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

26

1 Ḥamdu li’llâh gel didi bize bugün cânânımız
Mâ taḳaddem olmuş idi ‘ahd ile peymânımız

2 Cân u başdan geçmeyince vuṣlat-ı yâr olmadı
Cân u başdan geçer isen gel didi sulṭânımız

3 Sende başıñ ṭop idüp meydân-ı ‘aşka gel berû
Baş iledir râh-ı Ḥaḳḳ’da ṭop ile çevkânımız

4 Kenziniñ zindânına girme eġer âdem isen
Ḥamdü li’llâh ilidir bizim seyrânımız

5 Sen ṣanursıñ bizim ile görüşenler yâr olur
Şimdi hep bî-gâne olmuşdur ḳamû iḫvânımız

6 Ẕerre deñlü ẕelle görse daġılur cümle ḳaçar
Nice yüz biñ cürmü ‘afv etmekdurur Sübḥânımız

7 Bizi ṣanma kim mecâzî vü ḫarâbât olavuz
Ḥamdü li’llâh Ḥaḳḳ iledir dem ile devrânımız

8 Ḥaḳḳ’a tefvîż eylediñ cümle umûru dâimâ
Mel‘anet üzre ‘aceb mel‘ûndur şeyṭânımız

9 Ma‘nevî pâki ṣaḳın baḳma bu fânî ‘âleme
Ḥaḳḳ Te‘âlâ ṣon nefesde ḥıfẓ ide îmânımız

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

27

1 Kâmilin sırrında vardır bir nefes
Ol nefesden ḫâli olmaz her ḳafes

2 Sır ile cân sem‘ini ṭutsan eġer
Her ṭarafdan hep sañadır cümle ses

3 ‘Azm-i lâhût idiñiz maḳṣûd odur
Bir gün evvel aña idiñiz heves

4 Ġaflet ile furṣatı[82] terk eyleme

Ġâfilûn feryâd ider bir gün pes

5 Noḳṭa-i sırr-ı Ḫudâ meydânını

Ḳaṭ‘ idemez değme merkeb bir feres

6 “S̱emme vech’ullâh” a vâṣıl ola gör

Serseride gezme ġâfil böyle pes

7 Kenz-i lâhût bulduñ ise Ma‘nevî

Ḥaḳḳ’dan iste ġayriden ümmîdi kes

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

28

1 Râḥ-ı Ḥaḳḳ’da ḳıl fedâ sen cân u baş

Eşiġinde eyle yüzüñ “ke’l-ferâş”[83]

2 Ḳulluġa bel baġla ey dil dem-be-dem

Ḥaḳḳ’ı ẕikrider ḳamû hep ṭaġ u ṭaş

---

[82] 4/a; furṣatı: ferḥanet. **H.**

[83] Bu ifadenin içinde geçtiği âyetin mânâsı şöyledir: “*O insanların şaşkın vaziyette uçuşan pervânelere benzeyeceği günde (kıyâmet hâdisesi)…*” Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Kari‘a 101/4, s. 1300.

3 Ḳalb-i ṣâfî ister ol ṣarrâf-ı Ḥaḳḳ

“Yevme lâ yenfâ‘”[84]da geçmez her ḳumaş

63/a4 “Leyse li’l-insâni illâ mâ se‘â”[85]

Her nefesde nefsiñ ile ḳıl ṣavaş

5 Mâ sivâ ḥubbunu dilden mahv idüp

Mâ sivâ’llâhı göñülden ḳıl ṭıraş

6 Rûḥ-ı sırrı sırr-ı sırrı eyle pâk

Ẕerre deñlü ḳalmasun hiç[86] ḫâr u ḫâş

7 Ma‘nevî sırrını pinhân eyleyüp

Luṭf idüp nâ-ehle ḳılma anı fâş

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

29

1 Gel beru meydân-ı ‘aşḳa sende baṣ

---

84 Bu ifadenin içinde geçtiği âyetin mânâsı şöyledir: “*O Gün ki, ne malın ne mülkün ne de çoluk çocuğun bir yararı olmayacaktır. Yalnızca Allah’ın huzuruna kötülükten korunmuş bir kalple çıkanlar kurtulacaktır*”. Muhammed Esed, *a.g.e.,* Şuarâ 26/88-89, s. 749.

85 Burada geçen âyetin manası şöyledir: “*Ve insana uğrunda çaba gösterdiği dışında bir şey verilmeyecektir*” Muhammed Esed, *a.g.e.*, Necm, 53/39, s. 1083.

86 Burada geçen –hiç- kelimesi sadece **Ü.** Nüshasında mevcuttur.

Olmaḳ isterseñ Cenâb-ı Ḥaḳḳ'a ḫâs

2 Ḳalb-i ṣâfî lâzım oldu ey göñül
Nice altunlar olur anda raṣâṣ

3 Ḥaḳḳ'a tevfîż eyle her emri göñül
Ḥaḳḳ'dan özge nesne yoḳdur hîç menâṣ

4 Yazıcı-zâde bunu şerḥ eylemiş
Bu maḳâmda kimse çâkertme tâş

5 Râh-ı ‘aşḳa kendiñi ber-dâr idüp
Ol göñül Manṣûr'unu ol dâra aṣ

6 Şerḥ-i pâki cân u dilden ḥıfẓ idüp
Cürm-i ‘isyân ile olma Ḥaḳḳ'a ‘âṣ

7 Cennet-i Ẕaât'a iriş ey Ma‘nevî
Nefs elinden bulmaḳ isterseñ ḫalâṣ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

30

1 Ru’yet-i Raḥmândurur idḫâl-i cennetden ġaraż
Hem rıżâ-i Ḥaḳ’durur bu ‘afv-ı raḥmetden ġaraż

2 Maḳṣad-ı aḳṣâ olan ancaḳ cemâl-i Ḥaḳḳ’durur
Vuṣlat-ı Raḥmân’durur bunda ülfetden ġaraż

3 “Küntü kenz”iñ sırrını ol “men ‘aref”le ḥall içün
Ṣafvet-i ḳalb oldu ancaḳ bu riyâzetden ġaraż

4 Derd-i ‘aşḳıñ bir devâsı içün dürür bunca rüsûm
Derd-i ‘aşḳı anlamaḳdır ‘ilm-i ḥikmetden ġaraż

5 Ol Cemâl’iñ şu‘lesinden ẓâhir olmuş bir ḳabes
Vaḥdet-i Ẕât olmaġ içündür bu ḫalvetden ġaraż

6 Ṣâni‘i gör ṣun‘ını iẓhâr ider ‘âriflere
Ṣâni‘i görmekdir iẓhar-ı ḳudretten ġaraż

7 Dört kitâbı oḳusa insân kâmil olamaz
Ḥaḳḳ’a iḫlâṣ-ı ‘ameldir farż u sünnetden ġaraż

8 Ḫalvetîler ḫalvetinde vaḥdet-i Bârî bilür

Vâṣıl-ı dîdâr dimekdir bunca ʻuzletden ġaraż

9 Devlet oldur iki ʻâlemde seni mahbûb ider

Maʻnevîyâ “fakr u faḫrî”[87]dir bu devletden ġaraż

Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lün

31

1 Ḳıldan incedir bilürsün bu ṣırâṭ

Geçilür mi ey ʻaceb “semmi'l-ḫıyâṭ”[88]

Vaḥdet iline giden gelsin beri

Añlamaz añları ehlü'l-ḫıṭâṭ

2 Eṣ-ṣalâ hem kim gelürse eṣ-ṣalâ

Evliyâ ṣımmaṭıdır bil bu ṣımâṭ

Oḳıyan “küllün mina'llâh” âyetin[89]

---

[87] Bu ibârede geçen hadisin mânâsı şöyledir: “*Fakirlik –Allah'a duyulan ihtiyaç manasında- benim övüncümdür ve onunla iftihâr ederim*”, el-Âclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s. 87.

[88] Bu ibârenin içinde geçtiği âyetin mânâsı şöyledir: “*Gerçek şu ki âyetlerimizi yalanlamaya kalkışan ve onlara tepeden bakan kimselere göğün kapıları açılmayacaktır ve onlar, halatın iğne deliğinden geçebilmesinden daha kolay giremeyecekler Cennet'e. Günaha gömülenleri biz böyle cezalandırırız*” Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı,* Tahrîm 66/6, s. 1163.

[89] Birçok âyette var olan bu ifâdenin mânâsı şudur: “*Herşey Allah'tandır*”.

Ẕikr-i Ḥaḳḳ ile bulur her dem neşâṭ

3 Maḥrem itme herkesi sırrına sen

Nâdim oldu kim iderse iḫtilâṭ[90]

Maʻnevî sen rüşdü bulduñsa eġer

ʻArif-i bi'llâh'a lâzımdır şeṭâṭ

Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lün

32

63/b 1 H̯âtır iderseñ eyâ dil hiç "şidâd"la "ġılâẓ"[91]

Ḥaḳḳ Teʻâlâ nârı vaṣf idüp buyurmuşdur şüvâẓ

2 Tevbe istiġfâr ile dil-hâñesin taṭhîr idüp

Ḥaḳḳ kelâmıyla göñül hiç olmadun sen îḳâẓ

3 Nice bir bu h̯âˇb-ı ġaflet nice bir sehv-i ẕelel

Mevt gelince ḥâṣıl olmaz saña aṣlâ inḳıbâẓ

4 Nefs-i emmâre seni bu cürm ile eyler helâk

Cennete dâh̯il olur mu ey ʻacep ehl-i ġıyâṭ

---

90 3/b; iḫtilâṭ: iḫtibâṭ. **H.**

91 İçinde bu ifâdelerin geçtiği âyetin mânâsı şöyledir: "*Siz ey imâna ermiş olanlar! Yakıtı insanlar ve taşlar olanın ateşinden kendinizi ve size yakın olanları koruyun; onun başında bulunanlar, (Allah'ın) emrettiği hiçbir şeyde Allah'a karşı gelmeyen ama daima kendilerinden isteneni yapan kararlı ve azimli meleklerdir*" Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı,* Tahrîm 66/6, s. 1163.

5 Ehl-i ‘irfân eşiġine sür yüzüñ leyl ü nehâr

Añlara baḳma ḥaḳâretle olup sâhibü’l-ḥâẓ

6 Baġ-ı vaḥdet dinülür bir sûḳ var ‘uşşâḳ içün

Ânıñ ismine dimişdir ‘ârif-i bi’llâh ḥuḳâẓ

7 Ma‘nevîyâ mey-i vaḥdetden eġer nûş eylediñ

Ânıñ içündür derûnunda seniñ bu iḥtiẕâẕ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

33

1 Bir kelâmım var iderseñ istimâ‘

Cânını îs̱âr iderseñ ehl-i semâ‘

2 Cennet-i Ẕât’ı diler iseñ eġer

Ehl-i ‘âşḳa dâim eyle ittibâ‘

3 Mâ-sivâ ḥubbunu dilden sür ḳamû

Ḳorḳma ki rûḥuna virir ṣudâ‘

4 Maẓhar-ı nûr-ı Ḥaḳḳ’ıdur cümlesi

Ẕât-ı Ḥaḳḳ’ı ẕikr ider cümle biḳâ‘

5 Râh-ı Ḥaḳḳ’a ṭâlib ola ‘âşıḳûn
Cümlesine lâzım olmuşdur bişâ‘

6 Nefs-i emmâre ‘aceb mel‘ûndurur
Sâḥib-i maḥrûm idüp ider ẖudâ‘

7 Ma‘nevî sen de cey-i eslâfa uy
Zühd ile vuṣlat bulur ḳavm-i ciyâ‘

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

34

1 ‘Ârif-i bi’llâh odur cân şem‘ini ider çerâġ
Her ṭarafdan olıserdir hep aña ḍâġ üst bâġ

2 Nice bir sen ṣu ṣanursıñ bu ṣerâbı ġâyeti
Bir gün evvel olar gör sen daẖi var ehl-i ferâġ

3 “Men ‘aref” sırrına her kim vâḳıf olduysa eġer
Ru’yet-i Raḥmândır özge ‘ârife olmaz zerâ‘

4 Vech-i Bâḳî şu‘lesinden her kim oldu bî-ḳabes
Rûḥu sırrı cân u göñlü her nefesde ola ṣâġ

5 ‘Aceb bu dâr-ı miḥnetden uṣanmaz mısıñ göñül
Ḥabs̱ idüp zindân-ı cism içre seni aldı zirâ‘

6 Devr idüp ebvâb-ı nâsı Ḥaḳḳ’ı nisyân eylediñ
Dâimâ ṭuġyâna sevḳ ider seni bu nefs-i zaġ

7 Ma‘nevî lâhût iline her nefes seyrân idüp
Bir nefes ol Ḥażret-i Raḥmân’dan olma sen ıraġ

Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Fa ‘û lün

35

1 Gel ey ṣûfî çıkar ṣûfu ḳıl inṣâf
Ḳarış ‘uşşâḳa baġla sen daḫî ṣâf[92]

2 ‘Arıdup bir münevver ile ḳalbiñ
Atar ṣoñra cevâhîrini ṣarrâf

3 Diyâr-ı vaḥdete gidenlere uy
‘Aceb ẕevḳıyle giderler ol eṣnâf

[92] 1/b; ṣâf: inṣâf. **H.**

4 Fenâ mi‘râcın idüp ḳâf-ı dilde
Yaparlar Ka‘be-i ḥüsnünü ṭavâf

5 Aşar yolları ‘arş-ı istivâdan
Cenâb-ı Ḥażret’e olurlar ażyâf

64/a 6 Bu yoldur yollarıñ mümtâzı dervîş
Bu yolda gitdiler dîdâra eslâf

7 Ḥurûf eṣvât u elfâẓdan ‘ubûr it
Ḳamûsuñ câmi‘ oldu sırr-ı nûn-ı ḳâf

8 “Nefaḫtü” sırrıdır hep cümle enfâs[93]
O sırrı bilmeyenlerdir uran lâf

9 O baḥrıñ dürrü olan Ma‘nevîyâ[94]
Anıñçûn on sekiz biñ ‘âleme eṣdâf

---

[93] Bu ifadenin içinde geçtiği âyetin mânâsı şöyledir: “*Ona belirli bir biçim verip de ruhumdan üflediğim zaman onun önünde yere kapanın*” Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı,* Hicr 15/29, s. 516.

[94] 9/a; Ma‘nevîyâ: Ma‘nevî sen. **H.**

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

36

1 Ey göñül meydân-ı tevḥîd içre sen ġarḳâna baḳ
Ẕât-ı esmâ vü ṣıfât şerḥ iden Ḳur’ân’a baḳ

2 Ġayra baḳma sen seni gör cân içinde câna baḳ
‘Âleme ‘adliyle ḥükm iden sultâna baḳ

3 Vech-i âdemden cemâl-i Ḥaḳḳ’a meşhûd itmeyüp
Nice yüz biñ yıl ‘ibâdet eyleyen[95] şeyṭâna baḳ

4 "‘Alleme’l-esmâ"[96]ya mażhardır vücûdu âdemin
Ḳalbiniñ mirâtını ṣâf eyleyen insâna baḳ

5 Sûre-i "Ṭâhâ" vü "Yâsîn" ismidir ol Ḥażretiñ
Ki müsemmâsıñ dilerseñ sûre-i Raḥmân’a baḳ

6 Cümle eşyâ maẓhar-ı esmâ vü ḥüsnâdır beġim

---

[95] 3/b; eyleyen: eyleyüp. H.

[96] Burada bahsi geçen âyetin manası şöyledir: "*Ve O Âdem’e her şeyin ismini öğretti, sonra onları meleklerin önüne koydu ve –Dedikleriniz doğruysa haydi bu şeylerin ismini bana söyleyin bakalım- dedi"* Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Bakara 2/31, s. 11.

Ki inanmazsañ naẓar ḳıl devr iden ekvâna baḳ

7 Ol cemâl şa‘şa‘asından aḫẕ idüp bir ẕerresiñ
Rûz u şeb devrân iderler ol mâh-ı tâbâna baḳ

8 Yemm-i vaḥdet kenz-i kenziñ dürrünü iẓhâr ider
On sekiz biñ ‘âleme mevciñ uran ‘ummâna baḳ

9 Ma‘nevî sen ḳulluġa bel baġlar iseñ cân ile
Ma‘den-i genc-i İlâhî dinilen pinhâna baḳ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

37

1 Maḳṣad-ı Aḳṣâ olan ol Ḥażret-i Mevlâ’ya baḳ
‘Âlem-i dünyâdan el çek ‘âlem-i ‘uḳbâya baḳ
Kühl-i “mâ zâ ġa’l-baṣar” üzre olan Mevlâ’ya baḳ
Bu fenâdır bu fenâdır kenz-i lâ yefnâya baḳ
Âdem iseñ ġayra baḳma Ḥażret-i Mevlâ’ya baḳ

2 Gûşuna alma ṣaḳın dünyâ denî ġavġasını
“Lî me‘allâh” sırrını bul kenz-i lâ yefnâsını
“S̱emme vechu’llâh” nedir anla anıñ ma‘nâsını
Bu fenâdır bu fenâdır kenz-i lâ yefnâya baḳ

Âdem iseñ ġayra baḳma Ḥażret-i Mevlâ’ya baḳ

3 Çek riyâżât u perhîz vâṣıl-ı yâr ola gör
‘Aẓm idüp dîdâr-ı Ḥaḳḳ’a vâṣıl-ı dîdâr ola gör
Râh-ı Ḥaḳda sen de Manṣûr gibi ber-dâr ola gör
Bu fenâdır bu fenâdır kenz-i lâ yefnâya baḳ
Âdem iseñ ġayra baḳma Ḥażret-i Mevlâ’ya baḳ

4 Râḥat-ı ḳabri unutma aña ḥâżır ola gör
Ẓât-ı Ḥaḳḳ’a vuṣlatıñ semtine ḳâdir ola gör
Ma‘nevîyâ “s̱emme vechu’llâh”a nâẓır ola gör
Bu fenâdır bu fenâdır kenz-i lâ yefnâya baḳ
Âdem iseñ ġayra baḳma Ḥażret-i Mevlâ’ya baḳ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

38

1 Ey dil-i şeydâ beni mest ile ḥayrân eylediñ
Külḥân-ı ‘aşḳıñla çeşmim nâr-ı sûzân eylediñ
Ġamzeni iẓhâr idüp son demde pinhân eylediñ
Bu vücûdum ḳal‘asın ḫâk ile yeksân eylediñ
Göñlümüñ taḫtını biñ ḳahr ile vîrân eylediñ

64/b2 Diñle ey dil ḥikmeti taḥḳîḳ ile[97] cem‘ ola mı
Bâb-ı ra‘nâ-yı ḥaḳîḳat ey ‘aceb fetḥ ola mı
Bu cidâr-ı ḳal‘a-i rûḥ bir daḫi ref‘ ola mı
Bu vücûdum ḳal‘asın ḫâk ile yeksân eylediñ
Göñlümüñ taḫtını biñ ḳahr ile vîrân eylediñ

3 Ġamzeni her kime atdıñ taḫtını terk eyledi
Heb ḥicâb-ı ẓulmet-i geçti ḳamû ref‘ eyledi
Görme misin İbn-i Edhemi tâc u taḫt neyledi
Bu vücûdum ḳal‘asın ḫâk ile yeksân eylediñ
Göñlümüñ taḫtını biñ ḳahr ile vîrân eylediñ

4 Kühl-i “mâ zaġa’l-baṣar”dan ṭûṭiyâdır bu cilâ
“Len terânî”[98]den tesellî gösterir rûḥa ġıdâ
Ṭûr-ı ‘aşḳı pâre pâre ḳıldı vech-i Kibriyâ
Bu vücûdum ḳal‘asın ḫâk ile yeksân eylediñ
Göñlümüñ taḫtını biñ ḳahr ile vîrân eylediñ

---

[97] Bu mısrada geçen –ile- kelimesi Haşim Paşa nüshasında mevcut değildir.

[98] Bu ifadenin içinde geçtiği âyetin manası şöyledir: “*Ve Musa belirlediğimiz vakitte, belirlediğimiz yere (Sinâ Dağı’na) varınca, Rabbi onunla konuştu. (Musa da): -Ey Rabbim – dedi - göster bana Kendini ki Seni göreyim- (Allah): -Beni asla göremezsin. Ama yine de (istersen) şu dağa bak, eğer o öylece yerinde kalırsa, o zaman, ancak o zaman, Beni görebilirsin!-dedi*”, Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, A‘râf 7/143, s. 298.

5 “Men ‘aref”dir “küntü kenz”i şerḥ u tefsîr eyleyen
Noḳṭa-i vaḥdetdurur her merâmı tedbîr eyleyen
Ma‘nevîyâ var mı ya hiç bunu ta‘mîr eyleyen
Bu vücûdum ḳal‘asın ḫâk ile yeksân eylediñ
Göñlümüñ taḫtını biñ ḳahr ile vîrân eylediñ

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

39

1 Bâreke’llâh ‘andelîb-i bâġ-ı vech-i ẕü’l-celâl
Yâ rasûla’llâh ḥabîb-i Ḥaẓret-i Rabb-i Te‘âl

2 Şems-i ḥüsnüñ şu‘le ṣaldı ḥamdü li’llâh ‘âleme
Enbiyâ vü evliyâ ister cemâline viṣâl

3 ‘İllet-i ġâye-i ḥüsnüñdür seniñ ancaḳ heman
Yoḫsa cümle fânî[99] dünyâ bir ḫayâldir bir ḫayâl

4 Rûz şeb bî-dâr oluben görmez isem ḥüsnünü
Ḳande bulam yâ Rasûl’üm ‘aceb ḳadr-i kemâl

5 Ey ḥaḳâyıḳ ma‘deni mir’ât-ı Rabbe’l-‘âlemîn
Ḳıl şefâ‘at ‘ırżımız olmaya tâ ki pây mâl

---

[99] Bu mısrada geçen –fânî- kelimesi Haşim Paşa nüshasında mevcut değildir.

6 Raḫmeten li’l-âlemînsin faḫr-i kâinât
Böyle buyurdu kelâmında o Rabb-i lâ yezâl

7 Ey Ḥabîb ü ey Rasûl-i ẕât-ı pâk-i Kibriyâ
Ravża-i pâkine cânlar itmek ister irtiḥâl

8 Ma‘nevî bendeñ diler senden şefâ‘at yâ rasûl
Tâ vücûdu mülkine şu‘le vire nûr-ı Cemâl

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

40

1 Nice bir bu ḫâˇb-ı ġafletden uyanmazsıñ göñül
Nice bir bu ġaflet uyḫusuna kanmazsıñ göñül
Nice bir bu sözlerime sen inanmazsıñ göñül
Nice bir bu fânî dünyâdan uṣanmazsıñ göñül
Ben de bildim Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan utanmazsıñ göñül

2 Nice bir bu fânî dünyâ fânîdir sonu ḫarâb
Bu vücûdun tâzeliġiniñ sonu olur türâb
Bu fenâyı ṣu ṣanursıñ göresin cümle s̱erâb
Nice bir bu fânî dünyâdan uṣanmazsıñ göñül
Ben de bildim Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan utanmazsıñ göñül

3 Nice bir bu devr-i ebvâb nice bir ceng ü cidâl
Nice bir da‘vâ idersin nice bir bu ḳîl u ḳâl
Hiç gelür mi ḫâtıra ol Kibriyâ vü ẕü’l-celâl
Nice bir bu fânî dünyâdan uṣanmazsıñ göñül
Ben de bildim Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan utanmazsıñ göñül

4 Geldi gecdi ‘ömr-i fâni nice bir şehv-i ẕelel
Zühd ü taḳvâyı bıraḳdıñ ḳılmadan hiçbir ‘amel
Nice bu sehv-i ‘isyân nice bir ṭûl-i emel
Nice bir bu fânî dünyâdan uṣanmazsıñ göñül
Ben de bildim Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan utanmazsıñ göñül

5 Bir gün ölürsün ecel câmını nûş itseñ gerek
‘Âḳıbet bir gün bu fânîyi ḳoyup gitseñ gerek
Mevt gelince ṣon deminde neyleyüp nitseñ gerek
Nice bir bu fânî dünyâdan uṣanmazsıñ göñül
Ben de bildim Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan utanmazsıñ göñül

6 Nice bir bu ‘âr-ı nâmûs nice bir sehv ü ḫaṭâ
Nice bir vâ ḥasretâ vâ firḳâtâ vâ ḥayretâ
Ma‘nevîyâ mevti unutma ebed hiç muṭlakâ
Nice bir bu fânî dünyâdan uṣanmazsıñ göñül
Ben de bildim Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan utanmazsıñ göñül

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

41

1 Âb-ı istiġfâr ile dil-ḫâˇnesin pâk eyleyüp
Cân u dilden idelim estaġfiru’llâh el-‘aẓîm
Her seḥer bu efġânile bu sîne-i çâk[100] eyleyüp
Cân u dilden idelim estaġfiru’llâh el-‘aẓîm

2 Ka‘be-i vaṣl-ı cemâle ‘aẓm-ı râh it ey göñül
Âteş-i ‘aşḳiyle her dem zâre âh it ey göñül
Rûḥ-ı ḳudsü taḥt-ı ḳalbe pâdişâh it ey göñül
Cân u dilden idelim estaġfiru’llâh el-‘aẓîm

3 Ṣûret-i terk eyleyüp sîretde sulṭân ola gör
Ḳaṭreye ḳılma naẓar baḥr ile ‘ummân ola gör
Maṭla‘-ı envâr-ı Ḥaḳḳ ol kâmil insân ola gör
Cân u dilden idelim estaġfiru’llâh el-‘aẓîm

4 Ḳıl tecellî şem‘ine pervâne-veş cânı fedâ
Bul cemâl-i Ḥażret-i Ḥaḳḳ’da fenâ-ender-fenâ
Ma‘nevîyâ bulmaḳ isterseñ beḳâ-ender-beḳâ
Cân u dilden idelim estaġfiru’llâh el-‘aẓîm[101]

---

[100] 1/c; çâk: ḫâk. H.
[101] Şarkı biçiminde yazılmasına rağmen bestelenmek için tercih edilen vezinde

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

42

1 Ṭut ḳulaġını sañadır cümle dillerde kelâm
Rûḥ-ı pâki Aḥmed’e eyle ṣalât ile selâm

2 Her nefesde ism-i pâki Aḥmed’i yâd eyleyüp
Gülşen-i vuṣlatda eyle dem-be-dem sen de ḫırâm

3 Kâinâtıñ pâdişâhı Muṣṭafâ’dır Muṣṭafâ
Raḥmeten li’l-‘âlemîndir Muṣṭafâ ḫayru’l-enâm

4 ‘Aşḳıña cânı fedâ eyle göñül sen ṣıdḳ ile
Ẕikr u fikr ile ebed ol ey göñül ṣubḥ u şâm

5 Bu vücûd-ı ẓulmet-i maḥv ile envâra irüp
Rûḥ-ı serden sırr-ı sırdan ref‘ ola cümle ẓulâm

6 Ma‘nevî erbâb-ı ḥâliñ ḥâline ḳılma naẓar
Sa‘y idegör tâ ki keşf ola saña cümle maḳâm

---

değildir. Ayrıca bu şiirin bütününde vezin kusurları göze çarpmaktadır.

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

43

63/b 1 Maṭla‘-ı şems-i İlâhî maẓhâr-ı envâr-ı Ḥaḳḳ
Muṣṭafâ mâ câenâ illâ raḥmeten li’l-‘âlemîn[102]
Faḫr-i ‘âlem rûḥ-ı âdem maḫzen-i esrâr-ı Ḥaḳḳ
Muṣṭafâ mâ câenâ illâ raḥmeten li’l-‘âlemîn

2 “Küntü kenz”iñ maḫzenidir “lî me‘a’llâh” maẓharı
Mebde-i dünyâ vü uḫrâdır şefâ‘at menba‘ı
Ḳuṭb-ı ‘âlem didi Mevlânâ-yı sâḥib-i Mes̱nevî
Muṣṭafâ mâ câenâ illâ raḥmeten li’l-‘âlemîn

3 Şerḥ-i pâkiñ diyen Allâh aña tevfîḳ eyledi
Maġz-ı Ḳur’ân’ı ḥaḳâyiḳ ile taṭbîḳ eyledi
Bu kelâmı naṣṣ-ı ḳaṭı‘ böyle taḥḳîḳ eyledi
Muṣṭafâ mâ câenâ illâ raḥmeten li’l-‘âlemîn

4 Eş-şefâ‘at eş-şefâ‘at yâ rasûla’llâh meded
Eş-şefâ‘at cürmümüz çoḳdur aña yoḳdur ‘aded
Raḥmeten li’l-‘âlemîn didi saña ferdu’ṣ-ṣamed
Muṣṭafâ mâ câenâ illâ raḥmeten li’l-‘âlemîn

---

[102] Arapça olan bu mısraın, Türkçe karşılığı şöyledir: “*Muhammed Mustafa (s.a.v.) ancak âlemlere rahmet olarak gelmiştir*”.

5 Yâ rasûla’llâh livâ-i ‘asker-i İslâm’a baḳ
Yandırup Nûr-ı şefâ‘at şem‘ini iḥsâna baḳ
Ma‘nevîyâ şânına lâyıḳ olan sulṭâna baḳ
Muṣṭafâ mâ câenâ illâ raḥmeten li’l-‘âlemîn

(3+5) Sekizli Hece Vezni

44

1 Bu ‘âlem ẕerre düşmüşdür
O şemsiñ ve’ḍ-ḍuḥâ’sından
Bu deryâ ḳaṭre düşmüşdür
O baḥriñ mâ-verâsından

2 Görünen cümle bu ekvân
Sekiz cennet yedi nîrân
Yanar pervâne-veş her ân
Cemâl-i Muṣṭafâ’sından

3 Bu ay u gün ebed-işrâḳ
Cemâl-i pâkine müştâḳ
Cihânı eylemiş iġrâḳ
Żiyâ-i Kibriyâ’sından

4 Ḳamûya eylemiş iḥsân
Ṣanursıñ cümlesi yeksân
‘Aceb sulṭândır ol sulṭân
‘Aṭâ kalmış Ḫudâ’sından

5 Ḳamûyu eylemiş da‘vet
Kime nârı kime cennet
Kimine Ma‘nevî itmiş
Ḳapusundan gedâsından

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

45

1 Gel göñül ‘amel ḳıl Ḥażret-i Allâh içün
İ‘tiḳâdı pâk idüp ‘ayn-ı Ẕâtu’llâh içün

2 Mâ-sivâ ḥubbunu dilden pâk idüp maḥv eyleyüp
Bu riyâ vü sehvden geç “s̱emme vechu’llâh” içün

3 Ḳalbini pâk eyle cümle ġayr gitsün aradan
Ḥaḳḳ’dan özge nesne olmaz ‘ayn-ı beytu’llâh içün

4 Bir gün olur maġrib u maşrıḳ hep fetḥ olur
Mâil olmaz nesne aṣlâ fetḥ-i seyfu’llâh içün

5 Enbiyâ vü evliyâ ḥayretde ḳaldı cümlesi
‘Aḳl-ı ‘uḳḳâl oldu ḳamûsundan ġaybu’llâh içün

6 ‘Ayniyyet keyfiyyet hep maḥv olur aradan[103]
Netekim maḥv olmuşdu cümle ruḥu’llâh içün

7 Rûḥ-ı Ḳuds’e vâṣıl ol ey Ma‘nevî çıḳ aradan
Aḳdesîler zümresinden ol bu sırru’llâh içün

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

46

1 Mübtelâ-yı ‘aşḳ olan ‘uşşâḳa yârân neylesün
Âteş-i maḥż olsa deryâ aña bârân neylesün

66/a 2 Vech-i Âdem’den cemâl-i Ḥaḳḳ’ı meşhûd itmedi
Anıñiçün secdeyi terk itdi şeyṭân neylesün

3 Bir kişi küfrân-ı ni‘met olsa ol iblîs olur
Nân-ı ni‘met bilmeyen nâdâna iḥsân neylesün

---

[103] Bu mısra eksiktir.

4 İ‘tiḳâd-ı pâk ile Allâh’a îmân itmeyen
Kişiye âḫir nefesde ḫatm-i Ḳur’ân neylesün

5 Bir kişi teslîm-i rûḥ itse bu dünyâdan göçüp
Aña tenbîh ile te’kîd ḥükm-i sulṭân neylesün

6 Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan ḥicâb idüp ḥayâyı bilmeyen
Emr-i Ḥaḳḳ’ı ṭutmayan ḥayvâna fermân neylesün

7 Bir kişi emrâż-ı ḳalbe itmeyince hiç ‘ilâc
‘İlm-i ḥikmet añâ keşf olsa bu Loḳmân neylesün

8 Mü’min-i bih muḳteżâsıñca derûn-ı ḳalb ile
Ḥaḳḳ’a îmân itmeyen nâ-ehl-i îmân neylesün

9 Ma‘nevîyâ “küntü kenz”iñ sırrına irmez iseñ
Ṭutalım ki ṣûfî oldun saña devrân neylesün[104]

---

[104] -*Tutmak*- fiili Haşim Paşa nüshasında “ط” : Marmara Üni. Nüshasında ise “د” harfi ile yazılmıştır.

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

47

1 Râh-ı Ḥaḳḳ’dan çıḳmasun ‘âlemde mi‘yâr isteyen
Nefs-i[105] mâlın Ḥaḳḳ’a virsün özge pâzâr isteyen[106]

2 İbn-i Edhem gibi taḫt u tâcını terk eylesün
Ḳulluġa bel baġlayup bir özge ḥünkâr isteyen

3 Cümle efkârı hevâyı terk iden abdallarız
Yanımıza gelmesün dünyâ-yı efkâr isteyen

4 Bâġ-ı vaḥdet bülbülüdür her seḥer efġân iden
Nice olmaz bülbül-i şûrîde gülzâr isteyen

5 Âteş-i ‘aşḳıñla her dem âh-ı efġân eyleyüp
Gözlerinden ḳan aḳar ol sırr-ı settâr isteyen

6 Ol tecellî şem’ine pervâne-veş cânlar atup
Cân u başdan geçer ol sırrıda esrâr isteyen

---

[105] 1/b; nefs-i: bi’s-i. **H.**

[106] Şiirin bütününde görülen *isteyen* redifi Hâşim Paşa nüshasında yoktur. Onun yerinde kelimelerin sonuna “-sin” eki eklenmiştir. Örneğin; pâzâresin, ḥünkâresin… gibi.

7 Sırrını nâ-ehle keşf itme ṣâḳın ġaflet ile
‘Âḳıbet-i Mansûr olur sırrını iẓhar isteyen

8 Ma‘nevî’den diñle cânâ dört kitâbın ma‘nîsin
İnkisârî[107] almasun elbetde dîdâr isteyen

Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün

48

1 Elâ ey ‘ârif-i bi’llâh ẖaber vir maġz-ı ma‘nadan
Elâ ey ṭâlib-i Allâh haber vir sırr-ı esrârdan

2 Niçündür noḳṭa-i sevdâ niçün emvâc ider deryâ
Niçündür ‘ilm-i ‘allemnâ ẖaber vir ‘ilm-i Esmâ’dan

3 Nedendir encümüñ ḥükmü nedendir ḳahr ile luṭfu
Nedendir keşf ile remzi haber vir sırr-ı şeydâdan

4 Niçündür “ve’ḍ-ḍuhâ” sırrı żiyâ-ender-żiyâ sırrı
Kimiñçündür żiyâ sırrı ẖaber vir emr-i rıżâdan

[107] 8/b; İnkisârî: İnkisâr. H.

5 Nedendir “ḳâbe ḳavseyni”nedendir cümle ma‘nâ(lar)
Nedendir ġayr ile ‘aynı ḫaber vir sen o ednâ’dan

6 Nedendir bu tecellîler nedendir bu tesellîler
Neden ihsâñ-ı küllîler haber vir gel bu ra‘nâdan

7 Niçündür mâh ile tâbân niçün bunlardaki seyrân
Niçün durmaz bulur her ân ḫaber vir seyr-i âlâdan

66/b 8 Niçün devrân ider âlâ niçün emr eyledi Mevlâ
………………………………………………………[108]

9 Neden Ḳur’ân’ın elfâẓı niçün maḥbûb ider nâzı
Nedendir bülbül âġâzı ḫaber vir kûh ü ṣaḥrâdan

10 Neden bu ḥikmet-i Yezdân nedendir ‘afv ile ġufrân
Niçün olmaz ḳamû yeksân ḫabervir bu müseḥḥâdan

11 Neden “Ṭâhâ” ile “Yâsîn” neden icrâ olur âyin
Neden ġavġa ider kâin ḫaber vir cümle eşyâdan

---

[108] İkinci beyit iki nüshada da yoktur. Marmara Üni. Nüshasında müellif –*noḳṣan*- notunu düşmüştür.

12 Niçündür Ḥıżr ile Mûsâ rumûzu Meryem-i ʻÎsâ
Ne ḥikmet Âdem ü Ḥavvâ ḫaber vir ʻilm-i Ṭûbâ'dan

13 Nedendir ʻâlem-i maʻnâ nedendir sidre-i müntehâ
Bulara Maʻnevî ḥâlâ ḫaber vir ʻarş-ı aʻlâdan

Me fâ ʻî lün Me fâ ʻî lün Me fâ ʻî lün Me fâ ʻî lün

49

1 Tecellî şemʻ-i ʻâlemde demâdem berḳ urur her ân[109]
Anıñçün devr ider dâim cemîʻ-i cümle ekvân

2 Meẓâhirden ẓuhûr itmiş müsemmâ ola esmâya
Anıñçün cümle eşyâ anda olmayıser yeksân

3 Ki her ismiñ müsemmâsı olupdur her bir eşyâsı
Şarâb-ı vaḥdeti her kim içerse olıser mestân

4 Bu câm-ı Hû'ya nûş idüp gelen gelsün gelen gelsün
Hüviyyet câm-ı meyḫˇânı içen ebed olur sekrân

---

[109] Bu mısrada geçen –herân- kelimesi **H.** Nüshasında yoktur.

5 Şarâb-ı Kevs̱er-i ṭahûr didiler ism-i pâkine

Ki maġz-ı Ḳur'ân'durur müyesser ola ol her ân(a)

6 "Yedu'llâh"[110]dan içenler evvel ânı añlamaz herkes

Bu ke's-i 'ilm-i Rabbânî anıñ ismidürür Ḳur'ân'dırır

7 Gerçi Ma'nevî sen de Ḥarîm-i[111]Ḳuds'e maḥremsiñ

Bu esrâr-ı derûnuñda ide gör dâimâ pinhân

Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün

50

1 Gel beru ey cümleye emriyle fermân eyleyen

Ḥasta göñlüm derdine dermân eyleyen

2 Pâdişâhlar ḳulluġunda cân u baş idüp fedâ

Kimini ḳul kimini 'âlemde sulṭân eyleyen

3 Her ṭarafdan nice yüz biñ dürlü ḥikmet gösterüp

A'yün-i nâsdan cemâl-i pâki pinhân eyleyen

---

[110] Bu ifâdenin içinde geçtiği âyetin mânâsı şudur: "*Sana bağlılıklarını bildirenler, Allah'a bağlılıklarını göstermiş olurlar. Allah'ın eli onların üzerindedir. O halde kim ahdini bozarsa kendi aleyhine bozmuş olur ve kim taahhüdüne uyarsa (Allah) ona büyük bir ödül verecektir*" Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, Fetih 48/10, s. 1046.

[111] 1/b; ḥarîm-i: ḥarem-i. **H.**

4 Cümle eflâk ol cemâliñ şevḳine devrân iden
Hiç görünmez kimdürür demiyle devrân eyleyen

5 Cümle esmâ cümle illâ'da[112] tecellî eylemiş
Ḥikmetiyle kimdürür bunları seyrân eyleyen

6 Kâh cemâli kâh celâlinden tecellî eyleyüp
Bilmezem kimdir cihânda nice biñ ḳan eyleyen

7 Bu ẓahûrât-ı bevâṭın devr ider bu 'arṣada
Kimini kâfir kimisini ehl-i îmân eyleyen

8 Nâr cennet cümlesi ef'âl ü âs̱ârdır velî
Ḥikmet iẓhâr ider cennât-ı Rıḍvân eyleyen

9 Kimse bilmez ḳudretiñ ancaḳ yine kendi bilür
Didi "lâ yüs'el" ḳamû esrârı pinhân eyleyen

10 Cümle 'âlem ḳabża-i ḳudretdedir lâ şekk velî
Didiler şeyṭândır küfriyle ṭuġyân eyleyen

---

[112] 5/a; illâ'da: a'lâda. H.

11 Ḳabża-i ḥikmet ile ḳabż eyleyüp bir nefḫada
Bir avuç ṭopraġı şöyle cism-i insân eyleyen

67/a12 Nefs-i şûmuñ cehldir bunca ʻaẕâbı eyleyüp
Maʻnevî'niñ başına dünyâyı zindân eyleyen

Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lün

51

1 Her ḳaçan tecellî etse keşf-i esrâr-ı Hû
Maḥv ider cümle cihânı lemʻa-i envâr-ı Hû

2 Hû diyince hep iżâfât ḳayyûdât maḥv olub
Böyle buldu Ẕât-ı Ḥaḳḳ'ı cümle ebrâr-ı Hû

3 Her ḳaçan "innî ena'llâh" naʻrasın ursa o dost
Ṭûr-ı ʻaşḳı cümleyi taʻmîr ider miʻmâr-ı Hû

4 ʻAyniyyet-i kevniyyet buldu taḥḳîḳîn bu gün
Ḥamdü li'llâh gitdi hep aʻyâr-ı Hû inkâr-ı Hû

5 Noḳṭa-i sırr-ı Muḥammed'dir bu ẕât-ı aṣlımız
Bu vücûdumuz bizim eşcâr-ı Hû es̱mâr-ı Hû

6 “Küntü kenz”iñ ḫaznesini sende pinhân eyleyen
“Lî me‘a’llâh” vaḳtine da‘vet ider her bâr-ı Hû

7 Ma‘nevî lâhût iline geldi cümle mümkinât
‘Arż-ı dîdâr eyleyince keşf-i dîdâr-ı Hû

8 Ma‘nevî gel Ḥaḳḳ’la ol ġayrı saña ola ḳul
Lâ-cerem vaḥdet şarâbıñ ṣunar ol ḫ̮ünkâr-ı Hû

Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün

52

1 Kemâl-i inkişâfıñla tecellî eyle yâ Allâh
Daḫ̮i Ẕât u ṣıfâtıñla tecellî eyle yâ Allâh

2 Ḥaḳîkat şem‘ini yandır şarâb-ı vaḥdete ḳandır
Sevdâna göñlümüz döndür tecellî eyle yâ Allâh

3 Çü sensin cümleden eḳrab seniñdir millet ü meẕheb
Cemâliñden hemân maṭlab tecellî eyle yâ Allâh

4 İşimiz her nefes âh it ḳamû maḳṣûd Allâh it
Viṣâliñ bize hem râh it tecellî eyle yâ Allâh

5 Tecellî it ṣıfâtıñla daḫi envâr-ı Ẕât’ıñla
Ḳamû cümle ‘uṣâtıñla tecellî eyle yâ Allâh

6 ‘Asâkir olalar manṣûr livâü’l-ḥamd ola pür-nûr
‘Adüvv diyen ola maḳhûr tecellî eyle yâ Allâh

7 Bize ẕikriñi hem-dem ḳıl viṣâliñle mükerrem ḳıl
Ḥarîm-i Ḳuds’e maḥrem ḳıl tecellî eyle yâ Allâh

8 ‘Ulûmuñ menba‘ı gelsün ledünnüñ maḥremi gelsün
Żiyâ-i Ma‘nevî gelsün tecellî eyle yâ Allâh

(4+4) Sekizli Hece Vezni

53

1 Viṣâliñden cüdâ itme
Meded Allâh meded Allâh
Bizi nefse fedâ itme
Meded Allâh meded Allâh

2 Seniñdir ‘afv ile raḥmet
Yedi Ṭamu sekiz Cennet
Viṣâliñdir hemân devlet
Meded Allâh meded Allâh

3 Ḫalâṣ it nefs-i şeyṭândan
‘İnâyet eyle Raḥmân’dan
Ḫalâṣ it fâni zindândan
Meded Allâh meded Allâh

4 Nedir bu ḳâl u ḳîl aḥvâl
Nedir bu ḥîle-i eşkâl
Bizi nefs eyledi iḍlâl
Meded Allâh meded Allâh

5 “Fefirrû”[113]dan firâr itdir
Cemâliñde ḳarâr itdir
Ḳamû günü ḳarâr itdir
Meded Allâh meded Allâh

6 Seniñ fażlıñ yetişmezse
‘İnâyet senden olmazsa
Viṣâliñ hem-dem olmazsa
Meded Allâh meded Allâh

---

[113] Bu ifadenin içinde geçtiği âyetin manası şudur: “*Allâh’a sığının! Gerçek şu ki ben, O’nun tarafından görevlendirilmiş açık bir uyarıcıyım!*”, Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Zâriyat 51/50, s. 1070.

7 Şefâʻat eylesün ḥażret
Seniñdür luṭf ile ʻizzet
Seniñle ẕevḳ olur cennet
Meded Allâh meded Allâh

67/b 8 Bizi âteşlere yaḳma
Bizim cürmümüze baḳma
Ġażabıñla nârına atma
Meded Allâh meded Allâh

9 Ḳuluñdur Maʻnevî bendeñ
Cemâlini diler senden
Recâmız budurur her dem
Meded Allâh meded Allâh

Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lün

54

1 Pâdişâhâ bir ḳuluñ luṭf eyle maḥzûn eyleme
Nefs-i şeyṭâna beni luṭf eyle maġbûn eyleme

2 Ḳande baḳsam "s̱emme vechu'llâh" ileyem
Mâ-sivâ ḥubbuyla cân u göñlü maġbûn eyleme

3 Cezbe-i ‘aşḳıñla cân u göñlü pür-nûr eyleyüp
‘Aşḳ-ı ẕevkiñ ver baña ġayrıyla mecnûn eyleme[114]

4 Enbiyâ vü evliyânıñ ẕevk u şevḳiñ vir baña
Göñlümü sevdâ-yı dünyâ ile meşḥûn eyleme

5 Rûz-ı maḥşer Ḥażretiñle âşinâ eyle bizi
Ehl-i maḥşer arasında bizi maṭ‘ûn eyleme

6 Ma‘nevî ḳuluñu ḥüsn-i pâkine da‘vet idüp
Yâ İlâhî luṭf idüp ġayr ile maḳrûn eyleme

Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün

55

1 Ṣabâ vakt-i seḥer ol zülf-i[115] cânâna selâm eyle
İşitdim ben giderseñ ‘arş-ı Raḥmân’a selâm eyle

2 Seḥerde bülbül-i şeydâyı taḥrîk eylediñ bildim
İder ol ġulġule feryâd-ı efġâna selâm eyle

---

114 Bu beyit Haşim Paşa nüshasında yoktur.
115 Bu mısrada geçen –*zülf*- kelimesi Marmara Üniversitesi nüshasında yoktur.

3 Oturmuş[116]cennetiñ ṣaḫrâsında sulṭân-veş ider ḥükmü
Keremler eyle luṭf it bâġ-ı Rıḍvân'a selâm eyle

4 Ḳamû eşcâr u evrâḳ ẕikr ider Allâh'ı dâim(kim)
Ḳamû eşcâr u evrâḳ bâġ u bostâna selâm eyle

5 Nesîm-i subḥ eser dirler seḥer vaḳtinde her bâri
Dolaşup kûh u ṣaḫrâ cümle ekvâna selâm eyle

6 Medîne şehrine var ravża-i pâke sürüp yüzler
Varup ol ḫâkipâ-yı rûḥ-ı sulṭâna selâm eyle

7 Ebûbekir 'Ömer 'Oṡmân 'Alî ile Ḥasan hem Ḥüseyin
Ḥamîrâ-i Fâṭımâ'ya ḳabr-i 'Oṡman'a selâm eyle

8 Ṣuheyb-i Rûmî 'Ammâr İbn Yâsir Ḥamza vü 'Abbâs
Ḳamû aṣḥâb ile ezvâc u iḫvâna selâm eyle

9 Bâḳi'a ehline birbir irüşüp ser-te-ser cümle
Varup her birine bendeñ faḳîrâne selâm eyle

---

[116] 3/a; Oturmuş: Uyurmuş. **H**.

10 ‘Azîzim Ḥażret-i pîrim efendim ḫâkine varup
Derûni iştiyâḳ ile o cânâna selâm eyle

11 Varup ol Ka‘betu’llâh’ı[117] ziyâret ḳıl ṭavâf idüp
Ṣafâ vü Merve sa‘yiñ eyle ḳurbâna selâm eyle

12 İdüp hem vaḳfeyi recm eyle şeyṭânı Minâ’da sen
İrerseñ ‘îd-i ekber cümle yârâna selâm eyle

13 Ziyâret-gâhlarını Bû Ḳubeys ü S̱evri seyrân eyle
Ḥicâz’a sen varırsañ ol gülistâna selâm eyle

14 İrüşüp İbn-i ‘Abbâs ḳabrini bir ḫoş ziyâret ḳıl
Ḳamû ashâb hem ol ‘amm-i Sulṭâna selâm eyle

15 Diyâr-ı Hind ile Sîn’i dolaşup Çîn u Mâçini
Cemî‘-i evliyâ evvel Ḫorasân’a selâm eyle

68/a16 Kimiñ bildim kimiñ gördüm ḳamû te’lîf-i taṣniflere
Keremler eyle hep cümle ġarîbâna selâm eyle

---

[117] 11/a; Ka‘betu’llâhı: Ka‘betu’llâha. **H**.

17 Gelürken uġra Baġdâd'a sürüp ol ḫâke hem yüzler
Daḫi ol kuṭbu'l-'aḳṭâba Şeyḫ Ceylân'a selâm eyle

18 Eşiġine yüzüñü sür fedâ ḳıl cân ile başı
Cenâb-ı 'Abdü'l-Ḳâdir âsitâna selâm eyle

19 Girüp cümle meşâyiḫ bâbını bir bir ḳamûsunu
Birin ḳop[118] eyleme erbâb-ı Geylân'a selâm eyle

20 İriş Mûsâ-i Kâẓım hem eimme zümresine hep
Ferîdü'd-dehr olan ol ism-i Nu'mân'a selâm eyle

21 İmâm-ı A'ẓam u Ṭalha Zübeyr u Sa'd Vakkâṣ'a
'Ubeyd'e hem Sa'îd Abdürraḥmân'a selâm eyle

22 Cemî'-i müctehidler mâ taḳaddeme mâ teaḫḫara
Ḳubûruñ ḳıl ziyâret 'ilm-i 'irfâna selâm eyle

23 Bilâd-ı ehl-i İslâm'ı cem'inin eyleyüp devvâr
Ledünnî ehline hep pâdişâhâne selâm eyle

---

[118] 19/b; ḳop: fevt. Ü.

24 Varup hem Başra vü Laḫża daḫi Tebrîz'le Şirâz'a
Vücûdu anda defn olub da ḳalana selâm eyle

25 Ḳamû aḥyâ ü emvâtıñ sürüp aḳdâmına yüzler
Ḳamû a'yâna eşrâfa ve pinhâna selâm eyle

26 Diyâr Bekrî'de var Şeyḫ Rûmî ḫâk-pâyine
Anıñ hem ġayrını hep âsitânına selâm eyle

27 Tarîḳ-ı Naḳşibendî ḫâˇcegân ser-çeşme-i aḳṭâb
Olan ol baḥr-i bî-pâyân-ı 'ummâna selâm eyle

28 Dolaşup Rûm diyârın hep ziyâret ḳıl anları
Gelüp Şâm-ı Şerif'e baḥr-i Ḳur'ân'a selâm eyle

29 Bilâl ü cümle ezvâc-ı Nebî anda olurlar hep
Daḫi Şeyḫu'l- 'Arab hem Şeyḫ Arslân'a selâm eyle

30 Varup ḳırḳlar maḳâmına ḫuṣûṣan Ḥażret-i Yaḥyâ
Anıñ ol ravża-i pâkine rindâne selâm eyle

31 Dimişler anda yetmiş biñ ḳadar var enbiyâ cümle
Ṣalât ile selâmım cümle yeksâna selâm eyle

32 Ḫuṣûṣan Ḥażret-i Yaḥyâ’ya var ‘aşḳ-ı muḥabbetle
Sürüp yüzler eşiğine ki her âna selâm eyle

33 Cemî‘-i enbiyânıñ merḳâd-i pâkine bir bir var
Ḳamûnuñ rûḥ-ı pâkine ġarîḳâne[119] selâm eyle

34 Ḳamûnuñ merḳadi ma‘lûm değildir şübhesiz Ḥaḳḳ’a
Onlarıñ rûḥ-ı pâkine ḥabîbâne selâm eyle

35 Ḫulâṣa Şâm içinde ṭaşrada cümle olanlara
Ne deñlü var ise hep ehl-i îmâna selâm eyle

36 Varup ol Mıṣr-ı Ḳâhir’de İmâm-ı Şâfi‘î’ye sen
Sürüp ḫâkine yüzler maġz-ı Ḳur’ân’a selâm eyle

37 İrüşüp Ṭûr-ı Sînâ’ya Cenâb-ı Ḥażret-i Mûsâ
Sürüp aḳdâmına yüzler kelimâne selâm eyle

38 Daḫî Hârûn ile Yûşâ‘ hem İlyâs ile Ḥıżr’a
Ḳamûya cümle bizden ol ferîdâne selâm eyle

---

[119] 33/b; ġarîḳâne: ‘arîfâne. **H**.

68/b39 Ne deñlü var ise hep enbiyâ vü evliyâ cümle
Zebûr İncîl ü Tevrat ehl-i Ḳur'ân'a selâm eyle

40 "Ve minhüm men ḳaṣaṣnâ"[120] didi pes ol Ḥażret-i Mevlâ
Ki Ya'ḳûb Yûsuf u Dâvud Süleymân'a selâm eyle

41 Varup ol Ḥażretu'llâh'a gör anda cümle ervâḥı
Hem İbrâhîm olan şeyẖ u şübbâna selâm eyle

42 Maḳâm-ı enbiyâ vü evliyâyı hep ziyâret ḳıl
Sürüp yüzler ḳudûm-ı pîre pîrâne selâm eyle

43 Odur ser-çeşme-i aḳṭâb-ı 'âlim ser-te-ser cümle
Yemen'de ol nesîm-i rîḥ-ı Raḥmân'a selâm eyle

44 Daẖi anda olan eşhâda cümle evliyâya hem
Ḳamûnuñ ẖâtırıñ ṣor cümle yektâna selâm eyle

---

[120] Bu ifadenin içinde geçtiği âyetin manası şudur: "*Gerçek şu ki (ey Muhammed) senden önce elçiler göndermiştik; onların kiminden sana bahsettik, kimi hakkında sana bir bilgi vermedik. Ve (gönderdiğimiz) hiçbir elçi, Allâh'ın izni olmadan bir mucize ortaya koyamaz. Allâh'ın iradesi açığa çıktığı zaman, hüküm adaletle yerini bulmuş olacak, (anlayamadıkları her şeyi yok etmeye çalışanların tümü o zaman ve orada) hüsrana uğramış olacaklar*", Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, Ğâfir 40/78, s. 968.

45 Cemî‘-i Rûm ‘Acem Fâris Cezâyir ḳalmasun var gez

Diyâr-ı Şâm’a gel erbâb-ı ḥûrâna selâm eyle

46 Diyâr-ı Mekke-i Baṭḥa ḳubûrına şehîdânın

Varup ol Kerbelâ’da pîr ü şübbâne selâm eyle

47 Ḳamû ṣad hezârân Ḥaḳḳ’a ṣalât ile selâm olsun

Mecâzî olmasun va’llâhi ḥakîkâne selâm eyle

48 Dolaşup ḫâṣṣaten gel Ḳonya şehrine ḫuṣûṣan kim

Ol sulṭânü’s-selâṭîn nûr-ı Yezdân’a selâm eyle

49 Ki ya‘nî Muñla Ḥünkâr âsitânına bu efḳârdan

Anıñ ‘aşḳ-ı meyin nûş eyle mestâne selâm eyle

50 Daḫi cümlesiniñ sulṭânı sulṭânü’l-müfessirdir

Ḳamû âbâ vü ecdâdına yârâne selâm eyle

51 Varup Ṭarsus’a asḥâb-ı raḳîm-i Kehf’e benden

Kelâmıñ fetḥ eder anlar ẓahûrâta selâm eyle[121]

[121] Bu beyit Haşim Paşa nüshasında mevcut değildir.

52 Süal eyle ki Ṣadreddîn ne işler ḫâtırıñ ṣor
Ḳudûmün eyle taḳbîl ḥavża-i Ḳur'ân'a selâm eyle

53 Müfessirler anıñ tefsîrine ḥayrân olurlar hep
Sürüp yüzler türâbına muḥibbâne selâm eyle

54 Ṣaḳın gelme İmâm Ġazzâlî ḫoşça ziyâret ḳıl
'Âḳıl itmediğim cümle şeyḫâna selâm eyle

55 Ḫuṣûṣan cümlenin cedd-i 'ıẓâm-ı Ḥażret-i Âdem
Serendeb'de durur nice o sulṭâna selâm eyle

56 Di kim yâ Âdem ü Ḥavvâ ṣalât ile selâm olsun
Ḳamûnuñ cedd-i pâki sırr-ı insâna selâm eyle

57 Şehîd u ġâzi ḳalmasun dolaşub Şarḳ ile Ġarb'ı
Ki Şeyḫ Yaḥyâ-yı Şirâzî 'alîmâne selâm eyle

58 Ḥasan Baṣrî ile Dâvûd-ı Ṭâî Seyyid-i Yaḥyâ
Ḳamû erbâb-ı tevḥîde sülûkâne selâm eyle

59 Ḥabîb-i hem serîr-i hem daḫi Şeyḫ Cüneydî'ye
İrişüp Bâyezîd-i Şeyḫ-i ekvâna selâm eyle

60 Hem İbrâhîm bin Edhem çünki sulṭânu’l-meşâyiḫdır
Aña ta‘ẓîm-i tekrîm eyle bir dâne selâm eyle

61 Ki Necmü’d-dîn-i Kübrâ’ya var andan bir ziyâret ḳıl
Dolaşup ‘Aḳsarây’ı ‘arż-ı Ḳur’ân’a selâm eyle

62 Varup ol Ḳasṭamonu şehrine maḫṣûṣ muḥabbetle
Cenâb-ı ġavṣ-ı a‘ẓam Şeyḫ Şa‘bân’a selâm eyle

63 Anıñ hep âsitânında olan erbâb-ı tevḥîde
Ḫulûṣ ile muḥabbetle ferîdâne selâm eyle

64 Ḳamûsu ḳuṭbu’l-aḳṭâb şübhemiz yoḳdurur aṣlâ
Gel ey bâd-ı ṣabâ luṭf eyle merdâne selâm eyle

65 Daḫi Ḥâfıẓ Efendi baḥr-i Kur’ân’dır anıñ ismi
Ḥaḳîḳat baḥrınıñ dürrüne yektâne selâm eyle

66 Süâl it ḫâtırıñ hem meclis-i pâkine yüz sür sen
‘Aṭâ bin Ġâzi’ye maḫṣûṣ ḥaḳîrâne selâm eyle

67 İriş kuṭbu’l-aḳṭâb Ḥacı Bektâş âsitânına (hem)
Balım sulṭân’a ol meczûb-ı Raḥmân’a selâm eyle

68 Daḫi hem Ḥacı Bayrâm hem Ḥüseyin Ġâzi o sulṭâna
Ḫuṣûṣan evliyâda ehl-i dîvâna selâm eyle

69 Daḫi hem Şeyḫ Şemseddîn ile ol Şeyḫ Ḫayreddîn’e
Ḳapu pâkine yüzbiñler ḥakîmâne selâm eyle

70 Var andan Ḥażret-i Eşref Emîr Sulṭân’a daḫi (sen)
Dolaşup Burusa şehrini teşrîfâne selâm eyle

71 Ṭarîḳıñ bir Cüneydî Ḥażret-i Mıṣrî Efendi’ye
Keremler eyle yâ Allâh kerîmâne selâm eyle

72 Di kim yâ merḥabâ Mıṣrî saña yüzbiñ selâm olsun
Kemâl-i ḥażret-i ‘aşḳ ile sûzâna selâm eyle

73 ‘Ulûm-ı enbiyâ vü evliyânıñ vâriṡi oldun
Lisânıñ añlamadılardı ol câna selâm eyle

74 Daḫi ol Şeyḫ Üftâde ḥużûrına sa‘âdetle
Ḳamû hep aṣfiyâya ehl-i îḳâna selâm eyle

75 Ṣaġîrine kebîrine daḫi aḥyâ vü emvâta
Sa‘âdetle semâḥatla ḥarîḳâne selâm eyle

76 İrişüp Üsküdâr'a Ḥażret-i Şeyḫ-i Hüdâî'ye
Ola ol ṣuffe-i ṣadrıñda mihmâne selâm eyle

77 Yüzüñ sürüp terbiyyet-i 'aşḳla eyle taḥiyyâtı
Olasıñ ehl-i cennet anda ġufrâne selâm eyle

78 Ki ya'nî ma'ni-i ġufrân ġufûrîden 'ibâretdir
Maḳâmıñ ola Maḥmûd-vâr vaḥîdâne selâm eyle

79 Daḫi var Üsküdâr'a Bezci-zâde âsitânına
Anıñ ol merḳad-i pâkine alana selâm eyle

80 Daḫi ol şeyḫ-i şüyûḫ pîr-i 'azîzdir kim
Ki Şeyḫ Himmet Efendi nûr-ı Yezdân'a selâm eyle

81 Pes andan Rûm iline geç Ebâ Eyyûb Enṣârî
Ḥużûr-ı aḳdesine var edîbâne selâm eyle

82 'Alem-dâr-ı rasûl-i Kibriyâdır şübhesiz Ḥaḳḳâ[122]
Şehâdet şerbetin içmiş şehîdâne selâm eyle

---

[122] Bu mısrada geçen –Ḥaḳḳ'a- kelimesi Haşim Paşa nüshasında yoktur.

83 Sa‘id-i Ḥażrî Câbir’e sürüp yüzler türâbına
Cemî‘-i evliyâ anda sa‘îdâne selâm eyle

84 Yatur Eyyûb-i Ensârî’de bir nûr-ı hidâyet kim
Aña Yûsuf Dede dirler vaḥîdâne selâm eyle

85 H̬uşûşan kim yatur anda Cenâb-ı Şeyh̬ Sîvâsî
Dah̬i Nûri Efendi nûr-ı Sübḥân’a selâm eyle

86 Cenâb-ı Ḥażret-i şeyh̬i’ş-şüyûh̬ ‘Abdü’l-Kerîm’e var
Ġarîḳ-ı raḥmet olsun var kerîmâne selâm eyle

87 Gelip bu şehr-i İslâmbol içinde cümle sükkânı
Olan aḳṭâb u eşrâf u a‘yâna (hep) selâm eyle

88 Ve hem ol Ḥâcı Evḥad şeyh̬-i merḳûma ḳuddise sirruh
Ṭarîḳıñ ‘âşıḳı idi ṭarîḳâne selâm eyle

89 Süâl it h̬âtırıñ hep cümlesinin var selâm ile
Cemî‘-i cümle ervâḥ-ı gülistâne selâm eyle

90 Mücâhid fi-sebîli’llâh cihânıñ şeyh̬i ol pîre
Ḥasan-ı Ünsî’niñ şehrini şeyh̬ u pîrâna selâm eyle

91 Ḫuṣûṣan kim Sinân Ümmî cenâb-ı ḥażretine var
Sinân Ümmî dinilen kâmil insâna selâm eyle

92 Varup Sünbül ‘Ali’niñ âsitânına ḥuḍû‘ ile
Ḳamûsu andadır eşrâf u ḳuṭbâna selâm eyle

93 Ḫuṣûṣan Rûm ilinde Ṣâdıḳ var buluş
Yazıcıoġlu’na hem daḫi Bîcân’a selâm eyle

94 Cenâb-ı Ḥażret-i şeyḫ-i Vefâ ile Fenâî’ye
Bizim eslâfımız İstibli Sulṭân’a selâm eyle

95 Cemî‘-i Şarḳ ile Ġarb-ı dolaşup kimse ḳalmasun
Ḳamû erbâb-ı tevḫîde şüyûḫâna selâm eyle

96 Ṣaḳın bâd-ı ṣabâ yañlış selâm itme varup bizden
Kiminiñ ḫâk-pâyine rumûzâne selâm eyle

97 Girüp Cennet sarayına görüş İdrîs ile anda
Hem ol rûḥ-ı Muṣavvir ‘Îsî-i câna selâm eyle

98 Ḳamû erbâb-ı cinâna bizi ilḥâḳ ide Allâh
Keremler ile var ḥûrî vü ġılmân’a selâm eyle

99 Bulardan soñra maḳṣûdum cihânda Ḥażret-i Ḥaḳḳ’dan
İlâhî Ma‘nevî’ye sen raḥîmâne selâm eyle

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

56

1 Eṣ-ṣalâ ey cümle-i aṣḥâb-ı ‘aşḳa eṣ-ṣalâ
Cân u başıñ terk iden erbâb-ı ‘aşḳa eṣ-ṣalâ

2 Rûz-ı şeb bî-dâr olup ol âh u efġân eyleyen
Gözlerinden ḳan aḳan aḥbâb-ı ‘aşḳa eṣ-ṣalâ

3 Mâ-sivâ zünnârını dilden ḳırup Allâh diyen
‘Aẓm-i lâhût eyleyen aḥzâb-ı ‘aşḳa eṣ-ṣalâ

4 Meşhed-i Ḥaḳḳa’l-yaḳîn olan viṣâl-i şem‘ine
Gelsün beru yapışan aṣḥâb-ı ‘aşḳa eṣ-ṣalâ

5 Eṣ-ṣalâtıñ ma‘nâsın fehm eyleyen ‘uşşâḳ-ı Ḥaḳḳ
Cânını ḳılup fedâ ol bâb-ı ‘aşḳa eṣ-ṣalâ

6 Çeşm-i a‘mâ gelmesün ol ḥâsirûn olmuşdurur
Vâṣılûn gelsün bugün erbâb-ı ‘aşḳa eṣ-ṣalâ

7 Manṭıḳu't-Ṭayr'ın lisânıñ añlayan gelsün beru
Ma'nevî(yâ) dön yüzüñ miḥrâb-ı 'aşḳa eṣ-ṣalâ

Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lün

57

1 Diñle cânân cân u dilden cân saña ḳurbân ola
Bu kelâmı fehm idenler 'ilme sulṭân ola

2 Mâ-i vaḥdetden içenler cânı başı neylesün
Câm-ı Hû'dan nûş idenler mestle ḥayrân ola

3 Noḳṭa-i sırr-ı Muḥammed devresi ide ẓuhûr
Bir 'acebdir şöyle kim bir devr ile devrân ola

4 Ben de gidem cihândan varlıġım maḥv eyleyüp
A'yün-i nâsdan vücûdum bir zaman pinhân ola

5 Benliġim benden alup maḥv ola benlik ḳalmaya
Bu vücûdum ref' olunca cümlesi yeksân ola

6 Seyyidü'l-kevneyn gör kim n'işledi bu rumûzu
Didi kim âḫir zamanda sırr ile ṭuġyân ola

70/a7 Didi kim bu ümmetin ḥükmü bâkidurur ebed
Ḥükm-i şer‘-i Aḥmedî şemsiyle ber-tâbân ola

8 Yetişür imdâdına mü’minleriñ on iki er
Cümle küffârıñ cünûdu ḫâk ile yeksân ola

9 Cümle esrârıyla şerîr maḥv olup hep ref‘ ola
Bu kelâmıñ s̱âbiti ol naṣṣ-ı burhân ola

10 Cümle ‘âlem ḫalḳı taḥkîḳ ideler kim ḫavf idüp
Son deminde Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan ‘aceb iḥsân ola

11 Rûḥ-ı ḳudsî ṣâḥibi bu nurları fehm eylemiş
Çekme ġâm sen ey göñül kim râḥat-ı Raḥmân ola

12 ‘Asker-i İslâm’a nuṣret olıserdir şübhesiz
Cümlesiniñ naṣırı ol Ḥażret-i Yezdân ola

13 Ḥâsılı budur kelâmı Ma‘nevî’niñ ṣon nefes
Cümle küffâr ṭa‘m-ı şimşîr olup nâlân ola

(4+4) Sekizli Hece Vezni

58

1 Devrân odur kim devrân iden
Kendi özüñ bilmez ola
İnsan odur ḥubb-ı sivâ
Ḳalbine hiç gelmez ola

2 Ḥaḳḳiyle ol ḫalvet bula
Ḫalvet-i ḫoş ḫalvet bula
Dîdâra hem vuṣlat bula
Ġayrını ol bilmez ola

3 Âdem odur hem-dem ola
Esrâra ol maḥrem ola
Esmâya ol a'lem ola
İllâ'da ol ḳalmaz ola

4 Envâr-ı Ḥaḳḳ leme'ân ide
Sırrını ol pinhân ide
'Arş-ı ebed seyrân ide
Süflâya hiç inmez ola

5 Sırrında ol sulṭân ola hem
Ḫâk ile yeksân ola

Hem âteş-i sûzân ola
Son deminde yanmaz ola

6 Bu nâm-ı nîk-i ḫak ide
Ḳalbi anı pâk ide
Hem sînesi çâk ide
‘Aşḳ ḫamrına ḳanmaz ola

7 Ḳalbini görür yâr iden ol
Seni yoḳdan var iden
Ey Ma‘nevî çıḳ aradan
Bu ma‘nevî dinmez ola

(4+4) Sekizli Hece Vezni

59

70/b 1 Vaḥdet ili sünbülleri
Feryâd ider bülbülleri
Tevḥîd ider (hep) dilleri
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

2 Vaṣf olanı ta‘rîf idüp
Bed ḫuyları taṣrîf idüp
Hep geldiler teşrîf idüp

Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

3 Evrâd ile eẕkâr ile
Envâr ile esrâr ile
Evlâd ile aḫyâr ile
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

4 Bizden derûnu aldılar
Ḳaṭreyi baḥre ṣaldılar
Vaḳt-i ġurûbda geldiler
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

5 Ol sırr-ı Ḥaḳḳ’ıñ enveri
Ol râh-ı Ḥaḳḳ’ıñ rehberi
Envâr-ı Ḥaḳḳ’dan her biri
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

6 Deryâ gibi meşrebleri
Nu‘mânî’dir meẕhebleri
Ẕât-ı Ḥaḳḳ’dır maṭlabları

Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

7 Sözleri hep ḳand-i nebât
Yüzleri hep âb-ı ḥayât
Lem‘ân ider envâr-ı ẕât
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

8 Vaḥdet ilinin seyrânları
‘Âşıḳları ḥayrân ider
Ṭâlibleri mestân ider
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

9 Ol âsitânda kim olur
Varırsa ḥayretde ḳalur
Eni sonu Ḥaḳḳ’ı bulur
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

10 Bunlara kim iḳbâl ider
Kendüyi ehl-i ḥâl ider
‘Aşḳ pûtesinde fâl ider

Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

11 ‘Âlemleriñ sulṭânıdır
Dertlüleriñ dermânıdır
Bu Ma‘nevî’niñ cânıdır
Sünbülî ‘Ali’niñ gülleri
Feryâd ider bülbülleri

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

60

1 Ben de bildim şimdi bu ‘âlemde hiç yâr ḳalmadı
‘Âlem-i lâhûta bir kez baḳın aġyâr ḳalmadı

2 Kim ki vaḥdet câmını bir kez nûş itdi ise dünyâda
Vaḥdeti buldu anıñ ḳalbinde zünnâr ḳalmadı

3 ‘Âlem-i ġayb-ı ġuyûba vâṣıl oldu ‘ârifûn
Vech-i Bâḳî manẓarıdır ġayrı bir kâr ḳalmadı

4 Ḥamdü li’llâh ehl-i vecdiñ zümresini sezmişüz
‘İşretimiz Ḥaḳḳ iledir ġayr pâzâr ḳalmadı

5 Tâc u taḫtı cümle erbâbına virdik biz bugün
Ḥamdü li'llâh şimdi bizde dâr u diyâr ḳalmadı

6 Cümle efkârı ḫavaṣṣı terk iden abdâllarız
Zerre deñlü şimdi bizde gitdi efkâr ḳalmadı

7 'Aḳl u fikri nefs ü rûḥu Ḥaḳḳ'a teslîm eyledik
Cümle gül-zâr oldu 'âlem arada ḫâr ḳalmadı

8 Ḥikmet-i Ḥaḳḳa'l-yaḳîn'e irdi 'âlem ser-te-ser
Ḳalmadı Şiblî Cüneydî Şeyḫ 'Aṭṭâr ḳalmadı

71/a 9 Ma'nevî[123] tevḥîd-i ḥarfe irdiñ ise sen eġer
Añladım bildim derûnuñda hiç efkâr ḳalmadı

Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lün

61

1 Neylediñ ey dil derûnuñda olan dildârı
Sırrın ile anladıñ mı ey 'aceb esrârı
Kâmil olmaz kişi ḳaṭ' itmez ise Rabbânî

---

123 Şâirin mahlası H. Paşa nüshasında mevcut değildir.

Nice olsun Ẕât-ı Ḥaḳḳ'ıñ maḫrem-i esrârı
Nice keşf itsün aña esrârını ol Bârî

2 'Aḳl u göñlü nefs ü rûḥu bilmeyen insan deġil
'Alleme'l-esmâya maẓhar olmayan sulṭân deġil
Bir göñül kim cümle kâinat yeksân deġil
Nice olsun Ẕât-ı Ḥaḳḳ'ıñ maḫrem-i esrârı
Nice keşf itsün aña esrârını ol Bârî

3 'İlm-i tenzîh ile teşbîh bilmeyenler neylesün
Lücce-i baḥr-i Füṣûṣ'a dalmayanlar neylesün
Nefs-i şeyṭândan ḫalâṣı bulmayanlar neylesün
Nice olsun Ẕât-ı Ḥaḳḳ'ıñ maḫrem-i esrârı
Nice keşf itsün aña esrârını ol Bârî

4 Manṭıḳu't-Ṭayr lisânıñ nice añlasın ġurâb
Pûte içredir meknûn ola mı her bir türâb
Ma'nevîyâ ṭıfl-ı cânın ne bilsün dört kitâb
Nice olsun Ẕât-ı Ḥaḳḳ'ıñ maḫrem-i esrârı
Nice keşf itsün aña esrârını ol Bârî

Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lâ tün Fâ ʻi lün

62

1 Bir ʻazîz-i devlet iʻtirâż idüp itdi süâl
Ġayret olduḳça niçün itdin bu ḫalveti

2 Görmüşüzdür biz meşâyiḫ-i cümle ehl-i viṣâl
Kâh ider(ler) Ḫalvetî kâhî[124] iderler Celvetî

3 Bunu kimse itmemişdür gel hemân eyle bize
Ḫoş beyân it itdi mi hiç bunu ehl-i sünneti

4 Diñle ey ekmel-i kelâmı budur ol âyât-ı Ḥaḳḳ
Ḥaḳḳ Teʻâlâ saña efzûn ide ʻömr-i devleti

5 Ṭûl-i ʻumr ile muʻammer eyleye ol Ẕât-ı Ḥaḳḳ
Ḫatm ide îmân ile ḳıla müyesser cenneti

6 Biñ yıl ʻömrüm olsa v'allâhü'l-ʻaẓîm naḳl idemem
Nicedir ḫalvet içinde ehl-i ʻaşḳıñ leẕẕeti

---

124 2/b; kâhî: kâh. H.

7 Bunu Necmeddîn-i Kübrâ yazdı taḥḳîḳ eyledi
Ḫalvete niyyet ide bir kimse ‘ömr-i müddeti

8 Şeyḫ-i Ekber Ḥażret-i ‘Ankâ da taṣrîḥ eyledi
Ḫalvetiñden çıḳmasun erbâb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ḥırfeti

9 Yûsuf-ı Mıṣr’ı bulanlar beytü’l-aḥzân’da bulur
Mıṣr’a sulṭân oldu her kim bunda çeker devleti

10 Kes̱ret içre vaḥdet bulmaḳ daḫi evlâdurur
Der iseñ diñle beġim bunda kelâmı ḳudreti

11 Kes̱retin ma‘nâsı ef‘âl-i ṣıfâtdır ey ‘azîz
Kes̱reti hiç görmeyüp bil göre ‘ayn u vaḥdeti

71/b 12 Bil ki kes̱retden murâd ef‘âl-i âs̱ârdır faḳaṭ
Ola meşhûdü Hüva’llâh vire ḳalbe ṣafveti

13 Yoḫsa kes̱ret iḫtilâṭ itmek deġildir ḫalḳ ile
Enbiyâ vü evliyâ kes̱retde buldu vaḥdeti

14 Hem daḫi neşr-i meḥâsin ṣâḥibi taṣrîḥ idüp
Ḫalvetinde buldular (hem) cümle bunlar ‘izzeti

15 Ey efendim “faḳr u faḫrî”dir o ‘izzetden murâd
Faḫr u ẕilletdir beġim erbâb-ı Ḥaḳḳ’ıñ devleti

16 İbtidâ sulṭân-ı kevneyn gör Ḥirâ’da neyledi
O riyâżât içre Ẕât-ı Ḥaḳḳ’a buldu ru’yeti

17 ‘Ömr-i fāni elde iken ḫalvet eyle ey göńül
Terk ider mi ‘āḳıl u (hem) zâki olan bu furṣati

18 Pes olardan soñra var bir cevâb-ı Şâfi‘î kim
İderiz taṭvîl ḥużûr-ı ‘izzetinde soḥbeti

19 Lâkin ol Muhyî durur hiç kimse vaḳıf olmasun
Nice yârân ṣonra ider bize kîn ü kedûreti

20 Kendilikden hiç olur mu pâdişâhım böyle iş
Terk ider bu nefs-i emmâre ‘aceb kemmiyeti[125]

21 Ma‘nevîyâ “s̱emme vechu’llâh”a vaḳıfsañ eġer
‘Ömrüñ olḍuḳça ide gör böyle ‘îş ü ‘işreti

[125] 20/b; kemmiyeti: kermiyyeti. **Ü.**

22 Ḫalvet-i ẕillet ile ey Ma‘nevî âlûde ol
Son deminde göresin kim nic’olur keyfiyyeti

Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün Me fâ ‘î lün

63

1 Gel ey ġâfil uyan bu ḫâˇb-ı ġafletden gider
Ferâġat gel bu mihnetden dilersen Kevs̱er şarâbı

2 Bu şâl u kisve vü tâciyle ġururlanma ey ġâfil
Soyarlar taḫta üstünde vücûdundan bu es̱vâbı

3 Ezân oḳunduġu vaḳtiñ ṣalâta sen müheyyâ ol
Gözüñden gitmesün aṣlâ tefekkür eyle miḥrâbı

4 Ḳanı eslâfıñ aḥvâli ḳanı Allâh’ıñ aḳvâli
Bu sözlerden rumûzu fehm idersen idem şarâbı

5 Bu cerḥ ḥîle mekrden sen ferâġat gelmeden aṣlâ
Ki s̱iḳletden uṣandırdıḳ cemî‘-i cümle aṣâlı

6 Nice bir mekr ile ḥîle ḥicâb itmezseñ Allâh’dan
Ḳanı ḫavf-i ḥayâsında getürdün yüzden ḥicâbı

7 Ḳanı ẕikr u ḳanı tesbîḥ ḳanı evrâd ile esmâ
Ḥikâyât-ı yalan ile idersin sözü iṭnâbı

8 Gel Allâh'dan ḥayâ eyle ḥużûr-ı Ḥaḳḳ'ı fikr idüp
Getürürler Ḳıyâmet'de cemî'-i şeyḫ ile şâbbı

9 Nice böyle rezâletde olur isen faḳîr taḥḳîr
Bunu itdi mi 'âlemde ḳamû eslâf-ı aḳṭâbı

10 Cemî'-i naḳd-i 'ömrüñü hebâ itdiñ behey ġafil
Ki ġâyet de aġırdır döndüremezsiñ bu ṭolâbı

72/a 11 Riyâ (vü) semâ'-i[126] kiẕb ile dünyâyı dolaşırsıñ
Ḳanâ'at gelmeyüp gündüz gezersiñ gice mehtâbı

12 Şikâyet iderseñ sen bu faḳr u meẕelletden
Cemî'-i enbiyâ geldi benû itdi mi aṣḥâbı

13 Seni ḫalḳ eyleyen Ḫallâḳ 'aceb Rezzâḳ deġil midir
Çü görmez misiñ aç ḳor mu ḳamû küffârı kilâbı

[126] 11/a; semâ'-i: sem'ine. **H.**

14 Bu ḥırs ile behey ġâfil ki varsañ Ka‘betu’llâh’a
Ṣanurum el uzadırsın almaḳ üzere mîzâbı

15 Ḳanı Ḥaḳḳ’a tevekkül ya ḳanı inṣâf ile îḳân
Derûnuñdan çıḳarma sen cehennem içre lerẕâtı

16 Ki zinhâr eyle gel inṣâf ferâġat gel bu âteşlerden
Ki ḫaşyet eyle Allâh’dan vücûda virme el‘âbı

17 Nasîḥât ḳıl Ma‘nevî sen kendi nefsine
Cenâb-ı Ḥaḳḳ’a teslîm ol dolaşma ġayrı ebvâbı

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

64

1 Kuṭb-ı tâc-ı evliyâdır seydi[127] ‘Abdü’l-Ḳâdirî
Maẓhar-ı nûr-ı Ḫüdâdır Şeyḫ ‘Abdü’l-Ḳâdirî

2 Şeyḫi cümle-i şüyûḫuñ maṭla‘-ı envâr-ı Ḥaḳḳ
Vâṣıl-ı nûr-ı liḳâdır Seyyid ‘Abdü’l-Ḳâdirî

3 Evliyâ a‘nâḳına başdı ḳadem ol şübhesiz
Etḳıyâya muḳtedâdır Şeyḫ ‘Abdü’l-Ḳâdirî

[127] 1/a; seydi: seyyid. **Ü**.

4 Böyle bir ekberi a‘ẓamdır naẓîri yoḳdurur
‘İlm-i sırra kimyâdır Seyyid ‘Abdü’l-Ḳâdirî

5 Oldu bir kibrît-i aḥmer kimse bilmez ḳadriñi
Sırr-ı vech-i Kibriyâdır Şeyḫ ‘Abdü’l-Ḳâdirî

6 Dürr-i yektâdır vücûdu ravżası oldu ṣadef
Dürr-i yektâ bî-bahâdır Seyyid ‘Abdü’l-Ḳâdirî

7 Anı yazmışdır Meḥâsin sâḥibi taṣrîḥ idüp
‘Âleme şemsi’ḍ-ḍuhâdır Şeyḫ ‘Abdü’l-Ḳâdirî

8 “Lî me‘a’llâh” rumûzuñ “men ‘aref”le ḥall ider
Ḥüsn-i pâkine liḳâdır Seyyid ‘Abdü’l-Ḳâdirî

9 “Küntü kenz”iñ maḥzeni esrâr-ı Ḥaḳḳ’ıñ rehberi
‘Arş u kürse mâ verâdır Sulṭân ‘Abdü’l-Ḳâdirî

Nemeḳahu’l-efḳâr ‘Ali Ḥaydar İbn Aḥmed Muḫtâr

24 fî-Rabîu’l-evvel Sene 1308 (28 Kasım 1890)

SONUÇ

Mustafa Ma‘nevî Efendi; XVII. yüzyılın ortaları ile XVIII. yüzyılın başları arasında yaşamış, biri müretteb Dîvân diğeri tercüme eser olmak üzere iki eser sahibi bir yazar, aynı zamanda Halvetî tarikatı içerisinde yer bulan bir şeyhtir. Şairimizin asıl ismi "Mustafa" ve mahlası "Ma‘nevî" olmakla beraber genel itibariyle kaynaklarda "Mustafa Efendi", "Ma‘nevî Efendi", "Mustafa Ma‘nevî Efendi" diye tanıtılmıştır. Mustafa Ma‘nevî'nin doğum yeri ve tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Muhtemelen XVII. Yy. ortalarında dünyaya gelmiş olan şairimizin doğum yeri hakkındaki çıkarımımız şudur: Babası Karabâş ‘Ali Efendi’nin tahsilini bitirdikten sonra, tasavvufa meylinin akabinde yerleştiği ve yaklaşık otuz sene müddetince kaldığı Kastamonu ili, kanaatimizce onun doğduğu yer olabilir. Ma‘nevî'nin uzun zaman pederlerine hizmet ettiği göz önünde bulundurulursa, tahsil hayatının da doğduğu yerde geçtiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla ilk eğitimini öncelikle babasından ve veliler şehri olarak bilinen Kastamonu'daki âlim zâtlardan aldığını ifade edebiliriz.

Mustafa Ma‘nevî'nin aile hayatı hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Yalnızca onun hakkında garip bir menkıbe vardır ki, bu menkıbeye bakılırsa o, eşinin katili olmalıdır. O dönemdeki tekke-medrese çekişmesinin yarattığı zihin ufuneti olarak gördüğümüz bu rivayeti ciddiye almadık. Zaten onun hakkındaki bilgilerimiz, husûsî hayatından çok; vazife hayatıyla ilgilidir ki bu bilgiler de fazla bir yekûn teşkil etmez. Hicrî 1103 Safer ayında (Ekim-Kasım 1691-92) İstanbul'a gelen Ma‘nevî, bu tarihten sonra günümüzde Kadırga Limanı'na yakın bir yerde olan ve bugün sadece ufak bir kısmı sağlam kalmış Mehmet Paşa Tekkesi'nin, ayrıca Sul-

tan Ahmed Camii'nin şeyhliği ve Eminönü’ndeki Yeni Camii'nin vaizliği görevlerinde bulunmuştur.

Mustafa Ma‘nevî, Ömer Nesefî'ye ait Risâle-i ‘Akâid adlı esere babası Karabaş ‘Ali Efendi'nin yazmış olduğu şerhi 15 Safer 1089 (8 Nisan 1678) tarihinde Arapça'yı anlamakta zorluk çeken Müslümanlar için, Türkçe'ye tercüme ettiğini belirtmiştir. Ma‘nevî'nin dîvânını ne zaman kaleme aldığı hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Fakat Ma‘nevî'nin H. 1103 yılının Safer ayında (Ekim-Kasım 1691) İstanbul şehrine geldiğini, beş sene müddetince vaizlik ve şeyhlik görevlerini yerine getirdiğini, ayrıca samimi oldukları belirtilen II. Ahmed tarafından Ordû-yı Hümâyûn meşîhatine tayin edildiğini biliyoruz. Ayrıca Mustafa Ma‘nevî'nin Dîvânı'nda bulunmayan fakat iki kaynakta varlığından bahsedilen, Karlofça Antlaşması'na yazdığı ve III. Mustafa döneminin sadrazamı Amca-zâde Hüseyin Paşa'ya sunduğu 110 beyitlik, her mısraı bir tarih olan kasidesi de bize onun devrin siyasal yahut kültürel hikâyesine bir anlamda katkıda bulunduğunu da gösteriyor.

Mustafa Ma‘nevî'nin vefat tarihi hakkında kaynaklarımız müşterektir. Müellifimiz Cemâziyelâhir 1114'te (Ekim-Kasım 1702) tarihinde vefat etmiş ve Üsküdar semtinin Doğancılar mevkiindeki Nasûhi Tekkesi Hazîresi'ne defnedilmiştir. Ebced hesabınca, “شيخ مقدس“ **–Şeyḫ-ı muḳaddes-** vefat tarihi olarak düşürülmüştür. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda, Mustafa Ma‘nevî'nin iki tane kardeşi olduğu ifade edilmiştir. Bu kardeşler hakkında pek bir bilgi yoktur. Kardeşlerden Hasan ‘Adnî Efendi’nin (ö. 1125/1713) Mısır'ın başkenti Kahire'de, Kırklar Makamı ismiyle meşhur bölgede şeyh olduğu; diğer kardeşi Hüseyin Çelebî'nin (ö. ?) ise halîfe/post adayı ve mürşid olma potansiyeline rağmen; dünya işlerine kayıtsız, Âhiret hayatına meyilli olması ve münzevî [târik-i dünyâ] mizacı sebebiyle, babaları Karabâş-

ı Velî tarafından halîfe tayin edilmediği belirtilmiştir. Ma‘nevî ve kardeşleri ilk eğitimlerini babalarından almış; güçlü bir mutasavvıf olan Karabâş ‘Ali Efendi'nin terbiyesinden geçmişlerdir. Bu bağlamda Mustafa Ma‘nevî, babası sayesinde tasavvufla erken tanışmıştır diyebiliriz.

İncelediğimiz kaynaklarda onun Halvetî şeyhlerinden ya da Halvetiyye'nin Şa‘bânîyye kolundan olduğu söylenmektedir. Babasının tarikata ilk intisabı Kastamonu'daki Şa‘bâniyye âsitanesi olduğundan, Ma‘nevî'nin Halvetiyye'nin Şa‘bâniyye kolundan olduğunu söylemek mümkünse de, daha sonra babası Karabaş Ali Efendi'nin "*Karabâşiyye*" isimli bir Halvetî şubesi tesis etmesi ve Ma‘nevî'nin babasının halifesi olması sebebiyle; onun hakkındaki en doğru tanım, Halvetiyye'nin Karabâşiyye kolundan olduğunu söylemek olacaktır. Zaten şubeler arasındaki farklılaşma temel akîde ve mefkûrelerin farklılaşması değil de; sadece bazı tarîkat şeyhlerinin (müctehidü't-tarîka) zikir şekli ve usûlünde yaptığı değişiklikler olması hasebiyle, Ma‘nevî'nin Şa‘bâniyye ya da Karabâşiyye şubesinden olması, vazife ve sanat hayatında çok ciddi farklılaşmalar yaratmaya muktedir değildir.

Mustafa Ma‘nevînin en önemli eseri müretteb Dîvân’ıdır. Ma‘nevî'nin yaşadığı devirde Nef‘î, Nâbî, Şeyhu'l-İslâm Yahya Efendi gibi güçlü dîvân şairleri yaşamıştır. Özellikle XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Nâbi'nin bayraktarlığını yaptığı "*Hikemî*" şiir tarzı gözdedir. Çok güçlü şairlerin yetişmeye devam ettiği bu çağda, Halvetiyye'den Abdülehad Nuri, Niyazi Mısrî gibi şahsiyetler göze çarpmaktadır. Halvetiyye tarikatı içerisinde Ma‘nevî ise şiirlerinden çok; vaiz ve şeyh kişiliğiyle önümüze çıkar. Mustafa Ma‘nevî'nin dîvân edebiyatına ait biçim ve türlerini kullanarak kaleme aldığı şiirleri öz ve konu itibariyle tasavvufî duruş, inanış ve muhtevanın birer yansıması olarak tasvir

edilebilir. Ma'nevî Dîvânı muhteva itibariyle bakıldığında, "Vahdet-i Vücûd", "Fenâ fi'llâh" anlayışı merkezinde anlam dünyasını inşa eder. Fakat bu tasavvufî hâletleri detaylandırmaz; sâlikin bu algıya nasıl ve hangi yollardan erişilebileceği hususunda çok orijinal bir içerik ve söyleme özelliğine de sahip değildir. Teknik açıdan bakıldığında ise, Dîvân Edebiyatı sahasındaki mazmun ve motifleri, benzetme ve mecazları kullanmış, bazı yerlerde âyet ve hadisleri iktibas ederek telmihlerde bulunmuştur. Mustafa Ma'nevî şiirlerinde aruz veznini kullanmış olmakla beraber; yedi şiirini hece ölçüsüyle kaleme almıştır. Şairimizin, aruz veznini kullanışında eksiklikler ve hatalar göze çarpmaktadır. Kafiye ve rediflerin kullanımı insanın zihnine saplanan bir orijinallik içermemekte, bazen zorlama kafiyeler ve yorucu redif tekrarları göze batmaktadır.

Mustafa Ma'nevî, şiirlerinde bazen oldukça sade bazen de Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden oluşan hafif ağdalı bir dil kullanmakla beraber; bizce sade bir tarzda kalem aldığı şiirleri daha dokunaklı ve samimi durmaktadır. Ayrıca Mustafa Ma'nevî şiirlerinde mensup olduğu Halvetî tarikatının temel öğretisine, ayrıntı ve hususiyetlerine pek fazla değinmemiş; belki de bir vaiz olması sebebiyle ortalama bir kitleye hitap eder tarzda şiirler kaleme almıştır. Ma'nevî Dîvânı; Allah ve peygamber aşkının yüceltilerek dile getirildiği, kulun acizliğinin itiraf edilip dualarla af istenildiği, yer yer İslam'ın büyük âlim ve şeyhlerine ihtiram edilerek ulvî hislerin dillendirildiği bir bütünlükten ibarettir denilebilir. Dîvân'ın muhteva bağlamında merkez noktası Allah ve peygamber aşkı; teknik anlamda ağırlık noktası ise –manzûmelerin eşkâli itibariyle- gazellerdir. XVII. Yüzyılın sanat ve edebiyat kokan havasını teneffüs eden birçok Halvetî şeyhi gibi, şairimiz de hislerini belli bir ritim ve uyum içerisinde ifade etmek istemiştir. Bu yüzyıl içerisinde şiirle-

riyle pek ses getirmeyen Ma‘nevî Dîvânı, bizce bütünün anlaşılabilmesi için kendiliğinden bir önem kazanmaktadır. Parçaların bütünü aşabilmesi ve her şeyin her şeyle ilgili olabilmesi felsefesinden hareketle ele aldığımız Ma‘nevî Dîvânı’nı, hata ve eksikliklerimizle beraber, üç yüz yıllık uykusundan uyandırıp huzura çıkarmaya gayret ettik.

KAYNAKÇA

Yazmalar

‘Ali Haydar İbn Ahmed Muhtar, **Ma‘nevî Dîvânı**, Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Bölümü, No: 76/6.

Âsım Beyzâde Mehmed Sirâceddin, **Mecma‘-i Şu‘arâ ve Tezkire-i Üdebâ**, Matbaa-i Kütübhâne-i Cihân, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi Bölümü, No: 1123, Basım tarihi: 1325/1907.

Hüseyin Ayvansarâyî, **Tercümetü’l-Meşâyih**, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 1375.

Mustafa Mirza-zâde Mehmed Emin Salim, **Sâlim Tezkiresi**, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, No: 3872.

Mustafa Safâyî, **Tezkiretü’ş-Şu‘arâ**, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 2549.

Ömer Fuâdî Risalesi, Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yazmalar Bölümü, No: 23.

Kitap, Makale ve Ansiklopedi Maddeleri

AŞKAR, Mustafa, **Niyazî-i Mısrî, Hayatı-Eserleri-Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.

ATİK, Hikmet, **Nakşî Ali Akkirmanî Divânı**, Buruciye Yayınları, Sivas, 2007.

BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II**, İstanbul, 2001.

BURSALI Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1333/1914-15.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul, 2004.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, "Dîvân Şiiri", *Türk Dili Dergisi (Türk Şiiri Özel Sayısı II-Dîvân Şiiri)*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

ÇELEBİOĞLU, Amil, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, 1988.

DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999.

ERDOĞAN, Kenan, **Niyâzî-i Mısrî Divânı, Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008.

İPEKTEN, Haluk, **Nailî Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.

KARA, Kerim, **Karabâş-ı Velî (Hayatı-Fikirleri-Risaleleri)**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

------------, "Karabaşiyye", *DİA*, İstanbul, 2001, C. XXIII, s. 369.

KEMİKLİ, Bilal, **Sun'ullâh-ı Ğaybî Divânı**, MEB Yayınları, İstanbul, 2000.

KOCA, Ferhat, Osmanlılar Dönemi Fıkıh – Tasavvuf İlişkisi: Fakılar İle Sofular Mücadelesinin Tarihi Serüveni, *Gazi Üniv. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, ss. 73-131.

KURT, Yılmaz, **Koçi Bey Risâlesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

KURUL, **İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu**, MEB, İstanbul, 1967.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Divan Edebiyatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

MEHMED SÜREYYA, **Sicill-i ʻOsmânî (Osmanlı Ünlüleri)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1996.

MENGİ, Mine, **Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî**, AKM Yayınları, Ankara, 1987.

-------------, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

ʻOSMAN-ZÂDE HÜSEYİN VASSÂF, **Sefîne-i Evliyâ I-V**, Haz. Prof. Dr. Mehmet Akkuş -Prof. Dr. Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006.

ÖZTUNA, Yılmaz, **Osmanlı Tarihi I-II**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1986.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, L&M Yayıncılık, İstanbul, 2003.

ŞEYHÎ MEHMED EFENDİ, **Şakâiku'n-Nuʻmâniyye ve Zeyilleri (Vakâyiu'l-Fudalâ)**, Neşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul, 1989.

TATÇI, Mustafa, **Ümmî Sinan Hayatı ve Şiirleri**, Akçağ Yayınları, 1998.

TÖKEL, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Harf Simgeciliği**, Ankara, 2003.

TUMAN, Mehmet Nâil, **Tuhfe-i Nâilî**, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Basımevi, C. I-III, Ankara, 2001

VON HAMMER, Joseph, **Büyük Osmanlı Tarihi I-X**, Çev. M. Ata, Haz. M. Çevik-E. Kılıç, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1990.

ULUDAĞ, Süleyman, "Halvetiyye", *DİA*, İstanbul, 1997, C. XV, ss. 393-395.

YAZAR, İlyas, *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, 1999/4, Sayı: 2, ss. 113-124.